Admodum glori

~~Quam~~

Franciscus Dąbrowski

In Manus Tuas domine

Inmanus tuas domi

DE ARTE

RHETORICA

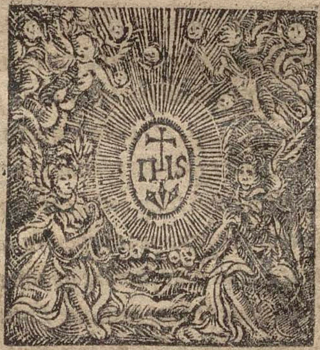
LIBRI TRES, EX ARISTOTELE, CICERONE, ET QVINCTILIANO PRÆCIPVE DEPROMTI,

Auctore

CYPRIANO SOAREZ

Sacerdote Societatis JESV.

ADDITÆ SVNT TABVLÆ RHETORICES, PER LVDOVICVM CARBONEM SELECTÆ.

DANTISCI,

Sumptibus GEORGII FÖR

Anno M. DC. XLV

Cum permissu Superiorum

EMANVEL ALVAREZ SOCIETATIS NOMINIS JESU, ad LECTOREM.

Eloquio quicunque paras accendere mentes,
Dulceque Nestorea fnndere voce melos.
prælege non auro nitidum sed pondere rerum
Perdives, pauper sit licet auctor, opus.
Emicat hic Sophiæ princeps, hic fulminat ore
Tullius, hic monstrat Quinctilianus iter.

MICHAEL VENEGAS EJUSDEM SOCIETATIS AD EUNDEM.

Quos Arabes, Persæque legunt Oriente lapillos,
Omnes una manus si tibi fortè daret.
Et quos gemmiferi præceps alit æquoris unda.
Et quos terra gravi parturit alma sinu:
Nonne libens hilari caperes data munera vultu,
Et tantas nolles spernere sanus opes?
En tibi Rhetorices unus liber oxplicat omnes
Thesauros: ingens quos reperire labor.
Ne te pœniteat lectas hinc sumere gemmas,
Attica quas tellus, quasque Latina tulit.
Has virtute velut fuluo si cinxeris auro.
Aureagemmato vox tibi corde fluet.

stotele inventam, ad reperiendum in omni oratione argumentũ: & quoniã ad Trebatium jurisconsoltũ scriptꝰ est, exempla habet ex intima juris scientia desumpta, quæ usq; eo sunt difficilia, ut sua obscuritate multos ab ejus libri lectione rejiciãt. In Oratore verò ad Brutũ, quæ sit optima species, & quasi figura dicẽdi, Cic. disertissimè exponit. Sed cum ad Brutũ scriberet, vulgaria præcepta permulta, quæ discendi studiosis vehemẽter conducũt, berviter percurrit, vel pœne præterit: quæ verò de orationis numero mirabiliter præcepit, ut adeuntibus ad eloquentiã utilia sint, ordinẽ alium, & exemplorũ lumen desiderant. His de causis cupiebãt nostri præceptores, ut omnes eloquentiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illustratæ ex Aristotelis sentẽtia, Cic. verò, & Quinctiliani non sententia solum, sed plerumq; etiam verbis aliquo libro, via & ordine comprehenderentur. Futurũ enim existimabant, si id fieret, ut discipuli simul cum vulgaribus Rhetoricæ præceptis, illa magis recondita de argumentorum locis, de amplificatione, de orationis forma, & numero perciperent. Quã ego provinciam cum eorum voluntate suscepissem, quibꝰ libenter vitæ meæ rationes commisi, his tribꝰ libris, dicendi præcepta, quãtum exiguæ ingenij mei vires efficere & consequi potuerũt, complexus sum, ut juvarẽ adolescentes ad legendos Aristotelis, Ciceronis, & Quinctiliani doctissimos libros, quibꝰ eloquentiæ fontes continentur, neq; verò ignoro, multa horum, quæ veteribus sunt tradita, ab his à quibus defendi æquius erat, editis etiã libris oppugnari. Sed cùm à multis, qui singulari doctrina sunt præditi; eadem defensa sint, mihi consiliũ fuit, de his quæ tot doctissimorũ sæculorum approbavit consensus, nihil sine ratione mutare. Imò verò te Christiane lector vehemẽter oro atq; obsecro, ut hanc libidinẽ temerè contradicendi veteribꝰ scriptoribus, de animo tuo penitus evellas, ne ad ejus perniciem longius deinde serpat. Nam simul atq; cupiditas hæc ad ingenium tamquã fax ad materiam adhæsit, incredibile dictũ est, quæ continuò excitet incendia. Illud etiã tibi persvadeas velim, nos nihil magis cupere, quam ut virtute, & litteris maximè sit ornatus, ut Christo JESU, qui est parens & salus vitæ nostræ, gratus sis & jucundus.

IN LIBROS DE ARTE RHETORICA AUTORIS PROOEMIUM.

RATIONIS, & orationis tanta est similitudo, ut Grȩci, qui non intelligendi solum, sed loquendi etiam principatum tenuerunt, uno utranq; vocabulo Latini Grȩcorum prudentiȩ ȩmuli, eodem penè nominarint. Est enim ratio quasi rationis imago quȩdam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum, Deus Opt. Max. posuit: orationis sedem idem summus opifex in celsissima ac nobilissima corporis parte collocavit: ratio est sicuti lux quȩdā lumenq; vitȩ: oratio est rationis decus & ornamētum: ratio regit ac moderatur proprium animum: oratio flectit etiam alienos: rationis est species admirabilis: eam tamen intꝰ latentem orationis pulchritudo declarat. Ita quod lumē est Soli principi ac moderatori luminum reliquorum, id est oratio orationi dominȩ ac reginȩ rerū omniū. Hinc nimirū fit, ut summi illius rectoris mundi hujus bonitatem, sapientiā, vim, & potestatē suspiciendā, admirandamq; hominū generi, ut rationis, sic orationis vis & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quam cogitationes tā multas, tā excellentes, tam varias, atq; multiplices orationi commodari? Orationem verò exceptam aëre, quasi vehiculo, incredibili celeritate brevissimo temporis spatio ad quā plurimos pervenire: ac postremò per tenuissimos auriū meatus singulari opere, artificioq; perfectos, in alienos animos introire, atq; in eis tā perfectè, tam insigniter imprimere speciem suam, ut mœrentes consoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitia elatos cohibeat, & in quemvis deniq; motum auditorē impellat? Quod si orationis tanta est præstantia, non potest non maxima esse dignitas Rhetoricæ, quæ ornandæ orationis doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ cæteras artes invenit, dicendi quoq; artificium illustravit. Nam primò terram pervagata, non modò ejus formam, situm, fœcunditatem, sed eorum etiam quæ in ea gignuntur varietatem, usum, naturamque cognovit. Tum mare ingressa profundum, & immensum, quot genera, quamq; disparia

disparia degentium in eo belluarum investigauit? Exin siderum ornatum, pulchritudinem admirans, cognito prius aëre, & his, quæ ex eo generantur, in cœlum usq; penetravit. In quibus rebo tam multis, tam varijs, tam disjunctis, tam abditis, atq; obscuris investigandis, si tāta fuit rationis sagacitas & solertia in expoliendа ratione, quæ ejus comes & interpres est, non minor profectò fuit cura. Hic est eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione conjunctio. Qua de causa vehementer vigilandum est ijs, qui sapientiæ flagrant studio, enitendumque omni cura ac diligentia, ut Rhetoricæ Dialecticæque præceptis optimé cognitis, ad reliquarum artium fastigium contendant. Quam viam jucũdam, facilem, brevem, & quasi compendiariam, non modò non asperam, atq; arduam aut longam esse comperient. Quod ut facilius consequantur, hi tres libri artificiũ dicendi à veteribus traditum breviter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de inventione est, sedecim augumentorũ loci sunt explicati simul cum his, quæ ad permovendos animos, ex ijsdem locis eruuntur. Pręcepta etiam quædam sunt exposita, ad exornationem & deliberationem accommodata. In secundo verò, qui dispositionis pręcepta continet, de orationis partibus, de statu, judicatione, & ea controversia, quę ex interpretatione scripti existit: præterea de ratiocinatione, enthymemate, inductione, & exemplo agitur. Et quoniam frequens mentio facta est ab antiquis auctoribus, Epicherematis, Soritis, & dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatum, qui est in verbis, vel simplicibus, vel conjunctis: itaque de verbis novis, de inusitatis, de tropis: de luminibus verborum, & sententiarum: de origine, causa, natura, & usu orationis aptæ ac numerosæ tum ad extremũ de memoria & pronunciatione in eo differitur. Sed quo major utilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligenter ea purganda est. Vt enim bonus agricola, vitem quę silvescit, & in omnes partes nimia funditur, ferro coercens, tum fructum lætiorem, tum aspectu pulchriorem reddit: sic eloquentia si amputetur errorum inanitas, in quos dilapsa est vitio hominum divinas leges ignorantium, suam admirabilem speciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam severè divinis pręceptis interdictā oratori, Quinctilianus, & antiqui Rhetores concedunt, amputetur procacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris, contumelijs, maledictis, cui utinã Demosthenes & Cicero non tantoperè indulsissent: resecetur arrogantia, & inanis laudis appetitus, qui aciem animi perstringit: intelligatur, iniquum esse, tenebras auditoribus offundere, ne

verum perſpiciant, & ſuffragium, atque ſententiam dicendo corrumpere, quod à Græcis & Romanis oratoribus eſt factitatum. His tot tantisque deletis maculis continuò exiſtet illa divina & cœleſtis Chriſtianæ eloquentiæ pulchritudo: quę tantò erit prę clara magis & eximia, quantò diligentius ad omnium hominum utilitatem conferetur, & ad laudes celebrandas Dei Opt. Max. qui ſermonem homini dedit, ad ſocietatem & conjunctionē cum hominibꝰ tuendam. Hęc eſt illa Chriſtiana eloquentia qua Gregorius & Baſilius nobiliſſimum par amicitiæ, doctrinæ, ſanctitatis plurimum præſtiterunt, & Juliani amentiſſimi & profligatiſſimi hoſtis, religionis impetus omnes fregerunt: hac excelluit Athanaſius vir ſanctiſſimus, quem nec ſęviſſima periculorum tempeſtas, nec humanorum commodorum aura potuit unquam de ſuo curſu dimovere, quin Arij impium & conſceleratum compri merit furorem: hac floruerunt Chryſoſtomi, Ambroſii, Auguſtini, Hieronymi, Cypriani, quę Chriſtianę Reip. fuerunt lumen longè clariſſimum: ut alios quàm plurimos omittam, quorum copia digna eſt Chriſtiani nominis gloria. Hos tales ac tantos viros qui volet imitari, colat Chriſtianam eloqentiam, quæ ex divinarum rerum cura & contemplatione, ex Chriſti JESU amore, ex maximarum denique artium ſtudijs efflorescit.

DE AR-

DE ARTE RHETORICA LIBER PRIMUS.

QVID SIT RHETORICA, QVOD EJUS OFFICIUM ET FINIS. CAP. I.

RHetorica *est vel ars, vel doctrina bene dicendi. Ars est quæ cognitis penitusq; perspectis, & in unum exitũ spectantibus, & nunquam fallentib⁹ reb⁹ continetur. Esse autem eloquẽtiã artem perspicuũ est: etenim cum pleriq; temerè, ac nulla ratione causas in foro dicant: nonnulli autem propter consvetudinem aliquam callidius id faciant: non est dubium, quin, si quis animadverterit, quid sit, quare alij melius, quàm alij dicant, id possit notare, ergò id quod in toto genere fecerit, is si nõ planè artem, at quasi artem quandam invenerit. Bene dicere est, optimis sententijs verbisq; lectissimis dicere. Rhetoricæ officium est, dicere appositè ad persvasionem: finis, persvadere dictione.*

Definitio Rhetoricæ. *Quinct. li. 2. cap. 15.* Quid sit ar. *1. De orat.* Rhetoricas est ars. *Aristot. 1. Rheto. c. 1. Cicer. 2. de orat. Quinct. li. 2. cap. 17.* *Aliã definitionẽ invenies c. 3.* Officium & finis Rhet.

De utilitate, dignitateq; eloquentię. Cap. II.

D*Ignitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quòd in omni libero populo, maximeqúe in pacatis tranquillisqúe civitatibus præcipue semper floruit, semperqúe dominata est. Quid enim aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm sapientissimis sententijs gravissimisq; verbis ornata oratio & perpolita?*

In orat. De Invent. 1. Eloqentiæ dignitas. *De orat. 1. Quinct. li. 2. cap. 6.*

lita? aut tam potẽs, tamq; magnificum, quàm hominum animos unius oratione converti? Quid admirabilius quàm res splendore illustrata verborum? Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia: ejusdem & languentis populi incitatio, & effranati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis à vitijs acrius revocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementi⁹ frangere accusando potest? quis mœrorem levare mitius consolando? Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, consecter, comprehendam brevi. Sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione & sapientia nõ solùm ipsi⁹ dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ Reip. salutem maximè contineri. Quo major igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis probitate jungenda, summaq; prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non nos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

[Margin: Oratoris, & in rep. & inter privatos magna & præclara munera. — *2. De orat.* — *1. De orat.* — Eloquentia cum probitate jungẽda est. — *3. De orat.*]

De materia Rhetoricæ Cap. III.

ARtis materia est, in qua omnis ars & ea facultas, quæ conficitur ex arte, versatur: ut si medicinæ materiam dicamus morbos ac vulnera, quod in his omnis medicina versetur. Item quib⁹ in reb⁹ versatur ars & facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, excepta dialectica, & eloquentiam: quod cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuẽtur singulæ: benè dicere autẽ, quòd est scienter & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Omnia quæcunq; in hominum disceptationem cadere possunt, benè sunt ei dicenda.

[Margin: Quid artis materia sit. — *De Invẽt. 1.* — Quid inter artium cæterarum & Rhetoricę materiam intersit. — *2. De orat.* — Oratoris materia est quæstio.]

cenda, qui hæc se posse profitetur: aut eloquentiæ nomen relinquendum est: materia enim oratori ad dicendum subjecta, quæstio est.

Quinct. lib. 2. cap. 21.

De quæstione. Cap. IV.

QVæstionum duo sunt genera: alterum infinitum quod Græci θέσιν Cicero Propositum vocat: alterum certum & definitum, quod ὑπόθεσιν illi, Latini vel causam, vel controversiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur, hoc modo. Expetenda ne sit eloquentia. Causa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur, hoc modo: An Socrates jure fuerit ab Atheniensibus damnatus. Propositi duo sunt genera: cognitionis alterum, cujus scientia est finis, ut, an solis magnitudine multis partibus terra superetur: alterum actionis, quod refertur ad efficiendum quid: ut si quæratur, quibus officiis amicitia colenda sit. Hæc cùm in propositis quæstionibus genera sint, eadem in caussas transferuntur. Sed causarum tria sunt genera, judicii, deliberationis, exornationis: quæ quia in laudationes maximè confertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

Quæstionum duo genera. In part. in Topic. de orator. 2. Propositũ quid sit. Caussa q̃d sit. Propositi duo genera. Causarum tria genera.

De Exornatione, Deliberatione & Judicio Cap. V.

IN exornatione duæ sunt partes, laus & vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritum. Spectat autem orator honestatem præcipuè cum laudat, turpitudinem, cum vituperat, movetque auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se svasionem & dissvasionem, tempus verò futurum. Finis, quem sibi proponit orator in consilio dando, est utilitas, & spes aut reformidatio deliberantis. Judicium habet in se accusationem: & defensionem: ejus finis justorum &

Exornationis partes, tempus & finis. De invẽt. 1. Arist. lib. 1. Rhetor. c. 8. in part. De Invent. 1. Deliberationis partes, tempus & finis.

Aristot. 2. Rhetor. Cicero part.

rum & injustorum quæstione, sævitia aut clementiæ judicis continetur.

Quomodo hypothesis ad thesin revocanda sit. Cap. VI.

Iudicij partes, tempus & finis. Cōsultatio est pars causæ. *In Part. in Top. Quinct. li. 5. cap. 5.*

M*Aneat ergò & infinitas, & finitas quæstiones ad orationem pertinere. Sed est consultatio quasi pars caussæ quædam. Inest enim definitum in definito & ad illud tamen referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ est de genere universo, totas caussas sæpè continet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controversiæ, quod Græcè* κρινόμενον *dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæstionem, atq; de universo genere dicatur, nisi cùm de vero ambigetur, quod quæri conjectura solet. Exempli caussa, finita est, An Aristotelis philosophia sit perdiscenda: ejus quasi pars quædā est illa infinita, An philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitam transferet. Sunt enim ornatissimæ orationes, eæ, quæ latissime vagātur, & à privata ac singulari controversia se ad universi generis vim explicandam cōferunt & convertunt, ut ij, qui audiūt, natura & genere & universa re cognita, de singulis rebus statuere possint. Itaq; orator excellens à proprijs personis & temporibus semper, si potest, avocat controversiam. Latius enim de genere, quàm de parte, disceptare licet: ut quod in universo sit probatum, id in parte sit probari necesse.*

Ornatissimæ sunt orationes quę universi generis vim explicant. *In Orator.*

De partibus Rhetoricæ Cap. VII.

Quinque Rhetoricæ partes. *De orat. 2. De juvēt. 1. Auctor. ad Heren. l. 1.*

Q*Vinq; sunt partes, & quasi membra eloqentiæ: inventio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio. Oportet enim invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inventio est ex cogita-*

tio re-

tio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio est rerum invẽtarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorũ verborum & sententiarum ad inventionem accommodatio. Memoria est firma animi rerum ac verborum ad intentionem perceptio. Pronunciatio est, ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio. Nec audiendi quidam qui judicium sextam esse partem voluerunt: adeò enim tribus primis partibus est permistum, (nam nec inventio sine eo, nec dispositio, nec elocutio fuerit) ut pronunciationem quoque ut plurimum ex eo mutari putem: nec invenisse credendus est, qui non judicavit: quod similiter in alijs partibus, quibus judicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet eloquentiam rem unam esse omnium difficillimam: quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquæque est ars ipsa magna per se. Quare quinque artium concursus maximarum quantam vim, quantamque difficultatem habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At invenire, disponere, eloqui, memoria complecti, & pronuntiare opera sunt oratoris.

Judicium nõ est Rhetoricę pars. *Quinct. li. 9. cap. 3.*

Non est existimandus invenisse, qui sine judicio invenit.

Eloquentię difficultas ex partibus collgitur. *Decl. orat.*

Opera oratoris.

Quibus rebus eloquentia comparetur: ac primum de Natura. Cap. VIII.

Eloquentia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, exercitatione & imitatione comparatur: imitationem enim, quamvis Quinctilianus arti, Cicero exercitationi subijciat, rectiùs tamen alij ab utraq; segregarunt. Ergò de singulis, quoniam maximi sunt momenti & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum atq; ingenium ad dicendum vim affert maximam: neque verò quibusdam scriptorib⁹ artis ratio dicendi & via, sed na-

Eloquentia comparatur natura, arte, exercitatione, & imitatione. *Quinct. li. 3. cap. 5. Cic. 1. & 2. de oratore.*

tura defuit. Nam & animi atq; ingenij celeres quidam motus esse debent: qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi atque diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse: quod falsum est (præclare enim se res habeat, si hæc accendi aut commoveri arte possint: inseri quidem & donari ab arte non possunt omnia: sunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certè cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam & figura totius oris & corporis. Neq; hæc ita dico, ut ars aliquid limare non possit (neq; enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, & q̃ optima, aliquo modo acui tamẽ, & corrigi posse) sed sunt quidam, aut ita linguâ hæsitãtes, aut ita voce absoni, aut ita vultu motuq; corporis vasti atq; agrestes: ut etiamsi ingenijs atq; arte valeãt, tamẽ in oratorũ numerũ venire nõ possint: sunt autẽ quidã ita naturæ muneribus in ijsdẽ rebus habiles, ita ornati, ut nõ nati, sed ab aliquo Deo ficti esse videantur. Magnũ quoddã est onus, atq; munus, suscipere, atq; profiteri, se esse õnibus silentibus, unũ maximis de rebus, magno in conventu hominũ; audiendũ. Adest enim ferè nemo, quin acutius, atq; acrius vitia in dicẽte, quã recta, videat. Ita quicquid est, in quo offenditur, id etiã illa, quæ laudãda sunt, obruit. Neq; hæc in eam sententiã disputo, ut homines adolescẽtes, si q̃d naturale forte non habeant, õninò à dicẽdi studio deterreã multũ enim honori fuit illa ipsa, quãcũq; assequi potuerũt, in dicẽdo mediocritas.

Auct. ad Heren. l. 1. De Natura. 1. De orat. Dona naturæ arte comparari non possunt.

Limari possunt arte.

Necessaria sunt orat.

Amplificatur ex his eloquentię difficultas.

De Arte. Cap. IX.

1. orat. De orat. Ars à natura profecta est.

AD naturam optimam ars adjungi debet, quæ à natura profecta est, notatio enim naturæ atque animadversio peperit artem. Ego enim hanc vim intelligo

telligo esse in præceptis omnibus, non ut ea sequuti o-
ratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed quæ sua
sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam ob-
servasse atque delegisse: sic esse non eloquentiam ex
artificio, sed artificium ex eloquentia natum: quod
tamen non rejicio: est enim si minus necessarium ad 2. De orat.
bene dicendum, tamen ad ignoscendum non illibera-
le. Habet igitur ars hanc vim, non ut aliquid, cujus
in ingenijs nostris pars nulla sit, pariat & procreet:
verum ut ea, quæ sunt orta jam in nobis & procrea-
ta educet atque confirmet. Observatio autem earum Orta à na-
rerum, quæ dicendo valent, ipsa per se si eloquentes tura educat
facere posset, quis esset non eloquens: quis enim hæc atque con-
non vel facile, vel certe aliquo modo posset ediscere? firmat.
2. De orat.
Itaq; intelligendum est, alia quædam ad consequen- 1. De orat.
dam eloquentiam esse majora, sed ars non est ea qui-
dem negligenda: quam ego si nihil dicam adjuvare,
mentiar. Habet enim quædam quasi ad commoven- Ejus utili-
dum oratorem, quò quidque referat, & quo intuens, tas.
ab eo, quodcunq; sibi proposuerit, minus aberret. In
præceptis enim hanc vim, & hanc utilitatem esse ar-
bitror, non ut ad repetendum quid dicamus, arte du- 2. De orat.
camur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exer-
citatione consequimur, aut recta esse confidam9, aut
prava intelligamus, cum, quo referenda sint, didice-
rimus. Quæ de causa studiose Rhetorica colenda est, Dux est
ut quæ viam & rationem dicendi doceat. Etsi nam- certior,
que magis ingenijs præditi quidam, dicendi copiam quam na-
sine ratione consequantur, ars tamen est dux certior tura.
quam natura: quoniam sine doctrina, etiam si quid Decl. orat.
bene dicitur, tamen id quia fortuito fit, semper pa- Pro Arc.
ratum esse nō potest. Aptissimè profectò quod M. Tul- Multū qui-
lius, de excellenti virtute scripsit, idem ad præstan- dem potest
tem eloquentiam transferri potest: ut multos homi- natura sine
arte, sed as

nes ex-

te ad naturā accedente, singularis quędam existit eloquentia.

nes excellenti ingenio & eloquentia fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu, per se ipsos copiosos & ornatos extitisse fateamur: adjungamus etiam sæpius ad orationis laudem naturam sine doctrina quàm sine natura valuisse doctrinam: sed cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam conformatioque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere existere contendamus.

De exercitatione. Cap. X.

Exercitatio dicēdi perfectionem consummat.

1. De orat.

Ardor quidam amoris assumēdus ex quo nascitur diligentia exercitationis.

IN præstanti natura, quam ars expolivit, exercitatio absolutionem profectionemq; dicendi consummat. Quocirca interest permagni, studium & ardorem quendam amoris assumere, sine quo cum nihil quidquam egregium, tum certè eloquentiam nemo unquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur exercitationis diligentia, ut, causa aliqua posita consimili causarum earum, quæ ad oratorem deferuntur, dicamus quàm maximè ad veritatem accommodarè. Sed pleriq; in hoc vocem modo, neq; eam scienter, & vires exercēt suas, & linguæ celeritatem incitant, verborūq; frequentia delectantur: in quo fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, ut dicant, efficere solere, verè enim etiam illud dicitur: peruersè dicere, homines peruersè dicendo facillimè consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus & si utile est etiam subitò sæpè dicere, tamen illud utilius, sumpto spatio ad cogitandum, paratiùs atq; accuratiùs dicere. Caput autem (quod ut verè dicam, minimè facimus, est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quamplurimum scribere. Stylus optimus est & præstantissimus dicendi effector ac magister: neq; injuria, nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facile vincit, hanc ipsam profectò assidua &

Exercitatio quomodo instituenda. 1 quamplurimum scribēdum est, quod caput est exercitationis.

diligens

diligens scriptura superabit. Iam vocis & spiritus & totius corporis & ipsius linguæ motus & exercitationes non tam artis indigent, quam laboris. Exercenda est & memoria ediscendis ad verbum quamplurimis & nostris scriptis & alienis: atq; in ea exercitatione non sanè mihi displicet adhibere, si consuêris, etiam istam locorum simulacrorumq; rationem, quæ in arte traditur.

2. Exercitãda pronunciatio.
3. Memoria.

De Imitatione. Cap. XI.

2. De orat.

ETsi ad illud genus oratorum præstantium magnificum atque præclarum natura ipsa aliquem ducat, tamen ea non satis proficere potest, nisi eodem studio atque imitatione intendat, atque ita dicere consvescat, ut tota mente illos atque omni animo intueatur. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstremus quem imitemur, atque ita, utique maximè excellant in eo, quem imitabimur, ea diligentissimè persequamur. Nihil enim aliud causa est, cur ætates extulerint singulæ singula propè genera dicendi, nisi quod semper fuit aliquis, cujus se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris, atque magnis, tum scribendo maximè persequatur. Intuendi sunt etiam non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consvetudine ad aliquam deformitatem, pravitatemq; veniamus. Quoniam in Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio & materia dictum est: quotque sint ejus partes explicavimus: & naturam, artem, exercitationem, imitationem ad eloquentiam consequendam necessarias esse ostendimus: sequitur ut de singulis ej⁹ partibus disseramus.

In imitatione duo observanda.
Imitationis vis.

Imitari qua ratione aliquem debeamus.

De Inventione. Cap. XII.

Inventio duplex.

QVod jam igitur primum oratoris munus est invenire,

In Part. Motus quatuor sunt genera. — *venire, dabit operam, ut inveniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persvadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis: movet incitando, aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: tot enim sunt motus genera, partes* *Cic. Tusc. 4* *plures generum singulorum. Cùm enim omnis animæ commotio ex opinione boni alicujus aut mali nascatur, lætitia & cupiditas ex opinione boni nascuntur, ægritudo & metus in malorum opinione versa-* Ægritudo. *tur. Est igitur ægritudo sive molestia, opinio recens præsentis mali, in quo dimitti contrahiq; animo re-* Voluptas. *ctum esse videatur. Voluptas, opinio recens boni* Metus. *præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile videa-* Cupiditas. *tur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex u-* Opinio. *su jam præsens esse, atque adesse. Opinio autem quæ in omnes superiores definitiones includitur, est* Fides sola propositi est, fides & motus causæ. *imbecillis assensio. In proposito fidem solum facit orator, in causa verò fidem, & motum, de quo mox dicemus.*

Quid inventio, quid argumentum, & argumentatio. Cap. XIII.

Inventio. *INventio est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem: vel a-* Argumentum. *liter, est ratio rei dubiæ faciens fidem. Fides verò est firma opinio: ut si velis fidem facere, eloquentiam esse expetendam, excogitesque illud argumentum, nimirum esse artem benedicendi, possis hoc modo argumentationem concludere. Ars benedicendi est expetenda: ea est eloquentia: est igitur* Argumentatio. *eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua dialectici pressius & reli-* *Topicis.* *giosius, oratores ornatius & liberius utuntur. Locus*

autem

autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur: qui nihil aliud esse videntur, quam notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis pervestigare debeamus. Locus.

Quotuplicia sint argumenta. Cap. XIIII.

ARgumenta partim in eo ipso de quo agitur, hærent; quocirca insita dicuntur: partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur: quoniam absunt, longeq; ab eo, de quo agitur, disjuncta sunt. ac si dicas eloquentiam esse expetendam, quòd benè dicendi sit ars, ratio est insita in eo de quo agitur: eloquentia enim est ars benè dicendi: sin expetendam dicas, quòd Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota: autoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suaptè natura esset expetenda sine illorum commendatione. Argumenta, vel insita sunt, vel assumpta. *In Top. In Part.*

De numero locorum. Cap. XV.

LOci, unde argumenta insita eruuntur, numero sunt sedecim: alia enim ducuntur à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia conjugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex conjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quinctiliano sunt sex, præjudicia, fama, tormenta, tabulæ, jusjurandum, testes. Loci argumentorum insitorum sunt sedecim. *In Top. In Part.* Argumenta extrinsecus assumpta sunt 6. *Lib. 5. ca. 1.*

De definitione. Cap. XVI.

DEfinitio est oratio, quæ id quod definit, expli- Definitio quid sit.

 cat,

In Top. *cat, quid sit: ut, Virtus est recta animi affectio: Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt & genera, & praecepta, sed ad hujus libri institutum ea nihil pertinent; tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres praecipiunt. Cùm sumpseris ea, quae sunt ei rei, quã definire velis, cum aliis communia, eo usque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit: ut hoc, Rhetorica est ars, commune adhuc: multa enim genera sunt artium, ut Grammatica, Dialectica: unum adde verbum. Dicendi, jam à communitate res disjũcta videbitur, ut sit explicata definitio. Rhetorica est ars dicendi. Haec facultas definiendi debet esse in eloquente, ut definire rem possit. Est enim explicanda saepè verbis mens nostra de quaq; re, atque involuta rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi involutum involuit id, de quo quaeritur. Sed id orator non faciet tam perfectè & angustè, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet, sed cum explanatius, tum etiam uberiùs, & ad commune judicium popularemq; intelligentiam accommodatius. Sic Cicero, qui sint optimates definit, cum ait. Sed genus universum (ut tollatur error) brevi circumscribi & definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediri. Argumenti à definitione talis est formula. Jus civile est aequitas constituta iis, qui ejusdem sunt civitatis, ad res suas obtinendas: ejus autem aequitas utilis est cognitio, utilis est ergo juris civilis cognitio: Saepè etiam definiunt & oratores & poëtae per translationem verbi ex similitudine cum quadam suavitate: quos licet imitari: ut si adolescẽtiam flo-*

Definitionis modus. *In Top.*

Facultas definiendi est oratori necessaria. *In Orator,* Orator definiet uberius, & explanatius, quam philosophus.

Optimates que sunt. *In Topic.*

Oratores & poëtę sępè definiũt per translationem.

tiam florem ætatis, senectutem occasum vitæ velis definire.

De partium distributione. Cap. XVII.

ARgumento à partium distributione sic est utendum, nullam ut partem relinquamus. Vt si velis probare calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus, quæ quatuor sunt, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. Omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicientia veri solertiaqúe versatur, aut in hominum societate tuenda, tribuendoqúe suum unicuiqúe, & rerum contractarum fide, aut in animi excelsi invictiqúe magnitudine ac robore, aut in omnium quæ fiunt quæque dicuntur, ordine & modo: in quo in est modestia & temperantia: calliditas ex nulla illarum partium oritur: non est igitur virtus.

In Topic.
In Offic. 1.

De notatione. Cap. XVIII.

ETymologia, quæ verborum originem inquirit, à Cicerone dicta notatio. Ea sæpè utuntur Oratores & Poëtæ: ut Ovidius:

A senibus nomen mite senatus habet: Et,
Nam quia ver aperit tunc omnia, densaq; cedit
Frigoris asperitas, fœtaque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo. Si consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam evertit.

Notatio Græcis Etymologia dicta, oratoribus & poëtis, est familiaris.
Quinct. li. 1. cap. 6.
In Topic.
Fastor. 5.
Senatus unde dictus.

De Conjugatis. Cap. XIX.

COnjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno variè commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum conjugatione hujuscemodi argumento usus est Ovidius:

Argumentum à notatione.
Vis hujus exempli est

in oratione.

Aurea nunc verè sunt secula, plurimus auro
Venit honos.

In Pisonē.

Et Iuvenalis:

Conjugata quæ.

Summum crede nefas, animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.

In Topic.

Argumenta à conjugatis.

Sat. 8.

In Pisonē.

Terent. in Heaut.

Cicero etiam. Cùm enim esset omnis causa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis, & senatus. Est & illud elegans in primis, Homo sum, humani nihil a me alienum puto. Cicero lib. de orator. 2. hoc utitur exemplo. Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis.

De genere & forma. Cap. XX.

Quid genus sit.

1. *De orat.*

Genus est, quòd sui similes communione quadam specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur: ut, Virtus est genus, plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, prudentiam, Justitiam, Fortitudinem & Temperantiam: quæ sunt similes virtutes communione: ut prudentia enim, sic justitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma, est enim pars generi subjecta. Argumentum a genere sic tractatur. Virtutis laus omnis in actione consistit, prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem. Quod justitia est, utique virtus est.

Quid forma sit.

1. *De orat.*

Offic. 1.

Argum. à genere.

Quinct. li. 5. cap. 30.

Argum. à forma.

De similitudine, & dissimilitudine. Cap. XXI.

Quid similitudo sit.

Auct. ad Heren. l. 4.

Philip. 2.

Trist. lib. 1. eleg. 4.

Similitudo est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile, ex ea sumit argumentum hoc modo Cicero. Sed nimirum ut quidam morbo, & sensus stupore suavitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustum non habent. Ovidius:

scilicet

Scilicet ut fuluum ſpectatur in ignibus aurum:
Tempore ſic duro eſt inſpicienda fides.

Argumentum à diſſimilitudine.

Ex diſſimilitudine ſive differentia ducitur hoc modo argumentum. Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent.

2. De orat.

De contrarijs. Cap. XXII.

Contrariorum genera ſunt quatuor. Ariſt. in ea de oppoſ. Cic in top.

Contrariorum genera ſunt quatuor, adverſa, privantia, quæ inter ſe conferuntur, & contradicentia. Adverſa ſunt, quæ in eodem genere plurimum differunt: ut virtus, vitium: qui cum animi habitus ſint, plurimum tamen inter ſe differunt: ut bellum pax, ſapientia, ſtultitia: ex quibus argumenta talia exiſtunt. Si ſtultitiam fugimus, ſapientiam ſequamur; & bonitatem, ſi malitiam. Hinc illud Drãcis apud Virgilium:

Aduerſa.

Nulla ſalus bello pacem te poſcimus omnes.

Argumenta de aduerſis. Top. li. II. Tuſc. 5.

Perinde enim eſt, atque hoc, Bellum eſt nobis perniciosum, pax igitur expetenda eſt. Cicero: Quid cùm fatentur ſatis magnam vim eſſe in vitijs ad miſeram vitam, nonnè fatendum eſt eandem vim in virtute eſſe ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum ſunt conſequentia. Privantia ſunt habitus, & ejus privatio: ut lux, tenebræ, vita, mors, ſcientia, inſcitia, humanitas, inhumanitas: præpoſitio enim, in, privat verbum ea vi, quam haberet, ſi in, propoſitum non fuiſſet. Ex his ductum eſt illud Cic. in Miloviana. Ejus igitur mortis ſedetis ultores, cujus vitam, ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis? Tertio loco ſunt ea, quæ inter ſe conferuntur: ut duplum ſimplum, datum acceptum, miles & imperator, docere & diſcere. Ex hoc loco eſt illud Ciceroni. Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio ſit laus, cum in accepto tanta ſit gloria: & item hoc.

Priuantia. Topic. Argumentum à priuantib. Quæ inter ſe conferuntur. Argumenta ex hoc loco. Pro Marc.

tem hoc.

tem hoc. Non igitur periculum est ne quis putet in magna arte & honesta, turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimum discere. Huc pertinet Virgilianum illud:

Lib. 3.

Arma rogo genitrix nato.

Negantia sunt valde contraria ajentibus. *Topic.*

Vltimo loco sunt negantia valde contraria ajentibus ut; si hoc est, illud non est: ex quibus necesse, alterum verum esse, alterum falsum.

De adjunctis. Cap. XXIII.

Adiuncta quid sint. *in Topic.*

A*Djuncta sunt ea, quæ cum re sunt conjuncta: vt locus vt tempus, vt ea, quæ rem circumstant: vt vestitus & comitatus hominem circumstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteraqúe, quæ suspitionem possunt mouere. Latissimè itaq; patent adjuncta: nam & quæ in hominis sunt siue animo, siue corpore, vt virtus, vt vitia, vt oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliaqúe innumera comprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cum ait: Videamus nunc id, quod caput est locus ad insidias ille ipse, vbi congressi sunt, vtri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: & paulò pòst. Videte nunc illum, primum egredientem è villa subitò: cur vesperi? quid necesse est tarde? quid conuenit, præsertim id temporis? & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili quadam atque inaudita grauitate, virtute, constantia, præditum, fœdera scientem neglexisse, violasse, rupisse dicere audebit? loquitur autem de Pompejo.*

Latissimè patent adiuncta.

Argumentum ab adiunctis.

Aristot. 2° Top. c. 2.

De Antecedentibus & consequentibus. Cap. XXIV.

in Topic. Quomodo antecedentia ab adiunctis distinguãtur.

A*Ntecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessariò cohæreant: quæ ratione ab adiunctis distinguuntur, conjuncta enim*

nunquam

nunquam necessariò cohærent cum his, quibus adiuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula. Ortus est sol, igitur dies est: Consequentia verò sunt, quæ rem necessariò consequuntur: ab eis ducitur argumentum, cum ratio rei dubiæ faciens fidem sumitur à consequentibus, hoc modo: Dies est, igitur ortus est sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium, Luculentam tamen ipse plagam accepit, vt declarat cicatrix: probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum. *Aristor. 2. top. cap. 2. Cic. in Top.* Cõsequentia quid sint.

De Repugnantibus. Cap. XXV.

Repugnantia quomodo differãt à contrarijs.

Repugnantia neque certa lege, neque numero inter se dissident: qua ratione à contrarijs atque dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare & odio habere, contraria sunt; amare verò, & nocere & lædere, & conuicijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti à repugnantibus talis est formula. Amat illum, igitur non insectatur illum conuicijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis aut obtrectator, semper enim est alter ab altero adjutus & communicando, & monendo, & fauendo. Argumentum à repugnantibus. *Decla. ora.*

De causis. Cap. XXVI.

Quid causę sit.

Caussa est, quæ sua vi efficit id, cuius est causa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Eius quatuor sunt genera, finis. efficiens, forma, materia. Finis est cuius gratia fit aliquid: vt domus finis est vsus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentum hoc modo Cicero contra Epicureos, Hi non viderunt, vt ad cursum equum, ad arandum bovem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum & agendum esse natum, quasi mortalem Deum: contraq; ut tardam aliquam & languidam pecudem ad pastum, & *Cic. de fat.* Genera causarum sunt quatuor. Finis quid sit. *Arist. li. 2. phi. cap. 3. Cic. de fin. 2.* Homo ad intelligen-

procreandi voluptatem: hoc diuinum animal ortum esse voluerunt, quo mihi nihil videtur absurdius. Hujus enim loci hac vis est Homo natus est ad intelligendum & agendum, non igitur ad pastum & voluptatem est ortus. Efficiens causa est, qua aliquid est: vt, Sol diem efficit toto cœlo luce diffusa. Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores. Caret epulis, aiunt extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & insomnijs. Cujus loci vis in eo est, quòd vbi causa deest, effecta, quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, ut Euryalum seruet, se auctorem cedis profitetur.

dum & agendum est natus.

Efficiens causa quid sit.

Argu à causa efficiunt.

In li. de senect.

Æn. lib. 9.

Me me adsum, qui feci, in me convertite ferrum.
O Rutili mea fraus omnis, nihil iste nec ausus,
Nec potuit.

Forma est ratio rei & nota, per quam res est id, quod est, & à rebus alijs distinguitur: ut, Animus est hominis forma: hic enim caussa est, ut homo sit, eumq; à rebus alijs distinguit. Sic domus, sic navis, sic ignis, sic terra, cæterarumq; rerum sua forma est vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum hoc modo. Animi hominum immortales sunt: homines igitur ad æternitatem immortalitatemq; beata vitæ aspirare debent. Materia est ex qua, & in qua res sunt: ut statua æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum, Corpus hominis mortale est: ab ejus igitur societate & contagione immortalis animus sevocandus est. Ex hoc loco, Regia solis apud Ovidium, Arma Æneæ, apud Virgiliũ, multa signa sublata à Verre à Cicerone describuntur. Ex his causarum generibus tanquam ex fonte non modò in causis, sed in omni scribendi genere magna argumentorum suppetit copia, licebit igitur diligenter eo cognito non modo oratoribus & Philoso-

Forma quid sit.

Aristot. 2. physi. c. 3.

Forma vel artificiosa est vel natural.

Argumentum à forma.

Materia quid sit.

Cicero de nat. deo. lib. 1.

Argumentum de materia.

Lib. 2. met.

Lib. 8. Æn.

philosophis, quorum est proprius, sed historicis etiam & poëtis multa & varia & copiosa ex eo facilè depromere. *Act. 5. in Verrem.*

De Effectis. Cap. XXVII.

Effecta quæ sint, & eorum genera.

Effecta sunt ea, quæ sunt orta de caussis. Eorum ut causarum quatuor sunt genera: est enim suus effectus & finis, & efficientis caussæ, itemq; formæ ac materiæ. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis caussis intelligitur. ut enim, quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat, sic caussa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum ejus pacis, quæ bello quæritur, effectus est, eodemq; modò dies solis effectus est, & homo corporis ac animi: quorum illud materia ejus est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum: Virtus facit laudem, sequenda igitur: ac voluptas infamiam, fugienda igitur.

Aristot. 2. post. cap. 7. Cic. in top.

Effecta cognitis caussis, & caussæ cognitis effectis facilè intelliguntur.

De comparatione. Cap. XXVIII.

Locus à comparatione tripliciter tractatur.

Locus à comparatione simplex quidē est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirū majorum, vel minorum, vel parium. A comparatione majorum ducitur argumentum hoc modo: si, quod magis videtur convenire, non cōvenit, ne id quidem, quod minus: ut, Num me fefellit Catilina non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum id quod multo magis est admirandū, dies? &c: Etenim si summi viri, & clarissimi cives Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certè verendum mihi non erat, ne quid hoc patricida civium interfecto, invidiæ mihi in posteritatem redundaret.

Argum. à majoribus ad minora. *Aristot. 2. Topic. cap. 2. & 4. Rhetor. 2.*

A minoribus ad majora ducitur argumentum hoc pacto: si quod minus videtur convenire, tamen con-

Argum. à minoribus ad majora

men convenit: ergo & id, quod videtur magis, Ovidius;

Ut corpus redimas, ferrum patieris & ignes;
Arida nec sitiens ora levabis aqua:
Ut valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore majus habet.

Et Horatius:

In Ep. l. 1. ad Lollium. Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones.
Ut te ipsum serves, non expergisceris?

Lib. 5. accu. in Topica. *Et Cicero, Capitolium, sicut apud majores nostros factum est, publicè gratis coactis fabris, operisq; imperatis exædificari, atque effici potuit: majore igitur ratione navis cymba, & in Catil, 1. servi me hercule mei, Si me, &c.*

Arg. à paribus. Consilio juriscõsulti auxilio Oratores.

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè concluduntur. Eripuit contra Rempubl. pecunias, ergo & largitus est, &, si tibi non licuit imperare navem Mamertinis fœderatis, non licuit imperare Taurominitanis idem fœderatis, aut si filiis juris est imperata navis, etiam illud potuit imperare.

De argumentis remotis. Cap. XXIX.

Argumenta remota arte tractātur.

In Part. Testimonij nomine cõprehēduntur argumenta remota.

In Topic. l. 5. à cap. 1. usque ad 7.

Argumenta sive remota, sive assumpta, non eo dicuntur sine arte, quod ita sunt, sed quod non parit oratoris ars, sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ad aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quinctiliano in præjudicia, rumorem, & famam, tormenta, tabulas, jusjurandum, & testes ea dividamus? quæ ut ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus & allevandæ sunt plerumque, & refellendæ. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem

torem deferebantur meditatum, in perpetuum usum similium rerum, veteres oratores habebant. Nunc translatis ab oratoribus ad jurisconsultos judicijs, ut veterum oratorum scripta intelligamus cognoscenda sunt.

Quinctili. lib.5.cap.2.

De præjudicijs & testibus. Cap. XXX.

CÆ*teris quatuor omissis, quæ facilè intelliguntur, de præjudicijs & testibꝰ dicamus. Præjudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt judicata, quæ exempla rectius dicuntur. Judicijs ad ipsam causam pertinentibus: unde etiam nomen dictum est, qualia in Milonem à senatu facta dicuntur. Aut enim de eadem causa est pronũciatum. Veteres oratores & pro testibus & contra testes magno labore dicebant, ut è pluribus Ciceronis orationibus, maximeque oratione pro Flacco apparet. Nunc judiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama, tormentis, & jurejurando pluribus agendum non sit.*

Præjudiciorum tria sunt genera.

Cicero pro Milonem.

Oratores olim magno labore dicebãt, pro testibꝰ, & contra testes.

De usu & utilitate locorum, Cap. XXXI.

HO*s locos multa commendatione atque meditatione paratos atq; expeditos, qui volet in dicendo excedens esse, habere debet. Atque ut quæq; res ad dicendum erit suscepta, tum deniq; scrutari locos, ex quibus argumenta eruat Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modò considerarit studio adhibito, & usu, pertractata esse possunt. Est enim utilissimum nosse regiones, intra quas venêre, & pervestiges quod quæras. Vbi eum locum omnem cogitatione sepseris, si modò usum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne quod erit in te occurret, atque incidet. Vt enim, si aurum cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet,*

Loci multa meditatione parati esse debẽt. *De orat. 1.*

Loci sunt argumentorum notæ.

si signa

In orat. in part. *si signa & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id quod vellet, paruo labore nullo errore inveniret, sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ in illa quærenti demonstrant, ubi sint.* Reliqua cura & cogitatione eruuntur.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. XXXII.

Argum. sunt seligẽda.

Nihil feracius ingenijs quæ sunt disciplinis exculta.

Ex locis interdum levia quædã aut causis aliena, aut non utilia gignuntur.

Ex locis & ad probandum & ad movẽdum materia petitur.

NEc verò imprudenter quisquam utetur hac copia, sed omnia expendet & seliget. Non enim *semper, nec in omnibus causis, ex ijsdem argumentorum momenta sunt. Iudicium ergo adhibebit, nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet.* Nihil *enim feracius ingenijs, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed ut segetes fœcundæ & uberes, non solum fruges, verbum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut levia quædam, aut à caussis aliena, aut non utilia gignuntur. Quorum ab oratoris judicio delectus magnus adhibebitur. Jllud autem intelligendum est, ex his locis & ad faciendam fidem, & ad efferendum motum auditorum animis, materiam peti. Sed quia difficilè est, etiamsi locorum naturam cognoveris, ex illis ea, quæ ad movendos animos valent, eruere, de affectibus movendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil planè esse sive ad dicendum, sive ad movendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.*

De affectibus. Cap. XXXIII.

Maxima vis Oratoris est in affectib9 movendis. in Part.

MAxima vis existit oratoris in hominum mentibus permovendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in

amplifi-

amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cum ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex iisdem locis omnibus, quibus illa quæ dicta sunt ad fidem: maximeq; definitiones valeant conglobatæ, consequentium frequentatio, & contrariarum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ, & ea quæ sunt orta de causis maximeq; similitudines & exempla.

Qui loci maximè ad mouendum va-

De amplificatione à definitionibus conglobatis. Cap. XXXIIII.

A *Definitionibus conglobatis est illa Ciceronis amplificatio. Historia verò, testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur? est & illud ex eodem loco in primis illustre exemplum ejusdem pro Sestio. Ignari quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret, quæ in tempestate sæva quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen atque hæret in patria, splendetq; per se semper, nec alienis umquam sordibus obsolescit. Vbi sunt quinq; quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis, conglobatæ: rarò enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificãdum, quæ genere declaretur, & proprietate.*

Historiæ laus per amplificationem à definitionibus conglobatis.

De orat. 2.

Definitio quę genere & proprietate declaratur, raro ad amplificãdum adhibetur:

De amplificatione à consequentium frequentatione. Cap. XXXV.

A *Consequentium frequentatione est illa in Verrẽ amplificatio. Constitue nil opis esse in hac voce. Civis Romanus sum, jam omnes provincias, jam omnia regna, jam omnes liberas civitates, jam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè patuit, Civib⁹ Romanis ista defensione præcluseris.*

Actor. 7.

De am-

De amplificatione à contrariarum rerum conflictione. Cap. XXXVI.

Philip. 2. A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: Tam autem eras excors, ut tota in oratione te cum ipse pugnares, ut non modo non cohærentia inter se diceres, sed maxime disjuncta atque contraria, ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scerere fatebare, pœna affectum querebare. Ita quod proprium meum est laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti: Nam cum comprehensio sontium mea, animadversio senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contradicit, laudari à se, eos apud quos dicit, vituperari. Et in eisdem orationibus. O spectaculum illud non modo hominibus, sed undis ipsis, & littoribus luctuosum, cedere patria servatorem ejus: manere in patria proditores? Et in Catilinam. Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud ejusdem in Pisonem & Gabinium. Qui latrones igitur, si quidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas Consulis, non capiunt angustiæ pectoris tui: non recipit levitas ista, non egestas, non infirmitas ingenij sustinot, non insolentia rerum secundarum tantã personam, tam gravem, tam severam.

Philip. 10. Brutum vocat seruatorem, Antonium verò proditorem. Orat. 2. in Pison.

De amplificatione à dissimilium & inter se pugnantium rerum conflictione. Cap. XXXVII.

Philip. 2. A Dissimilium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio illa Ciceronis: O tecta ipsa misera,

misera, quàm dispari Domino: quanquam quomodo iste Dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur? studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium: quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Romani monumenta majorum omnis sapientiæ ratio, omnisq; doctrina, at verò te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pauimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri cum meritorijs, scorta inter matres familias versabantur, at illa ex contentione pugnantium rerum. Quæ in re mihi ridiculè es visus esse inconstans, qui eundem & læderes & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. Pro Rosc. Com.

De amplificatione à causis conglobatis, & his quę sunt orta de causis.

Cap. XXXVIII.

CAussæ etiam, & ea quæ sunt de causis orta, multum valent ad amplificandum, si conglobentur. In orat. pro Sext. *Cicero multas & varias caussas, propter quas multi essent ab eo alieniores, iunxit hoc modo. Cum alij me suspitione periculi sui non defenderent, alij veteri odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij vlcisci dolorem suũ aliquem vellent, alij rem ipsam publicam, atq; hunc bonorum statum ociumq; odissent, & ob hasce causas tot, tamq; varias, me vnum deposcerent. Orta verò de causis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium, Doletis tres exercitus P. R. interfectos? interfecit Antonius; Desideratis clarissimos ciues? eos quoque vobis eripuit Antonius: Autoritas hujus*

Tres exercitus pop. Rom. in bello ciuili Cæsaris & Antonij interfecti.

Philip. 2. Lib. 8. ordinis afflicta est? afflixit Antonius: Omnia deniq; quæ postea vidimus mala (quid autem mali non vidimus?) si recte concionabimur, vni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem auget Euander apud Virgilium:

Quid memorē infandas cędes, quid facta tyranni
Effera? Dij capiti ipsius, generique reseruent.
Mortua quin etiam jungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atq; oribus ora,
Tormenti genus, & sanie taboque fluentes.
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

De amplificatione à similitudine atque exemplo. Cap. XXXIX.

Cicer. in Verr. Cicero in Verrem, Non enim Charybdim tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Æneæ pulcherrimis carminibus amplificauit. Æn. 1.

Restitit Æneas, claraq; in luce refulsit,
Os humerosq; Deo similis: namq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis adflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariusue lapis circundatur auro.

Idem mirificè expressit vim, qua Æneas in Turnum hastam conjecit. Æn. 12.

Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus. volat atri turbinis instar,
Exitium dirum hasta ferens.

Pro Mil. Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro Milone: Quamobrem vteretur eadem confessione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinam: An verò vir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Tiberium Orat. 1.

rium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuat⁹ interfecit: Catilinam verò orbem terræ cæde atque incendijs vastare cupientem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Qu. Seruilius Hala Sp. Melium nouis rebus studentem manu sua occidit.

Ad amplificandum adhibenda sunt quæ magna habentur. in Part.

Quæ sint ad amplificandum adhibenda. Caput XL.

SI Caussa patitur, ea sunt ad amplificandam adhibenda, quæ magna habentur? quorum est duplex genus. Alia enim magna natura videntur, alia vsu. Natura vt cœlestia, vt diuina, vt ea, quorum obscuræ caussæ, vt in terris, mundoq; admirabilia quæ sunt: ex quibus similibusq;, si attendas, ad augendum multa suppetunt. Vsu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate mouentur homines, vt Dei, vt patriæ, vt parentum: aut amore, vt fratrum, vt coniugum, vt liberorum, vt familiarium aut honestate, vt virtutum; maximeq; earum, quæ ad communionem & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos à quibus ea violata sunt odia incitantur, & miseratio nascitur, proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamuis enim neque ad probandum, neq; ad amplificandum adhiberi quic quam potest, quod ex locis petitum non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum, magna esse debent. Sic fecit Cicero in Catil. cùm ait, Quapropter de summa salute vestra & populi Romani P. C. de vestris coniugibus ac liberis, & de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius vrbis & tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq; vniuersa Reip. decernite

Duplex est genus rerũ magnarũ.

Rerum vsu magnarum genera sũt ad amplificandum tria.

Maximè mouentur homines honestate virtutum, quæ ad cõmunionem hominum valent.

Quæ petũtur è locis ad amplificandũ magna esse debent.

cernite diligenter, vt instituistis, ac fortiter. Pleraq; omnia sumpta sunt è loco ab adjunctis, sed sunt vsu magna. Virgilius etiam, cùm Iulij Cæsaris deplorat mortem, à rebus natura magnis, quas ad locos supradictos referre tamē possis, amplificationem duxit:

In Catill. orat. 4.

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cùm caput obscura nitidum ferrugine texit;
Impiaq; æternam timuerunt secula noctem.

Quam vsque ad libri finem elegantissimè prosequitur.

Quid in amplificatione seruandum. Cap. XLI.

Minuta est omnis diligentia. in Part.

NIhil in amplificatione nimis enucleandum est. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicij, quo quaq; in causa genere vtamur augendi. In illis enim causis quæ ad delectationem exornantur, ij loci tractandi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorū ac malorum, enumerationes ac exempla valent plurimum. In iudicijs accusatori ferè quæ ad iracundiam, reo plerunq; quæ ad miserationem pertinent. Non nunquam tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

Quo genere amplificationis vtendum in exornatione. In cohortationibus bonorum & malorum enumeratio per amplificationem tractāda est.

Cur quædam inuentionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata, & de dignitate exornationis. Cap. XLII.

Partit. Laus generis demonstratiui.

ETsi ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inuentio, tamen veteres oratores de generibꝰ caussarum (vt discentium minuerent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam latum genus est, saneq; varium, vt quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur:

tur: & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima, laudem vel vituperationem adhibeatur, vt Cicero laudes Pompeij in oratione pro lege Manilia, Siciliæ, in libris accusationis in Verrem, studiorum verò humanitatis in oratione pro Archia poëta exornauit. Accedit etiam ad eius commendationem, quòd nullum est genus orationis, quod aut vberius ad dicendum, aut vtilius ciuitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum vitiorumq; versetur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quam ad fidem faciendam, aut confirmandum accommodate. Proprium enim laudis, est res amplificare & ornare. Quam ob causam Aristoteles & postea Cicero, & Quinctilianus idoneam maximè inter omnia genera caussarum existimauerunt ad scribendum, exornationem.

Quinct. lib. 5. c. 7. Lib. 4. Partit. Animi motus leniter in exornatione tractantur. *Arist. lib. 1. Rhet. ca. 6. & Quinct. lib. 3. c. 7. Quinct. lib. 3. cap. 8.*

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur. Cap. XLIII.

Laus hominum cuius cognita præcepta facilè ad res alias transferentur, diuiditur in tempora, quodq; ante eos fuit, quoque ipsi vixerunt. In his autem qui vita functi sunt, etiam quod est insecutum. Ante hominem patria, ac parentes, maioresq; erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humilius genus nobilitasse factis. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit, tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatē promiserint, vt in diuo Ioanne Baptista, multisq; alijs viris sanctissimis.

Laus hominũ in tria. Laus hominum in tria tempora diuiditur. *Quinct. lib. 3. cap. 7.* Dupliciter tractatur laus eorum quæ ante hominem sunt.

De tempore, quo vixit is, qui laudatur. Cap. XLIV.

Ipsius laus hominis ex animo, & corpore & extra positis peti debet. Externa sunt, vt educatio, opes, diuitiæ,

Laus hominis ex animo & cor-

pore & rebus externis petenda est.

Quinct. li. 3. cap. 7. Cicero de Orator. 1. in Part.

Inter bona corporis forma excellit.

diuitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteraq; huiusmodi. In corpore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd bene illis sit vsus: si non habuerit, quod sapienter caruerit: si amiserit, quod moderatè tulerit. Et quamuis & corporis, & fortuita, quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti vni putatur, tamen quod ipsa virtus in earum vsu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiã in laudationibus hæc sunt. In quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse alijs propter abundantiam fortunæ: vt opes & copia, non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatẽ ac materiã dedisse. Inter corporis verò bona forma, quæ virtutẽ significat, facilè laudatur, quod elegantissimè Latinus poëta his verbis significavit.

Tutatur fauor Euryalum, lachrymæq; decoræ.
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Quinct. li. 3. cap. 7.

Sed horum omnium leuior, atque animi semper vera est laus, quæ quoniam à virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est.

De animi bonis, & virtute quæ scientia cernitur. Cap. XLV.

Virtus aut sciẽtia cernitur, aut actione. *in part.*

Prudentia quid sit. *Offic. 2. in Part.*

Dialecticę & oratorię

VIrtutis duplex est vis: aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. Nam quæ prudentia, quæq; gravissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet vna, quæ verò moderandis cupiditatibus regendisq; animi motibus laudatur, eius est munus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarumq; scientia. Sapientia autem virtutum omnium princeps, est diuinarum humanarumq; rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ comitesq; sapientiæ: quarum altera, quæ dialectica dicitur,

tur, quæ sint in disputando vera atque falsa, quibusque positis, quid sequatur; distinguit & iudicat: altera est oratoria. Nihil est enim aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa, quæ in disputando vberior est atque latior, & ad motus animorum, vulgiq; sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent. quasi ministræ sunt & comites sapientiæ:

De virtute quæ in actione consistit.
Cap. XLVI.

Tres sunt partes virtutis in actione positæ.

VIrtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iustitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoq; suum cuiq;, & rerum contractarum fide versatur. Iustitia quid sit. *Offic. 1.* *Illa apud Deum religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in beneuolentia nominatur.* Iustitiæ partes. *in Part.* *Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cujus est liberalitas in vsu pecuniæ.* Fortitudo quid sit. *De inuent. 2.* *Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio.* Temperantia quid sit. *Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemq; maximè consequens, verecundia est.*

Quomodo laus ab ipso loco sit ducenda.
Cap. XLVII.

ET quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur: Singularũ virtutum sunt certa quædam officia. *erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum hujusmodi aliquo officio is, qui laudabitur fecerit.* *De orat. 2.* *Huc spectat illa Ser. Sulpitij laus apud Ciceronem.* *Philip. 2.* *Nec verò silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretandis, &*

dis, & aequitate explicanda scientia. Omnes, *qui ex omni aetate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cum Ser. Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis juris consultus, quam iustitiae fuit. Itaque quae proficiscebantur à legibus, & à iure ciuili, semper ad facultatem, aequitatemq; referebat; neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere. Itemq; in caeteris res gestae ad cuiusque virtutis genus, & vim nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quae suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento, ac praemio; quae verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, haec habent vberrimam copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissimè possunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur praestantis viri, quae est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita. Hinc Seruium Sulpitium mirificè Cicero laudat: quod difficillimo Reip. tempore, graui periculosoq; morbo affectus, authoritatem Senatus, salutemq; pop. Rom. vitae suae praeposuerit, contraq; vim grauitatemq; morbi contenderit, vt ad castra Antonij, quo Senatus eum miserat, perveniret. Magna etiam illa laus & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos: non fractum esse fortuna: retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in graui ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem, & orationem stabilem ac non mutatam commendat, & ejus infractum ac excelsum animum extollit. Sumendae autem res erunt aut magnitudine praestabiles: aut novitate primae: aut genere ipso singolares. Eiusmodi rerum plenae sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium,*

Res gestae ad cuiusq; virtutis nomen & vim sunt reuocandae.

2. *De orat.*

Quae virtus praestantis viri sit.

Philip. 9.

Magna est laus tulisse casus sapienter aduersos.

2. *De orat.*

Quae res in laudatione ponenda.

peium, in altera Iulium Cæsarem laudat: neque enim paruæ, neq; vsitatæ, neq; vulgares, admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris conparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cũ his comparatur, quorum erant illustres victoriæ. *Lib. Æn. 6.*

Nec verò Alcides tantum telluris obiuit,
Fixerit æripidem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber agens celso nisæ de vertice tigres.

Et Cicero in Philippicis M. Antonium cum Tarquinio superbo comparat: & D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antoniũ, beneficia in remp. maiora esse docet, quam L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est. *Philip. 2.*

De tempore quod finem hominis insequitur. Cap. XLVIII.

NEc mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriri debebit: si modo quid erit animaduertendum aut in ipso genere mortis, aut in ijs rebus, quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem, quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem honores, decreta virtutis præmia, res gestæ iudicijs hominum comprobatæ. Afferunt etiam laudem liberi parentibus, vrbes conditoribus, leges latoribus, artes inuentoribus, nec non instituta quoque autoribus. Hinc est illud Ciceronis de S. Sulpitio. Quanquam nullum monimentum clarius S. Sulpitius relinquere potuerit, quàm effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij, filium, cujus luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc vrbem condidit, ad deos immortales, beneuolentia famaq; sustulimus. Omnis homo supradictus in vitu-

Part. 2. de orat. Quæ sint laudanda in tempore quod finẽ hominis insequitur. *Quinct. li. 3. cap. 7.* *Philip. 9.* *in Catil. 3.*

peratione constabit tantum in diuersum, id, quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium, in M. Antonium, maximeq; ex secunda Philippica animaduertere licet.

De laude Vrbium. Cap. XLIX.

Vrbes similiter atque homines laudantur. *Quinct. li. 5. cap. 2.*

L*Audantur vrbes similiter atque homines. Nam pro parente est conditor, & multum authoritatis affert vetustas, & virtutes & vitia circa res gestas, eademq; in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Ciues illis ut hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Virgil. de vrbe Roma.*

Æn. 2.

En huius, nate auspicijs illa incly ta Roma,
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemq; vna sibi muro circundabit arces,
Fœlix prole virum.

Idem etiam poëta Italiæ laudes elegantissimè celebrauit ex his locis in secundo libro Georg.

De deliberatione. Cap. L.

Exornationis præcepta multum conferunt ad deliberationem. *Quinct. li. 3. cap. 7. 2. De orat.*

Q*Væ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendam valent: quia plerunque eadem illic laudari, hic suaderi solent: In deliberando finis est dignitas, ad quam omnia referuntur in consilio dando, sententiaq; dicenda. Sunt autem in suadendo & dissuadendo tria primum spectanda, quid sit de quo deliberetur: qui sint qui deliberent, quis sit qui suadeat.*

De re de qua deliberatur. Cap. LI.

Quinct. li. 3. cap. 8.

R*Em, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum, hæc erit quæstio sola, aut potentissima. Sæpè enim accidit vt prius dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faciendum; deinde fieri non posse. Cùm autem de hoc quæritur, conjectura est, vt, An Rex Alexander terras vltra Oceanum sit inuenturus. Sic ait Cic. Pacem cùm M.* *Philip. 7.*

Antonio

Antonio esse nolo: quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissimè in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse credibile est, sed aut alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in vniuersum sunt tres, prima est, vt doceamus effici posse id quod suademus: secunda deinde honestum esse: postrema verò esse vtile, in primis itaque videndum est: an effici possit id, quod suademus: nam si quid effici non possit, deliberatio tollitur, quamuis & honestum & vtile sit. Videndum etiam est quam facilè possit: nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non possint. Et cum de necessitate attendemus, & si aliquid non necessarium videbitur, videndum tamen erit quam sit magnum. Quod enim permagni interest, pro necessario sæpè habetur. Est apud Titum Liuium præclara P. Scipionis oratio, in qua & posse Annibalem in Africa vinci demonstrat: & ad dignitatem populi Romani, famamq́; apud reges gentesq́; externas pertinere non ad defendendam modo Italiam, sed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis animus esse, & in primis est vtile requiescere aliquando diu vexatam Italiam, vri populariq́; inuicem Africam.

Partes suadēdi sunt 3. Si quid effici nō potest, deliberatio tollitur.

Arist. lib. 1. Rhet. c. 4. Cic. de orat. 2.

Quod permagni interest, pro necessario habetur.

Lib. 28. ab Vrbe cōd.

De his qui deliberant. Cap. LII.

DIuersi sunt deliberantium animi: & siue consultent plures siue singuli, in vtrisq́; differentia est. Quia & in pluribus multum interest, Senatus sit, an populus: Romani, an Hispani, an Galli: & in singulis, Cato, an Cicero: Cæsar an Pompeius deliberet. Pro inde intuenda sexus, dignitas, ætas, sed mores præcipuè discrimen dabunt. Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctum & agreste, quod antefert semper vtilitatem honestati: alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

Quinct. li. 3. cap. 8.

Multum interest quis deliberet.

in Part.

De pri-

De prima parte suadendi. Cap. LIII.

Magna est honestatis pulchritudo.

SI honestatis puchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amoris excitaret. Sed quoniam genus hominum ad honestatem natum, malo, cultu pravisque opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est. Et honesta quidem apud honestos obtinere facillimum est: si verò apud turpes recta obtinere conabimur, nec videamur exprobrare diuersam vitæ sectam, cauendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commemoratione permouendus, sed laude, vulgi opinione & secutura vtilitate, aliquantò verò magis obijciendo aliquos, si diuersa fecerint, metus. Nam *præter id, quod his leuissimi cuiusque animus facillimè terretur, nescio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor, quàm spes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato apud Lucanum, ad aggrediendum iter difficillimum & periculosissimum.*

Facile est honesta apud honestos obtinere.

Leuissimi cuiusq; animus facillimè terretur.

Lib 9.

O quibus vna salus placuit mea castra secutis
Indomita ceruice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosq; labores.

Quam rationem pulchra illa claudit sententia:

Serpens, sitis, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris,
Lętius est, quoties magno sibi constat honestum.

Quæ offici. a quib⁹ anteponenda.

Sæpè etiam controuersia inter hominum sententias in illo est, vtrum sit honestius. Affirmant autem viri sapientissimi omne officium, quod ad conjunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione & scientia continetur. In ipsa autem communitate sunt gradus, ex quibus, quid cuique præstet, intelligi potest, vt prima Deo Optimo Maxi. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Ex quibus atque similibus intelligimus, quomodo hæc

suasio-

suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus.

De vtilitate. Cap. LIV.

AN *sit autem facile, magnum, iucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet vtilitatis. Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque inesse in eo, quod suadet, ostendet. Qui verò dissuadet, ille difficile, paruum, iniucundum, periculosum monstrabit. Quomodo Fabius Maximus apud T. Liuium, ne P. Scipio in Africam traijciat, contendit: cùm Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiā obsideat. Nam nunc quidem præterquam quod & in Jtalia & in Africa duos diuersos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quod vnde classes tueamur, vnde commeatibus præbendis sufficiamus, nihil reliqui est: periculi tandem, quantum adeatur, quem fallit? Deindè grauiter & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura sint, ni consul vterque in Italia retineatur. Eodem etiam modo propositis duobus vtilibus, vtrum sit vtilius controuersia est. Cùm autem species vtilitatis cum honestate certat, qui vtilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, vectigalium, præsidij, militum, vtilitatesque cæterarum rerum, quarum fructum vtilitate metimur: itemq; in commoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Salustium ad nefarium facinus, quod ille maximum atque pulcherrimum vocat, coniuratos hortatur. Vobis (inquit) domi est inopia, foris æs alienum, mala res, spes multò asperior, denique quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quam sæpè optastis libertas: præterea diuitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie vtilitatis Iulium Cæsarem ad ciuile bellum hortatur:*

Facilé, magnum, iucundum, ad vtilitatis quæstionem pertinēt.

Quinct. lib. 3. c. 8.

Lib. 8. Dec. 3.

De orat. 2.

Saluſt. de Catil.

Bellan-

Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum facili si prælia pauca,
Gesseris euentu, tibi Roma subegerit orbem.

Lib. 1.

Qui ad dignitatem impellit, maiorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa, colliget, posteritatis immortalem memoriam augebit, vtilitatem ex laude nasci defendet, semperquè eam cum dignitate esse coniunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem vtilitatis contra honestatem, in qua vna vera est vtilitas, ad scholarum exercitationes vtilis est: nam & iniquorum ratio noscenda est, vt melius æqua tueamur.

2. De orat. Vtilitas semper cũ dignitate coniuncta est. Quinct. li. 3. cap. 8.

De eo qui suadet. Cap. LV.

Multum etiam refert, quæ sit persona dicentis: suadere enim aliquid, aut dissuadere grauissimæ est personæ. Nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus & honesti & diserti, vt mente prouidere, authoritate probare, oratione persuadere possit. Anteacta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas adfert exspectationem, videndum est ne, quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant. At his contraria summissiorem quendam modũ postulant. Nam quæ in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur, & quibusdam sufficit authoritas quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

2. De Orat. Suadere aliquid aut dissuadere grauissimæ est personę. Quinct. li. 3. cap. 8.

Quædam in deliberatione obseruanda. Cap. LVI.

Ad consilium de Republ. dandum, caput est, nosse Rempublicam: ad dicendum verò probabiliter, nosse mores ciuitatis, qui quia crebrò mutantur, genus quoque orationis est sæpè mutandum. In Senatu minori apparatu dicendum est, sapiens enim est consilium, multisquè aliis dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenii, ostentationisq; suspicio. Concio capit

De orat. 2. Ad dicendũ probabiliter mores ciuitatis sunt cognoscendi.

cio capit omnem vim orationis, & grauitatem, varietatemq; desiderat: maximaq; pars orationis admouenda est ad animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium in senatu habitis, quæ cum sint elegantes & disertæ, nullum tamen apparatum habent. At oratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria, multo magnificentius habent & ornatius genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quo notiora sint; aut veterum, quo plus authoritatis habeant. Plerumque enim videntur respondere futura præteritis, habeturq; experimentum velut quoddam rationis testimonium. Suadet Fabius Maximus in Senatu, ne P. Scipio, Annibale in Italia relicto, in Africam traijciat: Dies me deficiat (inquit) si reges imperatoresque temerè in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis exercituumque suorum, enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa, rempublicam suam in perpetuum afflixerunt. Et novum M. Attilij, qui in ea ipsa Africa annis antè quadraginta, in prælio victus & captus est. Sequebatur, vt ea, quæ iudicijs accommodata sunt, explicarentur: sed quia iudiciorum mutata ratio, vt ea præcepta parum sint necessaria, efficit: & ex orationibus Ciceronis & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt: sequitur vt de secunda parte Rhetoricæ dicatur.

Exemplorũ maxima est vis ad suadendũ. *Aristot. 1. Rhet. c. 9.*

Quinct. li. 3. cap. 8. Experimẽtum est velut quoddã rationis testimoniũ.

DE ARTE RHETORICA LIBER SECVNDVS.

De Dispositione, Caput I.

SECVNDVS hic liber dispositionis præcepta continebit, quæ oratori perutilia sunt, & maximè necessaria. Quid enim diligenter argumenta inuenisse conferet, ni pari diligentia, quæ inuenta sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo & strenuissimo quoque milite ad bellum, quàm in instruenda ad pugnam acie, cernitur: & si quam in corporibus nostris, aliorum ve animalium partem permutes atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen: & artus etiam leuiter loco moti, perdunt, quo viguerunt, vsum: & turbati exercitus sibi ipsis sunt impedimento. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur, necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat sibi, multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine proposito, casum potius quàm consilium sequatur. Quapropter hic liber dispositioni seruiat. Est autem dispositio rerum inventarum in ordinem distributio. Cuius in infinita quæstione ordo est ferè idem, qui expositus est locorum. Indefinita autem adhibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinent. Atque eo fit, vt vtamur Exordio, Narratione, Confirmatione, Peroratione. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per quas inuenta distribuimus. Quarum duæ valent ad rem docendam, narratio & confirmatio: ad impellendos animos duæ, principium & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

Quinct. li. 7. in præf.

De Inuēt. 2.

in Part.

In proposito qui ordo dispositionis sit seruandus.

Cur in causa orationis partibus vtamur.

in Part.

Duę partes orationis valent ad rem dicendā, ad impellendos animos duæ

De exordio. Cap. II.

De Inuēt. 1.

EXordium est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Id fieri trib⁹ maximè rebus inter authores plurimos constat, si beneuolum, attentum, docilem auditorem fecerimus:

quorum

Quid sit exordium. Quinct. li. 4. cap. 1. Aristot. Rhet. c. 24.

quorum primus locus, id est, vt amicè audiamur, est in personis nostris, auditorum, aduersariorum: è quibus initia beneuolentiæ conciliandæ comparantur: aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officij iustitiæ, fidei: contrarijsq; rebus in aduersarios conferendis: & cum auditoribus aliqua coniunctionis aut Caussa aut spe significanda. Cicer. pro C. Rabir. perduellionis reo.

Auditor in exordio beneuolus, docilis & attentus fieri debet.

Quomodo concilietur auditoris beneuolentia

Pro Cn. Rabirio.

Me cum amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò vt id studiosissimè facerem, salus Reipub. Consulare officium, Consulatus denique ipse, mihi vna vobiscum cum salute Reipub. commendatus, coëgit: hæc autem accuratè in eo exordio & ornatè explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic ait,

Pro P. Syll.

Quamquam ex huius incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis facilè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri leuitatem meam, misericordiamq; notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi ac perditi ciues edomiti atque victi præcipitante Repub. vehementem me fuisse atque fortem conseruata mitem ac misericordem faterentur. Et pro Cn. Plancio suam cum iudicibus coniunctionem significat his verbis.

Pro Cn. Plancio.

Nunc autem vester iudices conspectus & consessus iste reficit, & recreat mentem meam, cum intueor & contemplor vnumquemq; vestrum; video enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara non fuerit, cuius non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. Itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui meipsum maximè saluum videre voluerunt. At in oratione pro P. Quintio vim aduer-

Pro P. Qu.

aduersariorum & gratiam in inuidiam vocat, & C. Aquilium, eosq́ue, qui in consilio aderant, orat atque obsecrat, vt multis iniurijs iactatam atque agitatam æquitatem, in eo tandem loco consistere atque confirmari patiantur. Partit.

Quomodo fiat auditor docilis.

Intelligenter autem vt audiamur, & attentè à rebus ipsis ordiendum est, sed facillimè auditor discit, & quid agatur intelligit, si complectare ab initio genus naturamq́; causæ, si definias, si diuidas, si neque prudentiam eius impedias confusione partium, nec memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio. Animaduerti Iudices, omnem accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes: Quam distributionem ait certum sibi esse in definitione seruare, vt omnes intelligant nihil eum nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. Pro A. Cluen.

Qua ratione reddatur auditor attentus.

Vt attentè autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quadam proponemus, aut necessaria, aut coniuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractauit in exordio nobilissimæ orationis pro domo sua: Quod si vllo tempore magna caussa in sacerdotum populi Rom. iudicio ac potestate versata est, hæc profectò tanta est, vt omnis Reipublicæ dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatique commissa creditaque esse videantur. Verùm ex his, quæ proposita sunt, aliud atque aliud pro varietate caussarum desiderari palam est. Partit. pro domo sua. Quinct. li. 4. cap. 1.

Quinque causarum sunt genera.

De generibus caussarum. Cap. III.

GEnera porrò caussarum plurimi quinque fecerunt. honestum, humile, dubium vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt quibus rectè videatur adijci turpe, quod alij humili, alij admirabili subijciunt.

Quinct. li. 4. cap. 1.

Genus admirabile.

unt. Admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In ancipiti maximè beneuolum iudicem, in obscurò docilem, in humili attentum parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet: in admirabili & turpi remedijs opus est, & eò quidam exordium in duas diuidunt partes, principium, & insinuationem, vt sit in principijs recta beneuolentiæ & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi caussæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maximè vbi frons caussæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. Et quidem quibus aduersis hæc remedijs sit medendum, consilium ex causis sumetur. Illud in vniuersum præceptum sit, vt ab ijs quæ lædunt, ad ea quæ prosunt, refugiamus. Si causa laborabimus, persona subueniet; si persona, caussa. His etiam de caussis insinuatione vtendum est, si aduersarij oratio auditorum animos occupauerit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum, promittendo nostras probationes, & aduersas eludendo, vitabimus: alterum & spe breuitatis, & ijs, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Vrbanitas etiam opportuna reficit animos, & vndecunque petita auditoris voluptas leuat tædium.

Insinuatio quando sit necessaria.

Quinct. li. 4. cap. 1. Ad Heren. lib. 1. Cic. ad Inuen.

Cuiusmodi exordia esse debeant. Cap. IV.

Exordia debent esse apta verbis & instructa sententijs.

Exordia semper cum accurata, & acuta, & instructa sententijs, apta verbis: tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio & commendatio oratoris in exordio, quæ continuò eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. Maxima autem copia exordiorum aut auditorem aut alliciendum, aut incitandum ex his locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in caussa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed

2. De orat.

In exordio leniter est alliciendus aut incitandus auditor

ſed tantum impelli primò auditorem leniter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

Septem exordij ſunt vitia.

DeInvent. lib. 2.

Ad Heren. lib. 1.

De vitijs exordij. Cap. V.

HÆc autem ſunt vitia certiſſima exordij, quæ ſummoperè vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, translatum, contra præcepta. Vulgare eſt quod in plures cauſas poteſt accommodari, vt conuenire videatur. Commune eſt quod nihilominùs in hanc, quam in contrariam partem cauſæ poteſt conuenire. Commutabile eſt, quod ab aduerſario poteſt leuiter mutatum, ex contraria parte dici. Longum eſt, quod pluribus verbis aut ſententijs; vltra quam ſatis eſt, producitur. Oportet enim ut ædibus ac templis veſtibula & aditus, ſic cauſis proportione rerum principia præponere. Separatum eſt, quod non ex ipſa cauſa ductum eſt, nec ſicut aliquod membrum, annexum orationi. Translatum eſt, quod aliud conficit, quam cauſæ genus poſtulat, vt ſi quis docilem faciat auditorem, cùm beneuolentiam cauſa deſideret: aut ſi principio vtatur, cum inſinuationem res poſtulet. Contra præcepta eſt, quod nihil eorum efficit, quorum cauſa præcepta de exordijs traduntur: hoc eſt, quod eum, qui audit, nec beneuolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut, quo profectò nihil peius eſt, vt contra ſit, facit.

Exordium vulgare. Commune. Commutabile. Longum. 2. De orat. Separatũ. Tranſlatũ

Contra præcepta.

De exordio quædam in genere iudiciali. Cap. VI.

Ex cauſæ viſceribus exordia in genere iudiciali ſunt ſumenda.

DIctum eſt de exordio in commune, reſtat vt breuiter, ſi quid in ſingulis generibus in exordiendo proprium eſt, adijciamus. Eſt vt à iudicijs incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant, vt in genere iudiciali ex ipſis viſceribus cauſſæ ſumerent exordia: iudicem conciliabant non tantum laudando eum,

do eum, sed laudem eius ad vtilitatem caussæ suæ coniungentes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus iustitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis seueritatem, & similiter cætera: metum nonnunquam amouebant: vt Cic. pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarent, laborauit: nonnunquam adhibebant, vt idem in Verrem facit: dabant etiam operam, ne ostentarent in principijs curam. Non semper autem exordio vtebantur, sed in honestis in paruis etiam atque frequentibus causis, ab ipsa re omisso exordio incipiebant.

Quinct. li. 4. cap. 1.

Laus Iudicum est cũ vtilitate caussæ iugenda.

Actio. 2.

Aristot. Rhet. li. 3. cap. 14.

Quinct li. 4. cap. 1.

De exordio in exornatione, & deliberatione. Caput VII.

PRæter ea, quæ de exordio dicta in genus demonstrativum facile transferri possunt, illud est notandum: exordia in eo esse maximè libera, vt Aristoteles existimat. Nam & longè a materia duci, & ex aliqua rei vicinia possunt. In deliberatione verò sæpè nulla, vel breuia esse debent. Non enim supplex vt ad iudicem venit orator, sed hortator atque author. Quare cum in principio vtetur, proponere, quæ mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortarique ad se breuiter dicentem audiendum.

In exornatione principia sunt maximè libera.

Rhetor. ad Alexan. cap. 13. & Quinct. li. 3. cap. 8.

Quinct. li. 3. cap. 3. in Part.

De Narratione. Cap. VIII.

NArratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei. Oportebit autem eam tres habere res, ut breuis, vt aperta, vt probabilis sit: perquas efficitur, vt auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem breuis narratio, si constet simplicibus verbis, & semel vnaquæque res dicatur: tum etiam si reciderimus omnia, quibus sublatis neque cognitioni quicquam, neque vtilitati detrahatur: non tamen inordinata debet

Narratio debet esse breuis, aperta & probabilis.

Quinct. li. 4. cap. 2. in Part.

esse breuitas, alioquin sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis vsitatis, si ordine temporum conseruato, si non interrupto narrabitur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabantur consentient: cuiusque facti, & euenti causa ponetur: si testata dici videbuntur, si cum hominum opinione, authoritate, si cum lege, cum more cum religione coniuncta: si probitas narrantis significabitur: si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet vt iucunda, & suauis sit narratio: eamque suauem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.

Narratio iucunda sit & suauis.

In Part. & 2. De orat. & Quinct. lib. 4. c. 2.

Quando narratione vtendum sit. Cap. IX.

IN iudicijs quando vtendum esset, aut non esset narratione, id erat consilij. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si aduersarius narrauerat, nisi si refellebatur. In exornatione verò narratio non erit vlla, quæ necessariò consequatur exordium, sed si qua inciderit, cum aliquid eius, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpè in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium, suasio autem futurarum. Priuata certè deliberatio narrationem nunquam exiget eius duntaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id de quo consulit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpè est etiam illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

Aristot. Rhet. li. 3. cap. 16. Cic. in Par. Quinct. li. 3. cap. 8.

De Con-

De Confirmatiune. Cap. X.

SEquitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta caussæ coniuncta, & infirmandis contrarijs, & nostris confirmandis. namque vna in causis ratio quædam est eius orationis, quæ ad probandum argumentationem valet, ea autem ad confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi quæ contradicuntur possunt, nisi tua firmes, neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas: idcircò hæc & natura, & tractatione, & vtilitate coniuncta sunt. Tota enim spes vincendi ratioq́ persuadendi in hac parte posita est. Nam cùm argumenta nostra exposuerimus, contrariaq́ dissoluerimus, absolutè nimirum erit à nobis oratoris muneri satis factum. Vtrumque igitur poterimus commodè facere, si constitutionem caussæ cognouerimus.

De orat. 2.

Tota spes vincendi est in confirmatione.

Ad Heren. lib. 1.

Quid sit status. Cap. XI.

STatus est quæstio, quæ ex prima caussarum conflictione nascitur, vt sit intentio accusatoris: Sylla coniurasti cum Catilina: depulsio verò defensoris: non coniuraui: ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, coniurauerítne Sylla an Catilinæ? quam quæstionem vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quòd ibi sit primus caussæ congressus, vel quod in eo causa consistat.

status nascitur ex prima caussarum conflictione.

Quinct. li. 3. cap. 6.

Quot sint status. Cap. XII.

CVm tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit, nec ne: quid sit, quale sit: sit vt constitutiones quoque tres sint. Prima coniecturalis, in qua, sit, nec ne, quærimus, vt, sit, nec ne, insidiatus Miloni Clodius? secunda autem nominis vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum, inuestigamus, vt, fueritne Cæsar rex, an tyrannus, an di-

Status sũt 3.

Cicer. in Top. in Part.

Quinct. li. 3. cap. 9.

Status qualitatis

quid sit. ctator; tertia, in qua de vtilitate, honestate, æquitate disseritur, deque his rebus, quæ his sunt contraria, vt, Rectène fecerit Romulus, cum fratrem interfecit? Eius constitutionis partes sunt duæ: quarum vna absoluta, altera assumptiua nominatur.

Status qualitatis habet partes duas.

Absoluta est, cum ea ipsum quod factum est, vt aliud nihil foris assumatur, rectè factum esse dicemus. Ea est huiusmodi: Pater filium verberauit, is iniuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiua est, cum aliquid necessariò foris assumitur, vt iure factum esse aliquid confirmemus: vt, Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur.

Ad Heren. lib. 1. Cic. de Inuen. lib. 1. Quinct. li. 7. cap. 4.

De ratione, firmamento, & iudicatione. Cad. XIII.

Rationem appellant oratores eam, quæ affertur a reo, depellendi criminis caussa, quæ nisi esset, quod defenderet non haberet: firmamentum autem quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatione stare non potest. Ex rationis autem, & ex firmamenti conflictione & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam iudicationem appellant, in qua, quid deueniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæri solet, hoc modo: Orestes cum confiteatur, se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, peruertit defensionem: ergo affert eam. Illa enim inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem, defensoris firmamentum ab accusatore subijcitur, hoc modo: Sed non abs te occidi tamen, neque indamnatam pœnas pendere oportuit. Ex coniunctione rationis & firmamenti iudicatio constituitur, hoc modo. Cùm dicat Orestes se patris vlciscendi causa

Ratio offertur à reo. Cic. in Par. Ad Heren. lib. 1. De inuent. 1. Quinct. li. 3. ca. 11. Firmamentum est quo ratio rei labefactatus.

causa matrem occidisse, rectum ne fuerit à filio sine iudicio Clytemnæstram occidi? Ergò hac ratione iudicationem reperiri conuenit, ad quam omnem rationem totius orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem: rationum verò & firmamentorum contentio adducit in augustam disceptationem: Ea in coniectura nulla est: nemo enim ejus quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

In coniunctura eadē & prima constitutio & iudicatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit, contineatur. Cap. XIV.

Quatuor modis in scripto existit controuersia.

SÆpè ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod aduersarius velit, sed aliud: id autem contingit cum scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint: tum opponitur scripto voluntas scriptoris; cum scripto scriptum contrarium affertur: aut cum ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod scriptum non est ducimus. Ita sunt quatuor genera, quæ controuersiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo. Testamento quidam iussit poni statuam auream hastam tenentem: quæritur, Statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ. Ex discrepantia verò scripti & voluntatis, eiusmodi oritur controuersia. Lex est, peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cùm hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit, petitur ad supplicium, ille voluntatem allegat scriptoris. Et contrarijs scripturis hoc modo existit contentio: lex est, Vir fortis optato præmium, quod volet: & altera lex, est

Quinct. li. 7. cap. 5. Cic. lib. 1. de Inuent. Aut. ad Her. lib. 1.

Ambigui controuersia.

Quinct. li. 7. cap. 9.

Discrepantia scripti & voluntatis.

Idem li. 6. cap. 6.

Idem li. 6. cap. 7.

lex est, Magistratus ab arce ne discedito: Magistratus qui fortiter egit, optat hoc præmium vt ab arce liceat discedere: lex illi posterior opponitur, ipse verò priore se tuetur. In ratiocinatione verò quæritur, an ubi propria lex non est, simili sit vtendum? vt lex est, lanas Tarento vehere non liceat? quidam oues vexit, etsi nulla lex certa est quæ factum eius nominatim prohibeat; tamen illa quæ similis est, accusatur. Itaque ex eo, quod certum est, id quod incertum est ducit hæc controuersia: quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiam ratio cinationis accepit. Hæc quatuor controuersiarum genera, quæ in scripto nascuntur, semper in qualitatis statum cadere cum Cic. debemus existimare vt in primo genere disceptetur. Vtram æquum sit ex differentibus sententijs accipi: in secundo verò, Verbane plus an sententia valere debeant: in tertio, Vtram legem sequi sit iustius: in quarto, Oporteatne legem similem ad factum, quod venit sine lege in iudicium, accommodare.

Contrariæ leges.

Ratiocinatio.

Scripti cõtrouersiæ semper in qualitatis statu versantur.

De orat. 2.

Quomodo status tractetur. Cap. XV.

2. De orat.

IVdicatio cum est constituta, proposita esse debet oratori, quo omnes argumentationes repertæ ex inueniendi locis conijciantur, quod satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos tanquam thesauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mente & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendũ posita ex citatis, nihil erit, quod in vllo dicendi genere oratorem possit effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationemque argumentorum attendet, & curabit, vt firmissimum quodque sit primum tum ea, quæ æquè excellant, seruentur ad extremum: si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam oportet esse locum) in mediam turbam conijciantur. Reliquum nunc est, quando de argumento-

Vtilissimũ est locos in mente & cogitatione defigere.

Quomodo argumenta debeant collocari.

mentorum locis, & causarum constitutionibus dictum est, vt rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè doceamus.

De argumentatione. Cap. XVI.

Argumentatio est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expolitio. Sed ea conficitur, cum ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium aut magis probabile per se videtur: dubijs enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus: primum quæ sensibus percipiuntur, ut quæ videmus, audimus: deinde ea, quæ communi hominum opinione, atque scientia sunt comprobata, vt, afficiendos esse honore parentes. Præterea quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omnium hominum, eius certè ciuitatis aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt, si quid inter vtramque partem conuenit: si quid probatum est, denique cuicunque aduersarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, unum firmissimum, quod ferè accidit: vt, liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, eum qui rectè valeat, in crastinum peruenturum: Tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum verò id quod est dubium, hoc modo id quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium, an Catilina coniurarit, sumatur illud quod credibile est: Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos denique egentes, & sumptuosos, facilè adduci vt coniurent: Iam id quod dubium erat, efficitur probabile, Catilinam coniurasse. Sed hæc oratores non tenuiter more dialecticorum, sed copiosissimè expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expolitio argumentatio, de

Quid argumentatio sit.

Cic in Part.

Cic. lib. 1. de Inuent.

Quinct. li. 5. cap. 12.

Quæ habeantur pro certis.

Idem li. 5. cap. 10.

Probabilium genera sunt tria.

cuius

cuius quatuor partibus, ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breuiter & enucleatè disserimus.

De ratiocinatione. Cap XVII.

Συλλογισμὸς vel ἐπιχείρημα Græcis appellantur.

Cic. lib. 1. de Inuent. Quinct. li. 5. cap. 54. Ad Heren. lib. 1.

R*Atiocinatio, quam & syllogismum & epicherema Græci vocant, constat propositione, cum qua eius ratio iungitur: deinde assumptione, & eius probatione: postremò complexione. Propositio est, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis, oportet, emanet ratiocinationis. Propositionis verò approbatio est, per quam breuiter id, quod expositum est, rationibus firmatum probabilius, & apertius fit. Assumptio, per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id, quod breuiter sumptum est, rationibus firmatur.* Complexio, *per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione breuiter exponitur: hoc modo: sit propositio.* Melius gubernantur *ea, quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio administrantur: deinde subijciatur ratio.* Exercitus e*nim is, cui præpositus est sapiens imperator, omnibus partibus commodius regitur, quam is, qui stultitia & temeritate alicuius administratur. Assumptio deinde ponitur.* Nihil *autem omnium rerum melius quam omnis mundus administratur. Assumptioni probatio adiungitur:* Nam *& signorum obitus, & ortus definitum quendam ordinem seruant, & annuæ commutationes non modo semper eodem modo fiunt, verum ad vtilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ.* Tertio *loco inducenda est complexio, quæ id infert quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hæc vberius & doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & apertam breuitatem requirit.*

Propositio quid sit.

Propositionis approbatio.

Assumptio.

Assumptionis approbatio.

complexio

Quot sint partes Ratiocinationis. Cap. XVIII.

Ex supra dictis manifestum est, nihil referre siue tripartitam, siue quinque partitam putes esse hanc argumentationem, Commodior tamē illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod fit, si propositionem & eius rationem, vnam partem existimemus: alteram verò assumptionem, & ejus exornationum. At si separes propositionem à ratione, & assumptionem ab exornatione, In quinque partes distributa erit. Cùm propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cum perspicua est, nullię approbationis indiget. Quod si & propositio, & assumptio perspicuæ sint, vtraque approbatione præterita ratiocinationem conficiemus, hoc modo: Summoperè virtus expetenda est: At prudentiam esse virtutem in confesso est. Summoperè igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus, non semper à propositione ordientes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

Nihil refert siue tripartitam, siue quinq; partitam ratiocinationem esse putemus.

Cice. lib. 5. de Inuent.

Quinct. li. 5. cap. 14.

Rectię existimatur ratiocinatio esse tripartita, quā quinq; partita.

De inuēnt. 1.

De Enthymemate. Cap. XIX.

Enthymema est imperfectus syllogismus, vel vt alij definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est, ex tribus igitur eius patribus si vna prætereatur, bipartita fit argumentatio, quod est enthymema, vt, Omnes artes sunt expetendæ, igitur expetenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio. Propositione verò præterita fit enthymema, hoc modo. Eloquentia est ars: igitur expetenda. Optimum autem videtur enthymema quod fit ex pugnantibus, quod etiam solum enthymema quidam vocant, non quod non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur, sed vt Homerus

Enthymema est syllogismi pars, vel syllogismę imperfectę

Quinct. li. 3. c. 10. & 13.

Quinct. li. 5. cap. 14.

Cicer. in Topic.

propter

Homerus propter excellentiam commune poëtarum nomen fecit suum.

propter excellentiam commune poëtarum nomen effecit apud Græcos suum: sic cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet. Ejus generis est illud Cic. Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam si patetis per vos restitui posse, nolitis? Et illud Micipsæ ad Iugurtham apud Salustium. Quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris: Enthymemate sæpius utuntur oratores, quam ratio cinatione: quod movit Aristotelem, ut enthymema syllogismum oratorium esse diceret. Enthymema Quinctilianus commentum aut commentationem interpretatur, quo nomine cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationem enthymema appellatum, quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est preterita.

Pro Mil.

In iugur.

li. 3. Rhet. ca. 1. & li. 1. post caq. 1.

Vnde dictũ sit enthymema.

De Inductione. Cap. XX.

Quid sit inductio.

Cic. lib. 4. de Inuent.

I*N ductio est oratio, quæ rebus non dubijs captat assensionem auditorum: quibus assensionibus facit vt illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur: vel, inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit quo vult, hoc modo: Quod pomum generosissimum? puto quod optimum: & equus? qui velocissimus: & plura, in eundem modum: Deinde, cuius rei gratia proposita sunt: Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum Socrates vsus est, propterea quod nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo quod sibi ille dederat, qui cum disputabat: aliquid conficere malebat, quod ille ex eo, quod iam concessisset, necessariò*

Breuior inductionis definitio.

in Top.

Quinct. li. 5. cap. 11

appro-

approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est, Etenim sibi ipsi respondet orator. Poëtæ vehementer inductione delectantur: sed maximè omnium eam frequentauit Ouidius, apud quem & multa & præclara sunt exempla: nos vno erimus contenti. Probat ille ad consolandam vxorem hac inductione, asperas res & tristes segetem ac materiam esse gloriæ: Aristot. 1. Met. c. 4. Cic. de Inuent.

Materiamq; tuis tristem virtutibus imple,
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset? Trist. lib. 4. Eleg. 3.
Publica virtutis per mala facta, via est,
Ars tua Tiphy iacet, si non sit in æquore fluctus?
Si valeant homines, ars tua Phœbe iacet,
Quæ latet, inq; bonis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturq; malis.

Hoc in genere duo sunt diligenter cauenda, primum vt illud, quod inducemus pro similitudine, eiusmodi sit, vt sit necesse concedi: deinde vt illud, cuius confirmandi causa fiet inductio, simile ijs rebus sit, quas res quasi non dubias ante induxerimus. Quæ sunt in hoc genere cauenda.

De exemplo. Cap. XXI.

Exemplum est inductio imperfecta, vel, quod idem est, Inductio Rhetorica Cicero pro Milone. Negant intueri lucem esse fas ei, qui ab se hominem esse occisum fateatur: in qua tandem vrbe hòc homines stultissimi disputant? nempè in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera ciuitate, tamen P. Rom. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. Aliqui Aristotelem summum in omni scientia virum temerè ausi sunt reprehendere, quod exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius quiddam perspexit: nimirũ exemplum esse argumentum quidem Exemplum est inductio imperfecta. Aristot. Rhet. 1. ca. & lib. 2. cap. 20. Quinct. li. 5. cap. 11. Locis supr. dictis & lib. 2.

prior. c. 24. & lib. 1. post. c. 1. Exemplum ex vna re singulari aliam inducit.

quidem à similitudine, sed in argumentatione positum, efficere nouum argumentationis genus, quod à ratiocinatione & inductione sine controuersia differt. Enthymema autem esse non potest. cum in enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo verò ex vna re singulari alia inducatur. Vnde fit vt sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua enthymema à syllogismo disiungitur.

De Epicheremate. Cap. XXII.

Ἐπιχείρεμα. Quinct. li. 5. cap. 14.

QVamvis argumentationis partes omnes sint jam expositæ, tamen operæ pretium fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare. Nam authores, & quidem grauissimi eorum mentionem fecerunt. Ea vbi explicata fuerint, facilè intelligetur, cur nouæ argumentationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nunquam eam argumentationis partem, quam Cicero Ratiocinationem appellauit, de qua paulò ante dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breuiter comprehensam ratiocinationem, cuius omnes partes in unam conferuntur, hoc modo: Sine causa dominum seruus accuset? Similis enim est locus apud Cic. pro rege Deiotaro, quem seruus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominũ servus accuset: ubi vehemens argumentũ Epicheremate inclusum & inuolutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio si hoc modo euolueris: Sine causa non debet dominũ servus accusare: hic medic⁹ est servus Dejotari: nõ igitur debet sine caussa dominum accusare.

Epicherema est aliquando breuiter comprehẽsa ratiocinatio. Pro rege Deiot.

De Sorite. Cap. XXIII.

Σωρείτης. Nisi Sorites esiet Latino sermone

SOrites contra multas argumentationes aceruatim conuoluit atque complectitur, vnde nomen etiam

etiam inuenit. Cicero scripsit de eo in libris de diuinatione his verbis: Si necesse sit, inquit, Latino verbo liceat acerualem appellare, see nihil opus est: vt enim ipsa Philosophia, & multa verba Græcorum sic Sorites satis latino sermone tritus est. Pulchrum in primis est eius exemplum apud eundem Ciceronem.

tritus, posset acerualis appellari.

Lib. 3. de diui. 3. Off.

Atque si etiam hoc natura præscribit, vt homo homini quicunque sit, ob eam ipsam caussam, quod is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam, omnium vtilitatem esse communem. Quod si ita est, una continemur omnes, & eadem lege naturæ: idq; ipsum si ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur: verum autem primum, verum igitur & extremum. Sed apertissimè concludit Sorites ille, qui est in quinta Tusc. propositum enim erat probare. Quod esset honestum, id solum esse bonum: id autem sic probat: Etenim quicquid sit, quod bonum sit, id expetendum: quod vero approbandum, id certè approbandum: quod vero ad probandnm, id gratum acceptumq; habendum: Ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonũ.

Vulgo appellatur argumentatio à primo ad vltimum.

in 5. Tusc.

In quo Sorite cum per sex quasi gradus ad complexionem perveniatur, quinque ratiocinationes inclusæ sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpè solet esse fallax atque captiosum: dum enim minutim & gradatim multa adduntur, periculosissima respondendi tela texitur, retexere igitur oportet, & seorsum singula considerare: sic facilius universa frangentur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici, & Zeno qui eorum inventor & princeps fuit. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, ut Socrates inductione.

Sorites sæpè fallax est, atque captiosus.

Cicer. in Aca.

Quomodo sit soriti resistendum.

De Dilemmate. Cap. XXIV.

Δίλημμα. Quid sit dilemma. Cicer. de inven. 1. Orator. 1. Vnde dictũ sit dilemma.

Dilemma est, in quo utrum concesseris reprehenditur: Cicero patriam cum Catilina sic agentẽ inducit: Quamobrem discede, atq; hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus, ut tãdem aliquãdo timere desinam. Et in epistola ad Quintum Fratrem: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa lenitas. Dictum est autẽ dilemma, quòd ita utrinq; premat, ac urgeat, ut ex alterutra parte capiat adversarium: qua de causa cornutus etiam syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, ut qui alterum effugerit, in alterum incurrat. Cicero complexionem appellat. Ea si vera est nunquam reprehendetur: sin falsa, duobus modis dilvetur, aut cõversione, aut alterius partis infirmatione. Cùm viderem, inquit Varro apud Ciceronem Philosophiam Græcis litteris diligentissimè explicatam, existimavi, si qui de nostris ejus studio tenerentur, si essent Græcis litteris eruditi, Græca potius quam nostra lecturos: sin à Græcorum artibus & disciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt. Itaq; ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possunt, nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cic. in eum convertit hoc modo: Imò verò & Latina legant, qui Græca non poterunt, & qui Græca poterunt, non cõtemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conversio ea, qua Evathlus discipulus Protagoræ Præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium, tamen in-doctis Latinè scribendo consuli debere. Non est autem, cur quisquam existimet cõplexionem genus esse argumentationis à quatuor illis,

Dilemma Ciceroni est complexio, De Invẽt. 1. Complexio falsa duobus modis diluitur. in Acd. li. 1.

Euathlus convertit in præceptorẽ Protagoram ipsius dilemma: Gel. lib. 5. cap. 10.

tuor illis, de quibus suprà dixi, diversum. Est autem ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrarijs ducitur, cui si assumptionem subjunxeris, efficies ratiocinationem peefectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas; sin autem exorabiles, summa lenitas: sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur in illis summa est acerbitas, vel summa lenitas.

Quomodo ex dilemmate fiat ratiocinatio perfecta.

De confutatione, Cap. XXV.

EXpositis generibus argumentationum, reliquum est, ut rationem, qua refutandæ ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt ab adversario debent utrinq; dissolui, & hæc est propriè reprehensio, quàm cum confirmatione, usu, & natura, & tractatione conjunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentãdo adversariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut elevatur. Hoc fonte inventionis eodem utetur, quo utitur confirmatio, propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest, ex ijsdem dilui etiam possit. Quare inuentionem & argumentationem, ex politionem sumptam ex illis, quæ ante præcepta sunt, hanc quoq; in partem orationis transferri oportebit. Sed vt facilius ea, quæ contra dicentur, diluere aut infirmare possimus, obseruare debemus, aut totum esse negandum, quod in argumentatione aduersarius sumpserit, si perspicuè falsum erit; vt pro Clu. Cicero eum, quem dixerat accusator epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicuè falsis eadem posse dici. Tum ex ijs quæ sumpserint, non effici quæ

Refutatio dupliciter accipi potest.

Quinct. li. 5. cap. 3. Cic. de orat. 2. De Inuēt. 1.

Eodem inuentionis fonte vtuntur confirmatio & confutatio. Quæ sint obseruanda, vt quæ contradicũtur, diluere aut infirmare possimus.

Quinct. li. 5. cap. 13. Cic. in Par.

velint. Accedere autem oportet ad singula, sic universa facilius frangentur.

Quomodo sint argumentationes oratoriæ tractandæ. Cap. XXVI.

Quinct. lib. 5. cap. 14.

Oratio nō debet syllogismorū & ēthymematū turba esse conferta. Locuples & speciosa vult esse eloquentia. In argumētando varietas est adhibenda.

Cicer, in. Par.

IN *oratione insunt aliquando & ratiocinationes breviter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones, atq; exempla subtili quadam & brevi oratione comprehensa. Quod ut reprehendendum non est, ita diligentissimè est curandum, ne syllogismorū & enthymematum turba conferta oratio sit: dialecticis enim disputationibus, quam oratoriis actionibus erit proprior ac similior: quod longè aliter esse debet. Locuples enim & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis, & crebris, & in unam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam servitute, & ex copia satietatē, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non semitis sed campis: nec uti fontes angusti fistula colliguntur, sed ut latissimi amnes totis vallibus fluat: ac sibi viam, si quando non acceperit, facit. Adhibebatur in argumentando varietas, & jucunda quædam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumentatio expoliatur. Quo fuerit enim uberior, ac svavior, eo etiam erit credibilior. Nunc sequitur ut de peroratione dicamus.*

Perorationis duæ sunt partes, amplificatio & enumeratio.

Cic. in Par.

Affectus sunt in exordio &

De peroratione. Cap. XXVII.

E*Xtrema pars orationis est peroratio, quæ divisa est in duas partes, amplificationem & enumerationem. Augendi autem & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. Omnes enim effectus, etiamsi quibusdam videntur in proœmio atque peroratione sedem ha-*

dem habere, in quibus sanè sunt frequentissimi, tamen aliæ quoque partes recipiunt, sed breuiores, vt cum ex his plurima sint reseruanda. At hic, si vsquã, totos eloquentiæ aperire fontes licet; hic denique efficiendum est oratori, vt non modò auditores qui sua sponte sedant, & quò impellit ipse, inclinant atque propendent, penitus incitentur, sed vt quietos etiam & lãguentes possit vi orationis permouere, in quo etsi plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono poëta dicta est Flexanima, atque omnium regina rerum oratio, vt non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam aduersantem & repugnantem, vt imperator bonus ac fortis, capere possit. Quod vsque eò magnum est atque præclarum, vsque eò admirabile, vt in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valde congruunt: sed illud caput est, in quo optimi & grauißimi authores vna voce consentiunt, vt omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impressi sint, atque inusti. Neque enim facilè est perficere, vt incitentur alij, nisi is qui dicit, ijs ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult, permoueatur. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam & ardens accesserit. Primum est igitur, vt apud eum, qui dicit valeant ea, quæ valere apud auditores volet: afficiaturque prius, quam afficere conetur. Nihil autem opus est simulatione & fallacijs, vt toties omni animi motu concitetur orator. Ipsa enim natura orationis eius, quæ suscipitur ad aliorum animos permouendos, oratorem ipsum magis etiam,

[Margin notes:]
peroratione frequẽtissimi, in narratione & confirmatione breuiores.

Quinct. li. 6. cap. 1.

In peroratione penitus incitãdi sunt auditores.

2. De orat.

Magnam vim habet omnium regina rerũ oratio.

Cicer. 2. de orat.

Quinct. li. 6. cap. 2.

Hor. in art. poët

Qua ratione moueatur is qui dicit.

Quinct. li. 6. cap. 2.

Cicero in perorando fuit vehementissimus.

tiam, quam quenquam eorum qui audiunt, per mouet. Miram etiam vim habet, in hoc ipsas imagines rerum absentium ita complecti animo, vt eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur; has quisquis benè conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes: vt pro Milone, vbi ait: Sed finis sit: neque enim præ lachrymis iam loqui possum, & hic se lachrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio posthumo: Sed iam quoniam, vt spero, fidem quam potui, tibi Præstiti Posthume, reddam etiam lachrymas, quas debeo. Et paulò pòst. Iam indicat tot hominum fletus, quam sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem. Alijs autem effectibus aliæ eiusdem per orationes sunt plenæ.

Pro Mil.

Pro C. Rabirio Posthum.

Cic. in Par.

Enumerationis duo sunt tempora.

Quinct. li. 6. cap. 1.

Ἀνακεφαλαίωσις.

Quæ enumerantur, cum pondere aliquo dicenda sunt & varietate.

Cic. in Par.

Enumeratio autem nonnunquam laudatori, suasori non sæpè, accusatori sæpius quam reo necessaria. Huius tempora duo sunt: si aut materiæ diffidas eorum, apud quos agas, vel interuallo temporis, vel longitudine orationis: vel si frequen tatis firmamentis, vim esset habitura caussa maiorem. Quæ autem repetimus, quam breuissimè dicenda sunt; & quod Græco verbo patet, decurrendum per capita: nam si morabimur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris vtique varianda: alioquin nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriæ auditorum diffidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta, videatur esse puerilis.

DE AR-

DE ARTE RHETORICA LIBER TERTIVS.

De Elocutione. Caput I.

PRoximo libro ratio inuenta collocandi atque diſponendi explicata eſt; Hic iam elocutionis rationem tractaimus, in qua oratorem excellere, cætera in eo latere, indicat nomen ipſum. Non enim inuentor, aut compoſitor, aut actor hæc complexus eſt omnia, ſed & Græcè ab eloquendo Rhetor, & Latinè eloquens dictus eſt. Cæterarum enim rerum quæ ſunt in oratore, partem aliquam ſibi quiſque vendicat, dicendi autem, id eſt, eloquendi maxima vis huic ſoli conceditur. Eloqui autem eſt, omnia quæ mente conceperis promere; atque ad audientes proferre. Sine quo ſuperuacua ſunt priora, & ſimilia gladio condito; atque intra vaginam hærenti. Hoc itaque maximè docetur: hoc nullus niſi arte aſſequi poteſt: huc ſtudium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hic omnis ætas conſumitur: hoc maximè orator oratore præſtantior; Ideoq; M. T. inuentionem quidem ac diſpoſitionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. Eum autem eloquentem, id eſt, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat. Sed probare neceſſitatis eſt; delectare ſuauitatis, flectere verò victoriæ. Hæc cum ita ſint, meritò tertius hic liber; qui elocutionis præcepta continet, vt duobus ſuperioribus vtilior eſt, ſic etiam erit aliquando longior.

Cicic. in ora.

Et apud Græcos, & apud Romanos, ab eloquendo nomen accepit orator.

Quinct. lib. 8. in proœm.

Quid ſit eloqui.

Cætera omnia ſuperuacua ſunt ſine elocutione.

2. De orat.

Eloquens eſt qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat:

In orat. 2.

Quatuor in elocutione.

Quæ in elocutione ſpectanda ſint. Cap. II.

HÆc in elocutione ſpectanda ſunt, vt Latinè, vt planè, vt ornatè, vt ad id quodcunq; agetur, aptè con-

3. De orat. Verborum delectus origo est eloquentię. Cæsar aut Ci. in Bru.

congruenterque dicamus. De oratione puri dilucidique sermonis, & si magni eum facere debemus, cùm verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic prætermittendi non est. Nam traditur literis doctrinaque puerili, & consuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum & poëtarum confirmatur.

2. De orat.

Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera, dici postulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, vt sit quàm maximè iucunda; quàm maximè in sensus eorum qui audiunt, influat, & quam plurimis sit rebus instructa.

3. De orat

De ornatu. Cap. III.

Genus dicēdi eligendum est quod sine satietate delectet.

Rerum copia verborum copiam gignit

ORnatur igitur oratio genere primum, & quasi colore quodam & succo suo, nam vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat quantum opus sit, non est singulorum articulorum, in toto spectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos qui audiunt, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Sed volenti ornatè dicere, diligentissime sylua rerum primum sententiarumq; comparanda est. Rerum enim copia verborum copiam gignit: & si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis, facileque suppeditat omnis apparatus, ornatusque dicendi.

Ornatus orationis aut est in singulis verbis, aut in coniunctis.

De ornatu orationis. Cap. IV.

OMnis oratio conficitur ex verbis, quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est, deinde coniunctè. Nam est quidam ornatus orationis qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis coniunctisque

ctisque constat. Ergò vtemur verbis, aut ijs quæ propria sunt & certa quasi vocabula rerum, penè vna nata cum rebus ipsis, aut ijs quæ nouamus & facimus ipsi.

Cic. de or. 3. in Part.

De verbis simplicibus. Cap. V.

Verba simplicia alia sunt consonantiora & grandiora & niditiora.

VErba simplicia natura sunt alia consonantiora, grandiora, leuiora, & quodammodo nitidiora; alia contra. Consonantiora enim sunt, quanquam, moderatio, & concertare, quàm etsi, modestia, & confligere Grandiora, immanis contrucidare, optimus, officiosissimus; quàm hæc, magnus, necare, bonus, officiosus. Nitidius etiam bos, quàm vacca. Vt syllabæ autem è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quo plus quæque spiritus habet, eo pulchrior; & quod facit syllabarum, idem verborum quoq; inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet. In vniuersum quidem optima simplicium creduntur, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis vnquam in oratione erudita locus. Clara vero ac sublimia, materiæ modo cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, apta circa res minores videntur. Et sicut in oratione nitida notabile est humilius verbum, & velut macula, ita à sermone tenui sublime, nitidumq; discordat, fitq; corruptum, quia in plano tumet. Sed hæc ferè aurium quodam iudicio sunt ponderanda, in quo consuetudo etiam bene eloquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut translatum, de singulis breuiter dicamus.

3. De orat. in Par. 6. Quinct. lib. 8. ca. 6.

Optima simplicium, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima.

Ci. & Qu. ex Arist. Rhetor. lib. 3. 6. 7.

Verba clara & sublimia materiæ modo cernenda sunt.

Quæ sunt verba inusitata.

De verbis inusitatis. Cap. VI.

3. De orat. *INusitata sunt prisca ferè ac vetusta, & ab vsu quotidiani sermonis iam diu intermissa, quæ sunt poëtarum licentia liberiora, quam oratorum: eoq; ornamento acerrimi iudicij P. Virgilius vnicè est vsus. Olli enim, & quianam, & ponè, pellucent, & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis imitabilem arti authoritatem. Habet etiam in oratione poëticum aliquod verbum dignitatem, si raro etiam & in loco adhibeatur. Neque enim est cur illud quisquam fugiat dicere, vt Cœlius, sobolem aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco positis grandior atque antiquior oratio sæpè videri solet.*

Quinct. li. 8. cap. 10. Æn. 1. & 2.

De verbis nouis. Cap. VII.

Quatuor modis verba nouantur: 2. De orat. Syllaturit, fimbriaturit sobolescere, lentescere & ignescere, similitudine sumit nouata. Ad At. lib. 9. in ep. 12. Liu. 26. ab vrb. cond. Lib. 4. car. ib. 7. Geo. 2 & Aen. 9. Quinct. li. 1. 6. 3.

NOuantur autem verba, quæ ab eo qui dicit ipso gignuntur ac fiunt, aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborum. Similitudine: vt Syllaturit, à Cicerone formatum est, & ab Asinio, fimbriaturit, ad similitudinem verbi proscripturit, & à Liuio, sobolescere, & ignescere dictum est, vt feruescere. Imitatione facta sunt tinnio, rugio, clangor, murmur, aliaq; permulta. Inflectione, vt à bibo, bibosus inflexit Lambertus Mimographus. Adiunctione versuti-loquus; & expectorare, nouauit Ennius. Sed Græcis magis concessum est fingere, audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remedijs præmuniendum est, ut ita dicam, Si licet dicere, Quodammodo, Permitte mihi sic dicere. In quo non falli iudicium nostrum, solicitudine ipsa manifestum erit. Nunc quoniam de verbis inusitatis & nouis dictum est, de tropis, nam illis verba transferuntur, exponamus.

De tropis. Cap. VIII.

Quid tropus sit.

TRopus est verbi, vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio: vt cùm dicimus, latas segetes, verbum latus, à propria significatione, qua latos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur. Sunt autem tropi numero vndecim. In vno verbo septem, Metaphora. Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis. In oratione verò quatuor, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton & hyperbole: de quibus tametsi nondum de eo dicamus ornatu, qui ex coniunctis continuatisq́ue verbis constat, breuiter scribemus, ne iterum de tropis disserere cogamur.

Tropi numero sunt vndecim, septem in uno verbo, quatuor vero in oratione.

De Metaphora. Cap. IX.

Μεταφορά. Translatio cum frequentissimus tropus est: tum longe pulcherrimus.

INcipiamus igitur ab eo, qui cùm frequentissimus est tum longè pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græcè vocatur. Latissimè enim patet. Eam necessitas genuit inopia coacta, & angustijs, post autem delectatio jucunditasq́ celebravit. Nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primò, post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis & dignitatem: sic verbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. Est autem translatio, cùm nomen aut verbum propter similitudinem transfertur ex eo loco, in quo proprium est, in eum, in quo proprium deest, aut translatum proprio melius est. Id faciamus, aut quia necesse est, aut quia significantius, aut quia dicentius. Nam gemmare vites, luxuriem esse in herbis, latas segetes etiã rustici necessitate dicunt. Oratores durum hominem aut asperum. Non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomen. Iam incensum ira, inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia.

Afr. Rhet. lib. 5. c. 2. Quinctil. lib. 8. c. 8. Auth. ad Heren. l. 4. Quinctil. lib. 8. c. 6.

Nihil

Pro Milo. 3. De orat. Mirandum est cur homines tantopere delectetur translatione & ejus rei causa. Aristot. 6. Top. c. & Rhe. 1. c. 4. Quinct. li. 6. c. 6. Cic. 3. de orat.

Nihil enim horum suis verbis, quàm his accersitis magis proprium erat. Illa adornatum, lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina. ut Cicero pro Milone, Clodium fontem ejus gloriæ vocat: & alio loco segetem, ac materiam. Illud autem admirandum videtur, quid sit quod omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quam propriis & suis. Nam si res suum nomen & proprium vocabulum non habet, ut pes in navi, ut in vite gemma, necessitas cogit, quod non habeas aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multò magis, si sunt ratione translata, delectant. Causa autem illa est, quòd translatio est similitudo ad unum verbum contracta: similitudine autem mirificè capiuntur animi: eo tamen distat, quod illa comparatur rei, quàm volumus exprimere; hæc pro ipsa re dicitur. Comparatio est, cum dico fecisse quid hominem ut leonem translatio, cum dico de homine, leo est.

Quotuplex sit translatio. Cap. X.

Translationis vis est quadruplex. Quinct. li. 8. cap. 6.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cùm in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ut Livius Scipionem à Catone allatrari solitum refert. In anima pro aliis generis ejusdem sumuntur: ut, concentu virtutum nihil est suavius. Aut pro rebus animalibus in anima: ut,

Dec. 4. l. 7. Æn. 2. Æn. 6.

Duo fulmina belli
Scipiadas *Aut contrà:*
Sedet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

In quibus translationibus sit mira sublimitas.

Præcipueque ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci & proximè periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus actum quendam & animos damus qualis est:

Pontem

—— Pontem indignatns Araxes.
& illa Ciceronis: *Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum?* (Æn. 8. — Pro Lig.) *In translatione primum fugienda est dissimilitudo, qualis est, in illo Ennij, Cæli ingentes fornices.* (Pro Mil. — 3. De orat. — Quę sint in translatione fugiēda.) *Deinde videndum est, ne longè simile sit ductum: Syrtim patrimonij scopum libentius dixerim: Charybdim bonorum, voraginem potius. Facilius enim ad ea, quæ visa, quam ad illa quæ audita sunt, mentis oculi feruntur.* (3. De orat. — Quinct. li. 8. cap. 6.) *Sunt quædam & humiles translationes ut saxea verruca. quædam majores, quàm res postulat: ut, Tempestas comessationis: quædam minores: ut, Comessatio tempestatis. Vt modicus autem atque opportunus ejus usus illustrat orationem, ita frequens & obscurat & tædio complet: continuus verò in allegoriam, & ænigma exit.* (Frequens vsus trāslationis exit in allegoriam & ænigma.) *Quod si vereare ne paulò durior translatione esse videatur, mollienda est præposito sæpè verbo: ut, Si olim M. Catone mortuo pupillum senatum quis relictum dicat: paulò durius. sin: Vt ita dicam pupillum aliquantò minus est.* (2. De orat. — Quomodo durior metaphora molliri debeat.) *Et enim verecunda debet esse translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atque ut precario, non vi venisse videatur.* (Quinct. li. 6. cap. 8.) *Diligenter etiam cavendum est, ne omnia quæ poëtis permissa sunt, conuenire orationi putemus; nec enim pastorem populi authore Homero dixerim, nec volucres pennis remigare, licet Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissimè sit vsus.* (4. Georg. & Æn. 6. — Συνεκδοχὴ, Græcè intellectio dicitur.) *Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoq; in illo explicando meritò longiores fuimus.* (Aut. ad Heren.)

De Synecdoche. Cap. XI.

Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contrà, aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur. (Quid sit Sy- necdoch[e])

guntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit synecdoche, quos gravissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totũ intelligitur, ut ex puppi navis: ensis ex mucrone, aut ex tecto domus. Cicero: Mucrones eorum à jugulis nostris rejecimus. Huc pertinet, cum vel ex uno pluris significantur. Livius: Romanus prælio victor, & virgilius:

In Ca. 3. or. Lib. Æn. 2.

Hostis habet muros

Vel genus ex forma, id est parte illi subjecta. Vir.

Dentesque Sabellicus exacuit sus.

pro quovis sue; vel ex materia res universa: qua ratione & ferrum pro gladio, & pinus pro navi, & aurum atque argentum pro aurea & argentea pecunia sumitur. Cicero: Homines instructi & certis locis cum ferro collocati. Contra verò & ex toto pars declaratur: vt in illo Virgilij.

Pro Cæc.

Æn. 12. Fontemq; ignemq; ferebant.

de quo genere est, cum aut è pluribus unus intelligitur Cicero ad Brutum: Populo, inquit, imposuimus, & oratores visi sumus: cúm de se tantum loqueretur: Aut è genere pars illa subiecta. Virgilius:

Æn. 2.

Prædamq; ex vnguibus ales
Proiecit fluuio. *pro Aquila.*

Ex antecedentibus sequentia monstrautur: vt cùm ait idem poëta,

Eclog. 3. Aspice, aratra jugo referunt suspensa iuuenci.

Quinct. li. 8. ca. 6. *Vt ex his perspicuum est, quæ hoc & proximo capite dicta sunt, translatio permouendis animis plerunque signandis rebus, ac sub oculos subijciendis reperta est: synecdoche variare sermonem potest, vt ex vno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præcedentibus sequentia, vel contra, omnia liberiora poëtis quam oratoribus.*

Μετωνυμίαν.

De Metonymia. Cap. XII.

M*Etonymia est tropus, in quo causas per effecta,*

vel effecta per causas, vel ex eo quod continet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cum inuentor aut alicuius rei author, pro re inuenta ponitur. Virg.

Græcis vel ὑπαλλα-γήν.

Aut. ad He. Denominationem appel.

——onerantque canistris
Dona laboratæ Cereris

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero: Lectitasse Platonem, studiosè audiuisse etiam Demosthenes dicitur. Ex effectis autem causa significatur, cúm sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato Hinc mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem, eleganter optimi dicunt authores. Virgilius:

Metonymia quid sit.

Æn. 8.

De clar. or.

Mæstumque timorem Mitrite.

Horatus:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum taber-
Regumque turres. [nas,

Æn. 1.

Ex eo quod continet, id quod continetur venustè etiam intelligitur. Sic benè moratæ vrbes vocantur, sic seculum felix: sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur. Virgil.

Cælo gratissimus amnis. id est, Cælestibus.

Æn. 7.

Cicero: vt omittam illis omnium doctrinarum inuentrices Athenas, in quibus summa dicendi vis & inuenta est & perfecta. Athenas dixit pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cùm ex possessore res quæ possidetur: aut ex duce exercitus significatur. Virgilius?

De orat. De clar. or.

Iam proximus ardet,
Vcalegon: id est, Vcalegontis domus.

Æn. 2.

Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Annibale apud Cannas cæsa saxaginta milia dicimus, id est, ab eius copijs: E signo denique res monstratur: unde toga quæ pacis erat insigne & otij, pro

tij, pro pace: & fasces vsurpantur pro magistratu. Virg.

In orat. 2. Georg. 2. Ἀντονομασίαν, Græci, Autho. ad Her. li. 4. vocat Nominationem. Antonomasia quid sit. Aristot. Rhet. lib. 3. cap 3. Quinct. li. 8. cap. 6. Æn. 6. Ὀνοματοποιίαν, Græci, Auth. ad Her. nominationem appel. li. 4. Onomatc-

Non illum populi fasces, non purpura Regū Flexit.

Metonymiam, ut ait Cicero, Rhetores hypallagen vocant.

De Antonomasia. Cap. XIII.

ANtonomasia ponit aliquid pro nomine: vt Euersor Carthaginis & Numantiæ. pro Scipione, & Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone. Epitheton autem, siue Latinè malis dicere appositum, non est tropus, quia nihil vertit. Necesse est enim semper, vt id, quod est appositum, si à proprio diuiseris, per se significet, & faciat Antonomasiam. Nam si dicas. Ille qui Carthaginem & Numantiam euertit, Antonomasia est, si adieceris, Scipio, appositum. Apposito & frequentius & liberius poëtæ vtuntur, namq; illis satis est convenire verbo, cui apponitur: & ita Dentes albi, & humida vina apud eos non reprehenduntur. Apud oratorem nisi aliquid efficitur redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est; qualia sunt, ô scelus abominandum, ô deformem libidinem! Exornator autem res tota maximè translationibus Cupiditas effrenata, & insanæ substructiones. Solet etiam fieri aliјs adjunctis Epitheton tropis, apud Virgil. Turpis egestas & tristis senectus. Veruntamen talis est ratio huius virtutis, vt sine appositis nuda sit & velut incompta oratio, ne oneretur tamen multis Nam fit longa & impedita.

De Onomatopæia. Cap. XIV.

ONomatopœia, id est fictio nominis, Græcis inter maximas habita virtutes. Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopœiam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectibus nomen. Nam mugitus & sibilus, murmur.

mur, & uagitus, aliaq́ue quam plurima inde venerunt. Ac nunc raro & cum magno iudicio hoc genere vtendum est: ne noui verbi assiduitas odium pariat: sed si commodè quis eo vtatur, & raro: non modò non offendet nouitate, sed etiam exornabit orationem.

pæia vix latinis permittitur. Quinct. li. 8. cap. 6.

De Catathresi. Cap. XV.

ABusio, quam κατάχρησιν *appellant, est quæ verbo simili, & propinquo, pro certo & proprio abutitur, hoc modo; vires hominis breues sunt, aut parua statura, aut longum in homine consilium, aut vti pauco sermone, aut cùm grandem orationem pro magna, minutum animum pro paruo dicimus: sic Virgil.* — in Orat.

Instar montis equum diuina Palladis arte
Ædificant. Et, quin potius omnia — Æn. 2.
Perlegerent oculis. — Æn. 6.

Sic pyxides cuiuscunque materiæ sunt, & parricida matris quoque aut sororis interfector dicitur. Abumur autem verbis propinquis, non solùm in ijs quæ nomen non habēt, vt de pyxide & patricida diximus; sed etiam in ijs quæ habent, vt grandis oratio, equum ædificant, perlegerent oculis: vel quod delectat, vel quod licet. Sed hoc interest inter abusionem & translationem, quòd abusio licet impudens non sit: est tamen licentior & audacior quam translatio. Ex quo apparet duos hos tropos ita similes esse, vt tamen sint diuersi. — Quinct. li. 8. cap. 6. — De orat. 1.

De Metalepsi. Cap. XVI.

SVperest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, id est, transumptio ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maximè improprius Virgil. — Μετάληψις. Metalepsis est rarissimus tropus & maximè improprius.

Post aliquod mea regna videns mirabor aristas.

Gradatim enim ab aristis ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad æstates, ab æstatib⁹ ad annos acceditur. Idem etiam poëta in primo libro Æneid. sic ait:

Quinct. li. 8. cap. 5.

Speluncisq; abdidit atris.

Quinct. li.

Vbi speluncæ nigræ, ac per hoc crassis & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.

De allegoria. Cap. XVII.

Ἀλληγορίαν.

ALlegoria, *quam inuersionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Virgilius:*

Græc. Aut. Ad Her. Permutationem vocat, li. 4.

Sed nos immensum spatijs confecimus æquor:
Et iam tempus equum spumantia solvere colla.

Quid sit allegoria.

Habet vsum talis allegoriæ frequenter oratio, sed rarò totius, plerumq; apertis permista est. Tota apud Cic. talis est: Hoc miror enim querorq; quenquam hominem ita pessundare alterum verbis velle, vt etiã nauem perforet, qua ipse nauiget. Illud commistum frequentissimum. Equidem cæteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putaui esse subeundas: nisi ad iecisset, fluctibus concionum, esset alegoria, nunc eam miscuit. Illud verò longè speciosissimum genus orationis, in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ & translationis. Quod fretum, quem Euripum tot motus, tamq; varias habere creditis agitationes, commutationes, fluct9, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus vnus, aut nox interposita sæpè perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris. Nam id quoque in primis est custodiẽdum, vt, quo genere cœperis translationis, desinas. Multi enim cum initium á tempestate sumpserunt, incendio aut ruina finiunt, quæ est in consequentia

Georg. 2.

Oratio recipit etiã allegoriã, sed rarò totã.

Pro Mil.

Quid in allegoria custodiendũ sit.

rerum

rerum fœdissima. Cæterùm allegoria paruis quoque ingenijs, & quotidiano sermoni frequentissime seruit. nam illa in agendis caussis trita. Pedem conferre, & iugulum petere, & sanguinem mittere, inde sunt. Allegoria quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profectò; siquidem dicere dilucidè virtus: quo tamen & poetæ vtuntur. Virgilius:

Allegoria in quotidiano sermono est frequentissima.

Ænigma est obscurior allegoria.

Treis pateat cæli spatium non amplius vlnas.

Eclog. 3.

Et oratores nonnunquam: vt, in triclinio Coa, in cubiculo nola.

De Ironia. Cap. XVIII.

Εἰρωνείαν. Græci inuersionem vocant, dissimulationem Latini.

IN genere, quo contraria ostenduntur, Ironia est, quam illusionem vocant, quæ non solùm aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed contrarium. Ea aut pronunciatione intelligitur, aut persona, aut rei natura: Nam si qua earum verbis dissentit, apparet diuersam esse orationi voluntatem. Cic. in Clod. Integritas tua te purgauit, mihi crede, pudor eripuit, vita antè acta seruauit: & Turnus apud Virgilium.

Quid Ironia sit: eam Aut. ad Her. lib. 4. vocat permutationē.

Meq; timoris
Argue tu Drance, quando tot cædis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit.

Aristot. Rhet. ad Alex. c. 20.

De Periphrasi. Cap. XIX.

Quinct. li. 8. cap. 6.

CVm pluribus verbis id quod vno, aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasin vocant, circuitum loquendi, qui est apud poëtas frequentissimus. Vt,

Περίφρασις. Circuitio est.

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris,
Incipit, & dono divum gratissima serpit.

Et apud oratores non rarus, semper tamen astrictior: quicquid enim significari breuius potest, & ornatu latiùs ostenditur, periphrasis est. Verùm vt cum decorem habet, periphrasis, ita cum in vitium incidit, perissologia dicitur; obstat enim quicquid non adiuuat.

Auth. ad Heren. l. 4.

Quid sit Periphrasis.

De Hyperbato. Cap. XX.

Æn. lib. 2. Heren. l. 4. *Hyberbaton, id est transgressio, est quæ verborum perturbat ordinem peruersione, aut transiectione. Peruersione, vt vulgo, mecum, tecum, secum apud oratores & historicos, quibus de rebus, apud Virgil.* Æn. 1. *maria omnia circum. Transiectione, vt,* Pro Cluen. *Animaduertiiudices omnem accusatoris orationē in duas diuisam esse partes. Huiusmogi transiectio, quæ rem non reddit obscuram, multum proderit ad continuationes, de quibus postea dicetur: in quib. oportet verba sicuti ad poeticum quendam extruere numerum, vt perfectè, & perpolitissimè possint esse absoluta. Poëtæ quidem etiam verborum diuisionem faciunt, & transgressionem.* Greg. 3.

Hyperboreo septem subiecta trioni, *quod oratio nequaquam recipiet.*

De Hyperbole. Cap. XXI.

Ὑπερβολή. Superlatio est. *Hyperbole est ementiens superiectio, cuius virtus est ex aduerso par augendi aut minuendi.* Ad Her. lib. 4. *Virgilius:*

Geminiq; minantur,
In cælum scopuli. Et
Fulminis ocyor alis.

Quinct. lib. 8. c. 6. Æn. 1. Æn. 5. *Cicero in Antonium: Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim dico, quæ si fuit, fuit animal vnū: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Illud Virgilij ad minuendum:*

Vix ossibus hærent.

Ecloz. 2. Hyperbole non debet esse vltra modum. *Sed tam in augendo quā in minuendo seruetur mensura quædam. Quamuis est enim omnis hyberbole vltra fidem, non tamen esse debet vltra modum.*

De ornatu qui est in verbis coniunctis. Cap. XXII.

SEquitur continuatio verborum, quæ duas res maximè, collocationem primum, deinde modū quendam formamq; desiderat. Tum & verbis & sententijs oratio conformanda est, de quibus post tropos aptissimè dicemus: deindè de collocatione, postremò de modo & forma, id est, numeris qui sunt adhibendi in oratione, disseremus. 3. De orat.

De Figuris. Cap. XXIII.

FIgura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quædam orationis remota à communi & primum se offerente ratione. Differt autem à tropis figura: quia proprijs verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: vt, Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato, in sua significatione permanente. Illud tamen notandum, coire frequenter in easdem sententias & tropum & figuram. Tam enim translatis verbis quàm proprijs figuratur oratio: vt, Qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, coniurationemque nascentem corroborauerunt. Aluerunt, & corroborauerunt, translata sunt, & similiter desinentia, similiterque cadentia.

Quid sit figura. *Quinct. lib. 9. c. 1.* Quid sit discrimen inter tropos & figuras. Tam verbis proprijs quā translatis figuratur oratio.

De generibus figurarum. Cap. XXIV.

SIcut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, & in verbis. Vt verò natura prius est concipere animo res, quam enunciare: ita de ijs figuris ante loquendum esset, quæ ad mentē pertinent: sed facilitatem secuti de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione. Inter conformationem verò verborum & sententiarum hoc interest, quod verborum conformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet quibuscunque verbis vti velis: vt, Nunc verò quid agat,

Figuræ vel sunt in verbis, vel in sententijs. Quid sit verborum figura. Her. l. 4. 3. De orat.

quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio est, verborum figura, & interrogatio, figura sententiarum, persæpè enim vnus & idem locus, & verborum & sententiarum ornamentis illuminatur: muta verba. Quid agat, & moliatur, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, semperque permanebit quibuscunque verbis vti velis. Sed quoniam parum inter authores conuenit de numero & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est, quòd aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab alijs inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea de quibus grauissimorum scriptorum maior consensus est, explicabimus.

Quo pacto verborum figuræ à figuris sententiarum distinguantur.

Quod modis fiant figuræ verborum.
Cap. XXV.

Figuræ verbor͞u trib9 maximè fiunt modis.

Figuræ verborum tribus maximè fiunt modis, per adiectionem, detractionem, similitudinem. Per adiectionem, vt Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium: quo loco verbum occidi, figuratè geminatum est. Per detractionem etiam fiunt figuræ, in quibus multum est venustatis. Cic. in Catilinam: Abijt, excessit, erupit, euasit: vbi coniunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat. Cicero in oratore: Itaque efficis, vt cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata quæ facis.

Quinct. li. 9 cap. 3. *Pro Mil.* *Inuect. 2.*

Figurę quę voc͞u habēt similitudinē, aures in se pręcipuè vertunt. *in Orat.*

De figuris quæ fiunt per adiectionem.
Cap. XXVI.

Ἀναφορά, vel πτελή *Author. ad Heren. l. 4.*

Repetitio est cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: vel, vt Cicero describit, est eiusdem verbi crebra à primo repetitio. Quod acriter & instanter fit

ter fit Cicero in Catilinã: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam, sed etiam videam, planeq; sentiam.* Idem contra Rullum: *Quid enim est tam populare, quam pax? qua non modo ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam à bestijs expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis. Qui tam populare, quam otium? quod ita iucundum est, vt & vos, & maiores vestri, & fortissimus quisque vir maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in otio possit esse, præsertim cum imperio ac dignitate.*

Quinct. li. 6. cap. 13. 3. De orat. in Orat. Inuect. 1. Acriter & instãter ab eodem verbo ducitur sæpius oratio.

Conuersio est cùm in idem verbum conijcitur sæpius oratio. Cicero in Antonium: *Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius. Authoritas huius ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.*

Ἐπιφορὰ, vel ἀντιστροφή.

Complexio est, quæ repetitionem & conuersionem complectitur. *Qui sunt, qui fœdera sæpè ruperunt? Cartaginenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Cartaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Carth.* Cicer. pro lege agraria: *Quis legem tulit? Rullus. Quis maiorem populi partem suffragijs priuauit? Rullus. Quis comitijs præfuit? idem Rullus.*

Συμπλοκή.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem alias. Geminantur autem verba modis pluribus: Aut enim adiungitur idem itaretum, vt Cicero in Catilin. *Viuis, & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Aut idem ad extremum refertur: Cic. in Verrem: *Multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi.* Aut continenter vnum verbum non in eadem

Ἀναδίπλωσις. Inuect. 1. Lib. 5. Accus.

Aliquando continēter idem verbū in diuersis ponitur sententijs.

eadem sententia ponitur. Cic. pro Ligario: Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebantur. Aut post aliquam interiectionem repetuntur. Cic. Bona miserum me (consumptis enim lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam Cn. Pompeij acerbissimæ voci subiecta præconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, vt Virgil.

Philip. 2. Æn. 7.

Te nemus Angiciæ, vitrea te Eucinus vnda.

Aliquando sentētia tota repiritur. Loc9 apud Ciceronē pulcherrimus.

Vel vltimis. Cic. in Verrem: Hæc nauis onusta ex præda Siciliensi: cum ipsa quoque esset in præda. Interim sententia tota reperitur. Cicer. in eodem libro: Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quenquam insimulare falso. Quid inquam Cleomenes magnoperè facere potuit? Ille verò apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo longo interuallo redditum est vltimum, & media primis, & medijs vltima congruunt. Vestrum iam hic factum reprehenditur. P. C. non meum; ac pulcherrimum quidem factum, verum, vt dixi, non meum, sed vestrum.

Πλοκή. Græcis.

Ad Heren. lib. 4.

3. De orat.

Traductio est eiusdem verbi crebrius positi quædam distinctio: quæ facit, vt, cum idem verbum crebrius ponatur, non modò non offendat animum, sed etiam concinniorem orationem reddat, hoc pacto: Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere. Item: Eum tu hominem appellas, qui si fuisset homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petijsset. At erat inimicus: ergo inimicum sic vlcisci voluit, vt ipse sibi reperiretur inimicus. Item: Diuitias sine diuitum esse, tu verò virtutem præfer diuitijs: nam si voles diuitias cum virtute comparare, vix satis idoneæ tibi videbuntur diuitiæ, quæ virtutis pedissequæ sint. Ex eo-

dem

dem genere exornationis, cùm idem verbum modo ponitur in hac, modo in altera re, hoc modo: Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas? Item: amari iucundum est, si curetur, ne quid in sit amari. Item: veniam ad vos, si mihi senatus det veniam. Sed hoc posterius traductionis genus meritò Quinctiliano etiam in iocis frigidum videtur. πολύπτωτον, quod in multis casib⁹ ponitur, casuum cõmutatio Latinè dicitur. Fit aut in vno verbo, aut in pluribus. In vno, vt apud Cicer. Homines te propter pecuniam iudicio liberarunt, hominibus iniuria tui stupri dolori non fuit. Homines tibi arma, alij me, alij post in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi. Et: pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vetustas. Et: Non minus in caussa cederet A. Cæcina Sext. Ebutij impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ. Casus enim paulo aliter, quàm Grammatici, Rhetores appellant, vt sint etiam verborum tempus adsignificantium sui casus, in pluribus: vt, Tib. Gracchum Rempubl. administrantem, indigna probibuit: nec diutius in eo commorari, C. Gracco similiter occasio oblata est, quæ Reip. virum amantissimum subitò de sinu ciuitatis eripuit Saturninum fide captum malorum perfidia per scelus vita priuauit. Tuus O Druse, sanguis domesticus parietes, vultum parietis aspersit. Sulpitio cui paulò antè omnia concedebant, eum breui spatio non modò viuere, sed etiam sepeliri prohibuerunt. Qui casuum commutationem cum tractatione coniunxerunt, aut annominationi subiecerunt, magnoperè mihi videntur errasse.

Lib. 6. c. 3. Aut ad He. lib. 4. de orat. Quinct. li. 9. cap. 5. De Haur. Pro Arch. Pro Cæc. Aut. ad Herr.

Συνωνυμία.

SYnonymia est cum verba idem significantia congregantur. Quæ cum ita sint Catilina, perge quò

Inuect. 1. inuect. 2.

cœpisti: egredere aliquando ex vrbe, parent portæ, proficiscere: Et alio loco: Abijt, excessit, erupit, euasit. Nec verba modo, sed sensus quoque idem facientes aceruantur. Perturbatio istum mentis, & quædam scelerum offusa caligo, & ardentes Furiarum faces excitarunt.

Non verba modo, sed sensꝰ quoque idem facientes aceruãtur.

Polysyndeton est schema quod coniunctionibus abundat:

Pro Milo.

Πολυσύνδετον.

Tectumque Laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram.

Georg. 3.

Κλῖμαξ.

G*Radatio repetit quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in prioribus resistit. Vel, vt cum Cicerone definiamus, Gradatio est, cum gradatim sursum versus reditur. Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Cice. pro Mil. Neque verò se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modo, sed publicis præsidijs & armis: neque his tantum, sed etiam eius potestati, cui senatus totam Rempub. commisit. In tertio loco, cùm dicendum fuisset: nec publicis præsidijs & armis tantum: consulto, quoniam id longum erat & insuaue, pro eo dixit: neque his tantum. Hæc figura apertiorem habet artem & magis affectatam, ideoquè esse rarior debet.*

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem. Cap. XXVII.

Figurę quę per detractionem fiunt, nouitatis, breuitatisque causa maximè petũtur.

S*Equuntur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ breuitatis, nouitatisquè maximè gratia petuntur, quarum vna est synecdoche, non tropus ille, de quo dictum antea est, sed verborum figura, cùm subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur: quod inter vitia ἔκλειψις vocatur, vt Cœlius in Antonium, stupere gaudio Græcus, sub auditur enim,*

nim, cœpit. Cicero ad Brutum: sermo nullus, scilicet, nisi de te. Quid enim potius sub intelligitur in priori quidem parte, est, in posteriori verò faciamus, aut aliquid simile. Differt ab Aposiopesi, quæ sententiarum est exornatio, quod in ea vnum verbum, & manifestum quidem, desideratur, vt in superiori exemplo, in illo etiam Ciceronis. Data Lupercalibus: quo die Antonius Cæsari: vbi nihil aliud intelligi potest quam hoc, diadema imposuit. At in Aposiopesi aut incertum est quod tacitur, aut certè longiore sermone explicandum.

Synecdoche differt ab Aposiopesi.

Διάλυτον, vel Ἀσύνδετον.

Author. ad Heren. l: 4.

3. De orat.

Quinct. li. 9. cap. 7.

Dissolutio est, cum demptis coniunctionibus dissolutè plura dicuntur. Cic. sit in eius tutela Gallia, cuius virtuti, fidei, felicitati commendata est. Apta hæc est figura non in singulis modo verbis, sed sententijs etiam: vt Cicer. pro Archia. Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur rusticantur. Dissolutionis antem & Polysyndeti fons vnus est, quia acriora faciunt quæ dicuntur & vim quandam præ se ferentia velut sæpius erumpentis affectus. Qui & dissolutionem articulum idem esse putant, falluntur cum articulus & in 4. ad Her. & apud Ciceronem sit idem quod incisum.

Dissolutio non in singulis modò verbis fit, sed sententijs etiam.

Pro Arch.

3. De orat.

Adiunctio est, in qua vnum ad verbum, quod primum aut postremum collocatur, plures sententiæ referuntur, quarum vnaquaqúe desideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo ad quod reliqua respiciant, hoc modo. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Aut illato quo plura clauduntur. Nec enim is es Catilina, vt te, aut ratio à furore reuocauerit, &c. Medium

Πρωτόζευγμα, & ὑπόζευγμα comprehendit adiunctio.

quoque potest esse, quod & prioribus, & sequentibus sufficiat: Vt formæ dignitas aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cum sit, Coniunctio figura est.

ἄλωτον. vel ἀπο-ζευγμένον.

DIsiunctio (*quam perspicuitatis gratia, quoniam superiori contraria est, hoc loco tradimus*) *est cum eorum, de quibus dicimus, vnumquodquе certo concluditur verbo. Cicero pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot annos ita viuo, iudices, vt ab illis nullo me vnquam tempore aut commodum, aut otium meum abstraxerit, ac voluptas auocarit, aut denique somnus retardarit. Et in eadem oratione: Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi vero esse suum confirmant.* Συνοικείωσις *est quæ duas res diuersas colligat, hoc modo: tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet.*

Homerum multę ciuitates suum ciuem esse dicunt.

Quinct. li. 9. c. 3.

Author. ad Heren. l. 4.

De figuris verborum tertij generis.

Cap. XXVIII.

T*Ertium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut paribus, aut contrarijs, vertunt in se aures, & animos excitant.*

Παρονομασία.

A*Nnominatio, quam Græci Paronomasiam vocant, est, cùm paululum immutata verba atque deflexa, in oratione ponuntur. Ea multis & varijs rationibus conficitur: Adiectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, Emit morte immortalitatem. Detractione: sic contra eum qui se legationi immoriturum dixerat, pater Quinctil. Non exigo vt immoriaris legationi immorare. Commutatione, hoc modo. Cic. in Catilinam: Hanc reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Translatione: Videte iudices vtrum homini nauo ac vano credere malitis: Hæc figura leuis ali-*

Multis & varijs rationib9 fit Paronomasia.

Pro Cluen.

nuect. 1.

aronoma- a ponde.

leuis alioqui, sententiarum pondere implenda est. Meritò igitur illa exempla vitandi potius, quàm imitandi gratia ponit Quinctilianus. Auium dulcedo ducit ad auium, &: Non Pisonum, sed pistorum: pessimum verò: Ne patres conscripti, circum scripti videantur, & : Rarò euenit, sed vehementer venit: aliaqúe similia. re sententiarum implenda est.

Similiter cadens exornatio est, cum in eadem constructione verborum, duo aut plura sunt verba, quæ similiter ijsdem casibus efferuntur, ὁμοιόπτωτον *appellant, id est similem casum, etiam si dissimilia sint quæ declinentur: nec tantum in fine deprehenditur, sed respondent vel prima inter se, vel medijs, vel extremis: vel etiam permutatis his, vt media primis, & summa medijs accommodentur, & quocunque modo poterunt accommodari. Cicero: Est idem Verres qui fuit semper, vt ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum. Et: qui in his rebus non ita defendatur, vt mediocris prætor: sed ita laudetur, vt optimus imperator Et: Si quantum in agro, locisqúe desertis, audacia potest, tantum in foro, atque in iudicijs impudentia valeret, non minus in causa caderet A Cæcina Sex. Ebutij impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ. Nam in his exemplis casus similes referuntur, audendum, audiendum, proiectus, paratus defendatur, laudetur, mediocris prætor, optimus imperator, agro, foro, locis desertis, iudicijs, audacia, impudentia, causa, vi facienda, impudentiæ, audaciæ.* Heren. li. 4. Quinct. li. 9. ca. 3. 6. Accus. in Ver. li. 5. Accus.

Similiter desinens est similis duarum sententiarum vel plurium finis: hoc est cum orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur. Cicero: Vt eius semper voluntatibus non modò ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, Non modo ad salutem ὁμοιοτέλευτον. Pro Man.

lutē eius extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. Et: Non minus in causa cederet A Cecinna Sex. Ebutij impudentiæ, quam tum in vifacienda cessit audaciæ. Et pro Cluentio: Vt & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Differt hæc figura à superiori: est enim similiter cadens, tantum casus similis, etiam si dissimilia sint quæ declinentur: at similiter desinens in eosdem exitus cadit, vt superiora exempla declarant. Atque eo fit, vt similiter cadens verbis, & nominibus tantum confici possit, cum similiter desinens illis etiam quæ declinari non possunt, conficiatur, vt: Eiusdem non est, & facere fortiter, & viuere turpiter. Denique similiter cadens quouis, vt dictum est loco: similiter desinens non nisi in membris & articulis extremis.

Pro Mil.

Similiter cadens, & similiter desinens, quomodo differant.

Quinct. li. 8. ca. 6.

Compar Græci vocant Isolocon, habet membra orationis, quæ constant ex pari ferè numero syllabatum. Hoc non de enumeratione nostra fiet, nam id quidem puerile est: sed tantum affert vsus & exercitatio facultatis: vt animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus Cicero pro lege Manilia: Extrema hyeme apparuit, ineunte vere suscepit: media æstate confecit Loquitur autem de bello quod Pompeius gessit contra Piratas.

Ἰσόκωλον. Animi quodam sensu sine nostra enumeratione compar fit.

Heren. l. 4. Quinct. li. 9. ca. 3. 3. De orat.

Τρίκωλον est, quod tribus constat membris: vt pro Cluent. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. fit etiam singulis verbis, vt 2. in Catil. abijt, excessit, erupit, euasit.

Cic. pro Cluen.

Contra positum autem: vel, vt quidam vocant, Contenio, vt Cicero loquitur, contrarium (antitheton Græcis dicitur) non vno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur: vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Singula singulis opponuntur per contentionem.

Et bina

Et bina binis: Non nostri ingenij, vestri auxilij est. Nec semper compositum subiungitur: vt in hoc Ciceronis pro Milone: Est enim hæc iudices non scripta, sed nata lex. Verum, sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus propositis refertur ad singula, vt in eo quod sequitur: Quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus vtiqúe prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his, etiam Marcus Tullius, verùm & modum adhibuit non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui leuem sententiarum pondere impleuit. Nam per se frigida, & inanis affectatio, cùm in acreis incidit sensus, innata videtur esse, non accersita.

Ibidem.
Bina binis opponũtur per contẽtionem.
3. De orat.
Cicero optimè vsus est his figuris.
Pro Mil.

Commutatio est cùm duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt à priore posterior contraria priori proficiscatur: Non vt edam viuo, sed vt viuam edo. Item, si poëma loquens pictura est, pictura tacitum Poëma debet esse. Et apud Cic. Vt & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sint: in quibus illud nocandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias; idqúe cum magna venustate. Cicero. Si quantum in agro locisqúe desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudicijs impudentia valeret: Compar est, & similiter cadens, Non minus in causa cederet Aulus Cæcinna Sexti Ebutij impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ: Compar, similiter cadens, similiter desinens. Accidit & ex illa figura gratia, qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet, quam cessit.

Ἀντιμετάβολή vel μετάθεσις.
Poëma est loquens pictura.
Pro Cluen.
Pro Cæc.
Figura est illa traductio.

Corre-

Author. ad Heren. l 4. 3. De orat. Philip. 2.

Correctio est quæ corrigit quod positum est verbum. Sed ea fit duobus modis: aut enim prius verbum tantum tollit: vt, Ibite cum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuisses (si hoc est explere, quod statim effundas) & : Atque hæc ciues, cives inquam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant. Aut priori sublato, pro eo quod magis idoneum videtur, reponit, vt, Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite. & , O hominem fortunatum, qui eiusdem nuncios, vel potius pegasos habeat. Alia correctio est sententiæ, de qua suo loco dicemus.

3. De orat. Lib. 4. Acus.

Dubitatio est, cum quætere videtur orator, vtrum de duobus potius, aut quid de pluribus potissimum dicat: vt, Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium: vt amici eius, morbum, & insaniam: vt Siculi, latrocinium. Ego quo nomine appellem, nescio rem vobis proponam: vos eam suo nominis pondere penditote.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cauendum sit. Cap. XXIX.

Figuræ verborum immodicè adhibendæ non sunt.

Quinct. li. 9. ca. 3.

Si quis autem parcè, & cùm res poscit, verborum figuris vtatur, iucundiorem facit orationem: qui verò immodicè & sine iudicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Danda igitur opera est, vt nec multa sint supra modum, nec eiusdem generis, aut iuncta aut frequentes: quia satietas vt paucitate earum ita varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobiles sunt atque insignes, intelligendum est, non de illis quæ valde sunt vsitata, ac vulgares, quæ etiam si sunt crebriores, consuetas aures minus feriunt. Ridiculum etiam est in neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum,

tiarum, nania verba in hos modo deprauari. Cum enim figuræ sint, quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari tam est ridiculum, quam quærere habitum gestumque sine corpore. Non sunt etiam nimis densanda. Sciendum verò imprimis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. Maior enim pars harum figurarum posita est in delectatione: vbi verò atrocitate, inuidia, miseratione pugnandum est, quis feret contrapositis, & rapiter cadenti, & consimilibus irascentem, flentem, rogantem? Cùm in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, & vbicunque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

De figuris sententiarum. Cap. XXX.

NVnc res ipsa monet, vt deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de causa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcircò à doctis oratorum est princeps iudicatus. Schemata ea vocant Græci, quæ maximè ornent orationem, eaque, vt definitio demonstrat, non tam in verbis pingendis pondus habent, quam illuminandis sententijs. Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes aut certè plerasque aliqua specie illuminare sententias. Quid sit sententiarũ figura. Cicer. 3. de orat. Quinct. l. 9. c. 3. Author. ad Heren. l. 4. Ruffinian. Aquila & Rutil.

INterrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi. Quò vsque tandem abutere Catilina patientia nostra? &, Patere tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus. Quantò enim magis ardet, quam si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: & patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Cic. pro Cluentio: Dixitne tandem causam, C. Fidiculanus ἐρώτησις. Inuect. 1.

 Falcula?

Pro Cluen. *Falcusa? Aut vbi respondendi difficilis est ratio, vt vulgo vti solemus: Quomodo? Qui fieri potest? Aut in-*
Æn. 2. *uidia, aut miserationis, vt Si non apud Virg.*

Heu! quæ nunc tellus inquit, quæ me æquora possunt Accipere.

Conuenit etiam indignationi.

Æn. 1. Et quisquam numen Iunonis adoret?

Et admirationi.

Æn. 3. Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Et interim acrius imperandi genus

Non arma expedient, totaq; ex vrbe sequuntur?

Æn. 4. *Et ipsi nosmet rogamus: Quale est illud Turni apud Virgilium:*

Æn. 7. Quid agam: aut quæ iam satis ima dehiscat
Terra mihi?

R*Esponsio figura est, cum aliud interroganti ad aliud, quia sic vtilius sit, occurritur, tum augendi criminis gratia: Vt testis in reum rogatus an à reo fustibus vapulasset? & innocens, inquit. Dum declinandi, quod est frequentissimum. Quæro, an occideris hominem? respondetur, latronem.*

Αἰτιολο-γία.
Pro Ligar.
S*Vbiectio est, cum orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi; vel cùm alium rogauerit, non expectat responsum, vt Cicero pro Ligario: Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me antequam vidit, reipublicæ reddidit. Et: domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingrata vices.*
in Orat.

πρόληψις
in Diui.
Reprehensio quam alij correctionem vocant, est.
A*Nteoccupatio, quam Quinctilianus præsumptionem, Græci Prolepsin dicunt, est cum id quod obijci potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunitio contra Quinct. Cæcilium: Quòd ad accusandum descendat, qui semper defenderit, verbo-*

rum quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel præsumptione: Quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit: vel reprehensione, quam alij correctionem appellant. occupationis genus quoddam.

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat & corrigit. Cicero: Italiam ornare, quam domum suam maluit: quanquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiam Correctio in verborum exornationibus, de qua supra dictum est.

Dubitatio est, cum quærimus vnde incipiendum, vbi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Eiusmodi exemplis plena sunt omnia, sed vnum interim sufficit, Cicero pro Cluentio: Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam, nescio. Negem fuisse infamiam iudicij corrupti? & quæ sequuntur, &c. itaque quo me vertam nescio, &c. quid agam iudices? quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam: Διαπόρησις. Pro Clu. Pro Ligar. Lib. 5. Accus.

Communicatio non procul abest à dubitatione, cum aut ipsos aduersarios consulimus. Cicer. Tu denique Labiene quid faceres tali in re ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam atque in latebras impelleret, improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesserent, consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent, quam tandem authoritatem, quam vocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum velles? Aut cum iudicibus deliberamus, vt Cato: Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Et Cicero: Nunc ego iudices iam vos consulo, quid mihi faciendum putetis: id enim consilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessariò faciendum intelligo. Διακοίνωσις. Pro Rab. 2. in Ver.

Prosopopœia est personarum ficta inductio, vel Her. conformatio.

Vrbes etiã & pop. vocem accipiunt per Prosopopœiam. *grauissimum lumen agendi. hac & aduersariorum, & nostros cum alijs sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus: & suadendo, obiurgendo, quærendo, laudando, miserando, personas idoneas damus. Quin mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est. Vrbes etiam, populique vocem accipiunt, in quibus hoc modo mollior sit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multò est charior, si cuncta Italia, si omnis respub. sic loquetur. M. Tulli quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vos eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incredibilia natura necesse est, aut magis moueant, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiantur, quia vera non sunt Formas quoque fingimus sæpè, vt famæ: Virg. vt voluptatis ac virtutis (quemadmodum à Xenophonte traditur) Prodicus, vt multarum aliarum rerum Ouid.*

Inuect. 1.

Magna vis eloquentiæ desideratur in hac figuræ.

Æn. 4.

ὑπομνημάτων 6.

Ἀποστροφή. Græcis, Auersio Lat.

Quinct. li. 8. c. 2.

Cic. pro Lig.

Pro Mil.

APostrophe est aduersus à iudice sermo: mirè autem valet, siue aduersarios inuadimus. Quid enim tuus ille tubero in acie Pharsalica gladius agebat? Siue ad inuocationem aliquam conuertimur. Vos enim iam Albani Tumuli atque Luci. Siue ad inuidiosam implorationem: O leges Porciæ, legesque Semproniæ!

ὑποτύπωσις.

3. De orat.

Ci. in Ver.

Cic. pro Milon.

HYpotyposis, quam descriptionem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, vt cerni potius videatur, quàm audiri: vel, Est rerum quasi gerantur, sub aspectum penè subiectio, vt actione in Verrem septima: Ipse inflammatus scelere ac furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint aut fiant, sed etiam quæ futura sint, aut futura fuerint, dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicer. pro Milon. Quæ facturus fuerit Clodius, si

dius, si præturam inuasisset. Hæc translatio temporum erit verecundior, si præponamus talia: Credite vos intueri, vt Cicer. Hæc, quæ non vidistis oculis, animis cernere potestis.

Ἀποσιώπησις. Author. ad Heren. l. 4. Præcisio & abscissio. Æn. 1.

APosiopesis, quam Cicero præcisionem, non reticentiam, vt Quinctilianus existimauit, nonnulli interruptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ; vt Virgil.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Vel solicitudinis, & quasi religionis: An huius ille legis, quam Clodius à se inuentam gloriatur, mentionem facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

Præcisio ostēdit affectus iræ vel solicitudinis.

EThopœia est imitatio vitæ, ac morum alienorum: magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè, sæpè autem ad permouendos. Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quam cæteri. Iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur, vestitu obsolentiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm antè, barbaque maiore, vt oculis & aspectu denuntiare vim tribunitiam, & minitari? Reip. videretur.

ἠθοποιΐα, vel μίμησις Græc. Aut. ad He. est Effectio & notatio.

EMphasis est, cum aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero definit, plus ad intelligendum quàm dixeris, significatio. Virgil.

Demissum lapsi per funem.

Idem de Cyclope:

Jacuitq; per antrum Immensum.

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus.

ἔμφασις. Aut. ad He. est significatio. Æn. 2. Æn. 3.

ὑπομονή, vel παράδοξον. Lib. 7.

SVstentatio est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde in expectatum subiungitur. vt in Verrem Cicero: Quid deinde? quid censeris? furtum fortasse aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset iudicum animos, subiicit, quod multò esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei grauissimæ orator concitauerit, ad aliquid quod leue sit, aut nullo modo criminosum, descendit.

παράλειψις, vel ἀπόφασις. Aut. ad He. Occupatio est. 3. De orat.

PRætermissionem, vel præteritionem vulgò dicunt, quam Cicero reticentiam vocat. Ea est cùm dicimus, nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus. Cic. in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium huius iacturæ atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est quin grauissimè & verissimè conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ horreum belli sub signo claustrisqúe Reip. positum vectigal seruare non potuisse: cum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico hoc solum in Rep. vectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis nunquam quiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem & concioni reseruo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

παῤῥησία Pro Ligar.

LIcentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid pro iure suo dicit, quod eos minimè offendat. Cic. pro Ligario: Vide quam non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendam, vt hoc populus

pulus Romanus exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nolla vi coactus, iudicio meo aç voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum videmur caussæ fiducia pati atque concedere. Cicero pro Milone. Excitate, excitate eum, si potestis, ab inferis, frangetis impetum viui; cuius vix sustinetis furias sepulti. Et libr. 2. Accusat. Verum esto: eripe hæreditatem propinquis, da palæstris. & libr. 5. Lenia sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redimit: humanum. Alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: vsitatum est. Non vult populus Rom. obsoletis criminibus accusari Verrem; noua postulat, inaudita desiderat. non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Sunt qui concessionem dictorum esse velint: qualis apud Cicer. est illa ficta defensio Verris, sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia Reip. tempora reseruandus. Sed concessio iuncta ironiæ miram vim habet: vt apud Virg. — Quinct. li. 9. cap. 2. — Lib. 5. Accus.

I, sequere Italiam ventis, pete regna per vndas. — Æn. 6.
Et: ——meq; timoris
Argue tu Drance, quando tot stragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit. — Æn. 11.

Et apud Cic. Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus eiectos, nimiæ pietatis & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas, si ita dijs placet, sufferamus. — Pro Flac.

παρένθεσις.

Parenthesis, quam Quinctilianus interpretationem vel interclusionem vocat, est declinatio breuis à proposito, cum continuationi medius aliquis sensus interuenit Virg. — Lib. 9. c. 5. — 3. De orat. in Orat. — Eclog. 9.

Vare tuum nomen, superet modò Mantua nobis,
(Mantua væ miseræ nimium vicina Cræmonæ)
Cantantes sublime ferent ad sidera Cygni.

Hac breuior à re digressio plurimis fit modis. Sed hoc exemplum rei declaranda caussa posuisse sit satis. Longior illa digressio, qua multis pars causa videtur, inter figuras iudicio quorundam numeranda non est.

3. De orat. in Orat. Lib. 4. Accus.

Verum à Cicer. numeratur his verbis: Et ab re non longa digressio, in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus esse debebit. Exemplum est apud Cicer. de situ & ornatu Syracusarum, aliaque permulta.

Εἰρωνεία. Pro Ligar.

IRonia & à Quinctiliano & à Cicerone inter sententiarum exornationis numeratur. Differt autem ab illa qua tropus est, quòd tropus breuior sit & apertior: At in figura totius voluntatis fictio est. Cicer. pro Ligario. Nouum crimen C. Casar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate qua est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque quo me vertam nescio. Paratus enim veneram, cum tui id neque per te scire, neque audire aliunde potuisses, vt ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. En, Quid agam iudices, & qua sequuntur.

Lib. 5. Accus.

Μερισμός. Rutilius ex Arist.

DIstributio, qua ad sententiarum exornationes pertinet, est, cùm aliquid in partes plures tribuitur, quarum vnicuique ratio deinde sua subiungitur, vt: Alexandro Macedoni neque in deliberando consilium, neque in praliando virtus neque in beneficio benignitas deerat: Nam cum aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cum autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus. cùm vero pramium dignis tribuendum, liberalissimus in

quast.

quæst. ad Heren. paulò aliter definitur. Distributio est, cum in plures res, aut personas certas negotia quædam dispertiuntur, neque fit vlla mentio subiectæ rationis, quia sine illa fieri potest distributio, vt exempla ibi posita demonstrant, & verba Cicer. in Orat. vt aliud alij tribuens dispertiat.

PErmissio est cùm alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere atque concedere alicuius voluntati, hoc modo: Sed ego iam iudices summum ac legitimum meæ caussæ ius omitto: vobis quod æquissimum videatur, vt constituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si nouum vobis sit instituendum, libenter id quod postulo propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini. Est etiam illa permissio, cùm aliqua ipsis Iudicibus relinquimus æstimanda: nonnunquam aduersarijs quoque: vt Caluus Vatinio, perfrica fontem, & dic te digniorem qui consul fieres, quàm Catonem. Quidam permissionem factorum esse volunt, vt concessionem dictorum, sed concessio Quinctiliani iudicio factorum est.

Ἐπιτροπή. 4. ad Her. Rutilius ex Hyperide.

Quinct. li. 9. c. 2.

DEprecatio, quam vel obsecrationem, vel obtestationem alij appellant, est cùm opem alicuius imploramus. Cicero pro Deotaro: Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam rei Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis & prælijs, quàm in promissis & fide firmiorem.

Δέησις.

OPtatio est, quæ voti alicuius præbet significationem, vt pro lege Manilia. Vtinam Quirites virorum fortium, atque innocentium tantam copiam haberemus! Et pro Rabirio: Vtinam mihi facultatem cau-

Ἀρειά. tem causa concederet, vt possem hoc prædicare! & Phil. 9. Vellem, dij immortales fecissent P.C. vt, &c.

EXecratio est, qua malum alicui precamur. Cicer. pro Deiotaro: Dij te perdant fugitiuè: ita non modò nequam & improbus, sed fatuus & amens es.

Ἐπιφώνημα. EPiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio. Virgil.

Æn. 1. Tantæ molis erat Romanam condere gentem,

Philip. 2. EXclamatio est quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicuius per hominis aut rei cuiuspiam compellationem. Cicer. in Ant. O miserum me: consumptus enim lachrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Idem contra Rul. O perturbatam rationem, O libidinem refrenandam, O consilia dissoluta atque perdita! Et in Catil. O tempora, O mores! Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen viuit!

Quinct. li. 9. c. 2. SVnt & illa iucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimum prosunt, quæ simplicem quandam & non præparatam ostendendo orationem, minus nos suspectos faciunt. Hinc est quasi pœnitentia ducti. vt Cicero pro Cælio: Sed quid ego ita grauem personam introduxi? Et quibus vtimur vulgo: Imprudens incidi. Vel cum quærere nos quid dicamus fingimus. Quid reliquum est? &, Num quid omisi? Et cum aliqua velut ignoramus.

Act. 6. Cicero in Verrem: Sed earum rerum artificem? quem nam? rectè admones, Polycletum esse dicebant. Et cùm deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus quæ deposuerimus. Hæc omnia dant orationi varios velut vultus. Gaudent enim res varietate, & sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinentur; ita semper animis præstant, id quod se velut nouum conuertant.

Hæc de tropis & ornamentis cum verborum, tum sententiarum dicta sint, in quorum numero, nominibus, vt & natura explicanda vsque adeò dissentiunt authores, vel Græci, vel Latini, vt non modo inter se dissentiant sed, quod maius est, Cicero, qui Lib. 9. c. 3. vt ornatissimus in dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentissimus, ipse sibi discrepet. Nam, vt Quinctilianus animaduertit, multas figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in Oratore postea scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiasse. Quasdam posuit inter verborum exornationes, quæ sententiarum sunt lumina. Quædam ne figuræ quidem sunt. Non tamen est cur quisquam vel illum, vel alios authores hac de causa temere reprehendat. Ea enim, quæ de tropis & figuris præcipi possunt, valdè minuta sunt & exilia, ideoqúe non multum interest, hoc ne an illo modo sentias. Quam ego causam fuisse puto, cur idem Cicero strictis semper & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas, nec exemplis illustratas quasi per transennam ostenderit. Iam numerus illarum nec fuit olim certus, nec verò vnquam esse poterit. Cuius rei duas ego reperio causas, Altera est, à quod nouæ figuræ Quinctiliano etiam authore fieri adhuc & Lib. 9. c. 3. excogitari possunt, Altera, quòd tam verborum quam sententiarum figuræ non in formas, quarum certus, sed in partes & quasi membra, quorum infinitior est numerus, distribuuntur. Quod optimè vidit Cicero: In Topicis enim, cum aliud diuisionem, aliud partitionem esse docuisset, dixissetqúe, non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittas, quod idem in diuisione vitiosum est; sic deinde causam eius rei addit: Formarum enim certus est numerus, quæ cuiqúe generi subijciantur; partium distribu-

distributio sæpè est infinitior, tanquam riuorum à fonte deductio. Itaque in oratorijs artibus quæstionis genere proposito, quot eius formæ sint, subiungitur absolutè: at cùm ornamentis verborum sententiarumque præcipitur, quæ vocantur σχήματα, non fit idem res enim est infinitior hæc esse in causa puto, vt omnis hæc de tropis & figuris disputatio non solum dubia & incerta, sed controuersa etiam, plenaque dissensionis semper fuerit. In qua ego, quod simillimum veri visum est, sum secutus.

De Collocatione. Cap. XXXI.

Cic. 3. de orat.

SEquitur collocatio, quæ erit optima, si vinctam orationem efficiet, si cohærentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & iunctura: primum igitur de ordine. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi in primis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine iuncturaque tradentur. Hæc enim sunt, quæ clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt.

3. De orat.

De Ordine. Cap. XXXII.

Quinct. li. 4. cap. 4.

ORdinis obseruatio est in verbis singulis & contextis: in singulis cauendum est, ne decrescat oratio, & fortiori subiungatur aliud infirmus, vt sacrilego fur; aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ & insurgere, vt optimè Cicero: Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, aliud enim alio maius superuenit; At si cæpisset à toto corpore, non benè ad latera, faucesque descenderet. Est & alius naturalis ordo, vt diem ac noctem, ortum & occasum dicas potiusquàm retrorsum. Quædam ordine permutato fiunt supervacua, vt fratres gemini: nam si præcesserit gemini, fratres addere non est necesse. Verbo sensum claudere si compositio patiatur, longè optimum est. Cic.

Oratio nõ debet decrescere.

Philip. 2.

Verbo sensum claudere optimum est.

est. Cic. in Verrem: Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reipubl. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. At si id asperum erit, decori potiùs orationis erit consulendum, vt fit apud summos Græcos Latinosqúe oratores frequentissimè Cicero in actione eadem: Nam cùm omnium sociorum, prouinciarum rationem diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ, iudices, plurimis, iustissimisqúe de causis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa, vt in carmine, id eoq; ex loco transferuntur in locum, quo maximè congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consueuit.

De Iunctura. Cap. XXXIII.

IVnctura verò vt concinna & elegans sit, assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ita iungemus, vt ne ve asperè concurrant, ne ve vastius deducantur. Asperum concursum efficiunt consonãtes illæ, quæ sunt asperiores: vt, S. vltima cum X proxima, vt exercitus Xerxis: quarum tristior, etiam si bina collidantur, stridor est: vt, Ars studiorum, Rex Xerxes. Hiulcam verò reddit rationem vocalium concursus. Pessimæ longæ, quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt: vt, Viro optimo obtemperare. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cauo, aut patulo maximè ore proferuntur: vt, Sensu humanitatis. E, plenior litera est, I, angustior: ideoqúe obscurius in his vitium. Minus peccabit, qui longis breues subijciet: & adhuc, qui præponet longæ breuem: non tamen id, vt crimen ingens, expauescendum est: In quo nescias, negligentia ne, an solicitudo sit peior. Necesse enim est, vt hic metus impetum dicendi retardet, & ab his, quæ petiora sunt, auertat. Quare vt negligentis est oratoris, hiulca subinde ratione vti: ita humilis est animi: atque demissi, vbique

3. De orat. Quinct. li. 9. ca. 4.

Quæ consonantes asperũ cõcursum efficiãt Quæ vocales pessimè cõcurrant.

Concursus vocaliũ nõ est nimis timidè vitandus.

vbique hoc perhorrescere. In quo meritò quidam Isocratem, & eius discipulos, atque præcipuè Theopompum reprehendunt, quod eas literas tantoperè fugerint. At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concursionem. Cicero certe, & Demosthenes modicè respexerunt ad hanc partem. Nam hulcæ nonnunquam etiam decent, faciuntqúe ampliora quædam Habet enim ille tanquam hiatus & concursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligentiam hominis, de re magis, quam de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar: cùm viderem virum talem, qui in eadem caussa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio à me & comite distracto. Vnde apertè intelligimus, crebram & nimiam vocalium concursionem esse quidem vitandam, modicam verò, & quæ in loco fit, non esse reprehendendam. Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris vltimæ sint primæ sequentis. quod Cicero in epist. excidit: Res mihi inuisæ, visæ sunt Brute. Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam? Etiam monosyllaba, si multa sint, malè continuabuntur. Breuium præterea verborum ac nominum vitanda continuatio est, ne compositio minuta sit atque concisa, & ex diuerso, longorum afferunt enim tarditatem. Illa quoque vitia sunt, si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodem modo declinata multa coniungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaqúe his continuari debent: Cùm virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratiæ

Isocrates & ei' discipuli reprehenduntur, quod tantoperè vocales fugerint.

In Orat.

In oratione pro M. Marcello.

Syllabæ verbi prioris vltimæ non sint primæ verbi sequētis.

Quinct. li. 9. ca. 4.

Verborum breuium & longorum vitanda est continuatio.

varietatis

varietatis adiutæ. Illud postremò addamus, hanc orationis quasi structuram, quæ ordine, iuncturaqúe constat, maximam quidem desiderare diligentiam, ea lege tamen, ne fiat operose. Nam esset cum infinitus, tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam vt in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur, ne inconditis verbis, & malè coagmentatis offendantur aures, quarum est iudicium superbissimum.

Cicer. in orat.

Aurium iudicium est superbissimum.

De modo & forma verborum.

Cap. XXXIV.

NOn est ex multis res vna, quæ magis oratorem ab imperio dicendi ignaroqúe distinguat, quàm quòd ille rudis incondite fundit quantum potest, & id, quod dicit, spiritu, non arte determinat. Orator autem sic illigat sententiam verbis, vt nihil mane, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. Hoc oratorio fit numero, quia aptam & concinnam, & suauem efficit orationem Breuiter igitur origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum vsus ipse explicetur orationis aptè, ac numerosè.

3. De orat.

Oratorij numeri vtilitates.

De origine orationis numerosæ.

Cap. XXXV.

PRinceps inueniendi aptam verborum, & numerosam conclusionem fuit Thrasimachus: cuius omnia nimis etiam erant scripta numerosè. Isocrates autem ita scienter, moderateqúe rem totam temperauit, vt multi existimarint illum huius concinnitatis authorem & principem extitisse. Vbi verò hæc formandæ orationis ratio cognita & inuenta est, sic omnibus placuit oratoribus: vt Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inueniendis, vel

Thrasymachꝰ numerosæ orationis inuẽtor fuit.

in Orat.

Aristoteles versum in oratione vetat esse,

dis, vel iudicandis acrior vnquam fuit, versum in oratione vetet esse, numerum iubeat. Eius auditor Theodectes in primis, vt Aristoteles sæpè significat, politus scriptor atque artifex, hoc idem & sentit & præcipit. Theophrastus verò iisdem de rebus etiam accuratius. Romani Ciceronis ferè tempore agnouerunt, cum iam annis propè quadringentis essent apud Græcos, cùm hoc probaretur. Vsque adeò autem hanc orationis conformandæ rationem ipse Cicero probauit. vt non solum eius hoc modo faciendæ & ornandæ summus ipse artifex fuerit, sed diligentissimè etiam de tota ea re præceperit.

numerum iubet.

Ciceronis tempore agnouerunt Romani orationis numerum annis 400. post Græcos.

Cur numerosa oratio inuenta sit. Cap. XXXVI.

in Orat.

QVoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes authoresque, quos diximus, & origo inuenta est, causa quæratur, quæ facilis & aperta est. Aures enim vel animus potius aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium dimensionem. Itaque & longiora & breuiora iudicat, & perfecta ac moderata semper expectat, mutila sentit quædam, & quasi decurtata, quibus tanquam debito fraudetur, offenditur: perductiora alia & quasi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures. Cùm igitur fortuito sæpè, vt fit, aliquid conclusè, apteque initio diceretur, animos hominum auresque pellebat, vt intelligi posset, id, quod casus effudisset, cecidisse iucundè: tunc notatum genus est. Notatio autem & animaduersio peperit artem. Itaque vt poetica & versus inuentus est terminatione aurium, obseruatione prudentium: sic in oratione animaduersum multò illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesque verborum. De quarum natura

Animus naturalem quandam continet in se vocum omnium mensionem.

Notatio & animaduersio peperit artem numerosæ orationis.

vt d…

vt differere possimus, necesse est, vt de incisis, membris, & periodo prius dicamus.

De incisis, membris, & periodis, Cap. XXXVII.

INcisum est sensus non expleto numero conclusus: plerisque pars membri. Tale est enim quo Cicero vtitur. Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas: vbi incisa sunt quatuor. Fiunt & singulis verbis incisa: vt, Diximus, testes dare voluimus. Incisum est, Diximus. Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens: vt, O callidos homines: O rem excogitatam: O ingenia metuenda! quem quæso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? O callidos homines: perfectum est, at remotum à cæteris vim non habet; vt per se manus, & pes, & caput. Et, O rem excogitatam. O ingenia metuenda. Quando ergò incipit corpus esse? cùm venit extrema conclusio: Quē quæso nostrum fefellit id vos ita esse facturos? Periodum Cicero, tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Cùm temperetur autem membris omnis paulò longior circuitus, tamen aliud est cæsim & membratim, aliud circumscriptè dicere. Circumscriptio enim est, cum ab initio ad finem vsque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisq́ sententijs. Cicero pro lege Manil. Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus Quirites, tamen hoc aditu laudis, qui optimo cuique semper maximè patuit, non mea me voluntas, sed vitæ meæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt Membratim verò dicimus, cùm in singulis

> *Incisa Græ. κόμματα, membra. κῶλα Vocant.*
>
> Quid sit incisum.
>
> *Quinct. li. 9. ca. 7.*
>
> Quid membrum sit.
>
> *In Corn. 2. quæ non extat.*
>
> Periodum multis nominib9 appellat Cic.
>
> *Aristot. 3. Rhet. c. 4.*
>
> *Ci. in ora. Pro lege Manil.*

Quid sit mēbratim dicere. Pro Mil.

gulis membris liberior insistit oratio. Cic. pro Mil. Itaque quando illius postea sica illa, quàm à Catilina acceperat, conquieuit? Hæc intentata nobis est: huic ego vos obijci pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam viam monumentum sui nominis nece Papirij cruentauit. Incisim verò dicimus, cum in singulis incisis insistit oratio Cic. in Catilinam inuect. 4. Tenentur literæ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio. Quomodo autem cum in incisis & membris, tum in circuitu numerus sit adhibendus, paulò pòst dicetur. Sed quia nullus extra poeticos numerus esse potest, pedes, quibus & poema fit, & oratio numerose temperatur, ponamus: mox enim intelligetur, inter versum, & orationem numerosam permagnum esse discrimen.

Quid sit incisim dicere. Ci. in Cat. in orat.

De pedibus, Cap. XXXVIII.

Duarum syllabarū pedes sunt 4.

PEdes, qui duas habent syllabas, numero sunt quatuor: Spondeus, Pyrrichius, Choreus, & Iambus. Spondeus est è longis duabus: vt, dicunt, mores: illi contrarius est Pyrrichius: vt, nouus, tulit. Choreus est è longa & breui: vt, scribit, semper. Huic Iambus est contrarius: vt, legunt, reos. Trium verò syllabarum pedes sunt octo: Molossus ex tribus longis: vt; dicendi, conseruant. Trocheus, quem Tribrachum alij appellant, è tribus breuibus: vt, faciamus. Dactylus ex longa & duabus breuibus, vt, littora. Anapæstus ex duabus breuibus & longa: vt, pietas, peragunt. Bacchius ex breui & duabus longis: vt, amores. Antibacchius ex duabus longis & breui: vt, audisse. Creticus, quem alij Amphimacrum vocant; ex longa breui & longa: vt possident. Amphibrachus ex breui, longa & breui: vt, petebat. Cicero ex alijs pedibus tres tantū ponit. Pæonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti,

Trium syllabarū pedes sunt octo. *Quinct. li. 9. ca. 5.*

Quicquid supra tres sillabas ha-

nec ta-

nec tamen ipse dissimulat, quibusdam numeros videri, non pedes: nec immeritò, quicquid enim supra res syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæon primus ex longa & tribus breuibus, vt, aspicite. Pæon vltimus ex tribus breuibus & longa: vt, facilitas. Dochimus verò ex Bacchio constat & Iambo: vt, perhorrescerent.

bet. id ex plur.bo est pedibus.

De numero oratorio. Cap. XXXIX.

QVid intersit inter oratorium numerum atque poeticum, itemque inter orationem & poema, diligenter nunc attendendum est. Numerum oratorium Græci Rythmum, poeticum metrum vocant. Quod etiamsi constat vtrumque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Nam rythmi spatio temporum constant, pedes etiam ordine. In rythmo enim nihil refert, Dactylus ne sit an Anapæstus, cum eodem temporum spatio vterque constet. Est & illud discrimen, quod metri semper idem est cursus, vt in Heroico carmine Dactyli & Spondæi. In oratione alius atque alius numerus est adhibendus, ita vt nullus sit qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facilè est intelligere, quàm multum inter orationem numerosam, & poema intersit. Versus certis legibus adstrictus est, vt nihil fiat extra præscriptum: at in oratione nihil est certum, nisi vt apte verbis comprehendatur sententia. Itaque omnis, nec claudicans, nec quasi fluctuans, & æqualiter, constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur, non quod constat totum è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit: Quo etiam difficilius est oratione vti, quàm versibus; quam in illis certa quædam & definita lex est, quam sequi sit necesse: In dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta.

Numerus oratorius græcis est εὔρυθμος.

Rythmi cõstãt spatiũ temporũ, pedes etiã ordine. in orat.

Multum inter est inter poema & orationem numerosam.

Difficilius est oratione numerosa vtiquã versu.

lata, aut fluens sit oratio. In quo illud est vel maximum, quod versus in oratione si efficitur coniunctione verborum, vitium est, & quidem graue, ac longa animi prouisione fugiendum, & tamen eam coniunctionem, sicuti versum, numerosè cadere, & quadrare, & perfici volumus. Quod quo modo faciendum sit, deinceps explicemus.

Versꝰ in oratione si efficitur, vitium est.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus, & qui pedes maximè probentur.

Cap. XL.

Est igitur intelligendum, in toto verborum ambitu numerosè tenendos esse: Falluntur enim qui censent cadere tantum numerosè oportere, terminariq́ue sententiam. Etsi enim id maximè decet, quoniam aures semper extremum expectant, in eoq́ue acquiescunt, ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipsa consistat. Et Aristot. quidem heroum numerum grandiorem iudicat, quam desideret soluta oratio. Iambum autem nimis è vulgari esse sermone. Ita neque humilem & abiectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat, plenam tamen eam vult esse grauitatis, vt eos qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere. Trocheum autem, quē alij Tribrachim appellant, ab oratione segregat, quia contractio & breuitas dignitatem non habent. Ita Pœona probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum iudicat. Cicero autem sentit omnes in oratione esse permixtos, & quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus animaduersionem, si semper ijsdem vteremur. Sed Creticum, Dichoreum, Dochimum, Pæonas ceteris anteponit modò ne Dochimus iteretur aut continuetur. In he-

Ci. in ora. Quinct. li. 9. ca. 4.

Tota periodꝰ numerosa esse debet.

Ci'e. sentit omnes in oratione esse permistos numeros.

In 3. De orat. & orat.

roico verò Dactyli, & Anapæsti & Spondei pede impunè progredi licere censet, duos duntaxat pedes, aut paulò plus, ne plane in versum aut similitudinem versuum incidamus. Sit igitur permixta & temperata numeris oratio, nec dissoluta, nec tota numerosa, pæone maxime, quoniam optimus auctor ita censet; sed reliquis etiam numeris, quos ille prateriit, temperata. In his quæ demisso atque humili sermone dicentur. Iambus erit frequentissimus, Pæon in amplioribus, in vtroque Dactylus. Ita in varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi. Sic minime animaduertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria. Nec verò nimius his cursus numerorum esse debet: id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numeros proxime accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquando veniat ad orationem. Miscendi ergò sunt, curandumque vt sint plures qui placeant, & circumfusi bonis deteriores lateant. Cicero pro Marc. Nullius est tantum flumen ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaq; copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare C. Cæsar res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his laudem esse ampliorem, quam eam, quam hodierno die consecutus es. In hac periodo sunt quidem alij pedes, sed qui eam iucundissimam efficiunt, sunt Cretici, Dochimus, Pæon, Dactyli & Spondei.

In humili oratione Iambus, in amplior Pæon, in vtraque Dactylus est frequentissimus.

Cicer. pro Mar.

De initio Periodi. Cap. XLI.

CLausulas diligentius, quam cætera omnia, seruandas esse inter omnes conuenit, quod in his maxime perfectio atque absolutio iudicatur. Proximam autem clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad has intentus est auditor. Optimè hæc na-

Clausulæ maximè concinnitatem desiderant.

scuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè Dactylo & Paone priore, quem idem author vt optimum probat Cicero. Mollissimum quidem numerum, eundemque amplissimum esse fatetur, sed Creticum anteponit. Anapæstus etiam qui Dactylo est spatio par, ordine contrarius, recte orationem incipit. Cicero pro lege Manilia: Quamquam mihi semper frequens conspectus vester. Exorsus est à Spondeo, Anapæsto & Cretico. Et in eadem oratione: Testis est Italia: à Cretico &: ita tantum bellum: ab Anapæsto & Spondeo: & : Qui Siciliam adijt: à Paone priore. Initia versuum initijs orationis non conueniunt, etsi Titus Liuius hexametri exordio cœpit: facturus ne operæpretium sim. Dochimus quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus aut continuatus numerum apertum & nimis insignem facit. Cicero de lege Agraria: Est illud amplissimum, quod paulò ante commemoraui Quirites. Vbi à Spondeo & Dochimo ducitur initium.

Rhet. 2 ca. 4 Ci. in or. Pro lege Manil.

Liuius hexametri exordio cæpit.

Pro lege Agraria.

De fine Periodi. Cap. XLII.

IN extremo autem circuitu duo aut tres sunt ferè seruandi & notandi pedes: quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum Choreum, qui Dichoreus vocatur, maximè secuta est. Cadit autem ille præclarè: sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. Spondeus est in clausulis firmus & stabilis, quo plurimum est vsus Demosthenes. Paona alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles, quem Cic. non reijcit, sed aptiorem eo loco iudicat Creticum. Qui siue geminetur, siue Spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis. Cic. pro Mar. Pristino more dicendi: Creticus est geminatus, & Spondeus. &: Conseruatam ac restitutam puto: Spondeus & duo Cre-

Qui pedes in extremo circuitu sint seruandi

Nihil tam vitiosum est in orationis numero quã si semper est idem.

Arist. pæona vltimũ.

duo Cretici. Et: Nec vlla vnquam ætas de tuis laudibus conticescet: Duo Cretici & Dichoreus. Optime etiam est sibi iunctus Anapæstus. Cicero: Nihil habet nec fortuna tua maius, quam vt possis; nec natura tua melius, quam vt velis conseruare quam plurimos. Ne iambus quidem, aut par Trochæus, aut etiam Dactylus, si est postremus à postremo, parum volubiliter peruenit ad extremum, si est extremus choreus aut spondeus: nunquam enim interest, vter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro Cretico postremus est dactylus. nihil enim interest, Dactylus sit extremus, an Creticus: quia postrema syllaba breuis, an longa sit, ne in versu quidem refert. Est & Dochimus stabilis in clausulis, & seuerus. Cicero in Antonium: Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerosè & iucundè cadunt, quas diligentissimè ostendit Quintilianus. Etiam intelligendum est clausulas versuum non conuenire clausulis orationis, quod Bruto est cidit. Quanquam sciunt placuisse Catoni, & vitandum esse, ne plurium syllabarum verbis vtamur sæpe in fine: quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim qui Ciceronem vituperent in his: Familiaris cœperat esse balneatori. Et pro Cœlio: Non minus dura Archipirata. Nec illud quidem prætereundum est, clausulas maximè apparere, & intelligi, quod aures continuam vocem secutæ ductæque velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis iudicent, cum ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, ne aut animorum iudicio repudientur, aut aurium satietate. Hoc vicissitudines numerorum efficient, quæ præstabunt, vt

Ci. Creticū aptissimum iudicat in clausulis.

Optimè sibi iungitur Dichoreus in clausulis.

Pro Lig.

Philip. 2.

Clausulæ versuū non conueniūt clausulis orationis.

Cur clausulæ sint variandæ.

neque ij satientur, qui audient, fastidio similitudinis, nec Orator id, quod faciet, opera dedita facere videatur.

De media Periodo. Cap. XLIII.

3. De orat. *SI primi & postremi illi pedes sunt hac ratione seruati, medij possunt latere: modò ne circuitus ipse verborum sit, aut breuior, quam aures expectent, aut longior, quam vires atque anima patiatur.*

Quinct. li. 9. ca. 3. *Verum medijs non ea modò cura debet esse, vt inter se cohæreant, sed ne pigra, ne longa sint: ne, quod nunc maximum vitium est, breuium contextu resultent, ac sonum reddant penè puerilium crepitaculorum. Nam vt initia clausulæq; plurimum momenti habent, quoties incipit sensus, aut desinit: sic in medijs quoque sunt quidam conatus, qui leuiter insistunt, vt currentium pes etiamsi non moratur, tamen vestigium facit. Itaque non modò membra inciso bene incipere atque claudi decet, sed etiam in ijs, quæ non dubie contexta sunt, nec respiratione vtuntur, spiritum sustinemus: quis enim dubitet vnum sensum & vnius spiritus esse? Animaduerti Judices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus ac tria, suos quasi numeros habent spiritum sustinentes: sicut apud rythmicos æstimantur hæ particulæ, prout sunt graues, acres, lentæ, celeres, remissæ, exultantes. Proinde id quod ex illis cōficitur, aut seuerum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solutum erit.* in orat. *Pæonem quidem vt orienti, sic etiam mediæ orationi aptum esse Marc. Tullius fatetur. Idem Dochimum quouis loco aptum esse confirmat, Creticos etiam & Bacchios nonnulli meritò in hac parte laudant. Fluit autem omninò numerus à primo, tum incitatius breuitate pedum, tum pre-*

tum proceritate tardius. Quare si orationem ferri celerius volemus: crebros trocheos, & iambos inseremus: si lentius incedere, spondeos frequentes interponemus: si moderatius ingredi, ijs pedibus vtemur, qui breuibus, longisq; syllabis temperatur; cursum contentiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatem.

De his quæ suaptè natura numerosa sunt. Cap. XLIV.

ALiquando suapte natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiamsi nihil factum est, de industria. Cùm enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio; vt in illo Ciceronis pro Milone: Est enim Iudices hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, vt quia referuntur ad ea ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item referendis contrarijs. In hoc genere Cicero frequens est, vt illa sunt in quarto Accusationis: Conferte hanc pacem cum illo bello: huius Prætoris aduentum cum illius Imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cœpit conditas, ab hoc qui constitutas accepit. captas dicetis Syracusas, quæ sunt venustissima Semper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari supra diximus, cùm de figuris ageremus, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & cum sine industria.

> *in Orat.*
> Cùm paria paribus referuntur, aut casꝰ in exitu sunt similes, oratio sua sponte numerosa efficitur.
> *Pro Mil.*
> Cum contraria referuntur numerus spōte sequitur.
> *Act. 4. in Verr.*

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa. Cap. XLV.

Quæ vitia vitãda sint in hac re.

HÆc tamen vitia in tota hac re diligentissime sunt vitanda, in primis, ne aperte verba traijciantur, quò melius aut cadat, aut voluatur oratio: deinde ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur: tertiò ne minutis numeris concidatur, infringaturqúe sententia. Sed verba iam probata & electa concione coagmententur. Nam vel dura inter se commista potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem, quæ ijs vitijs declinatis, numerose componendi laborem minuant. Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus numeri possint variari. Sunt multa etiam, quæ idem valent, atque significant, ex quibus excitari facile illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maximè quadrat.

Quinct. li. 9. ca. 4.

Multa minuũt laborem cõponendi numerose.

De magnitudine ambitus. Cap. XLVI.

Periodus habet mẽbra minimum duo, sæpe tria.

HAbet autem periodus membra minimum duo, sæpe etiam & tria. Cicer. pro lege Manilia. Nam cum antea per ætatem nondum huius authoritatem loci contingere auderem, statueremqúe nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere; omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. Cicero eum ambitum mediocritatem habere ait, qui quatuor fere membris constat: Nam & aures implet, & nec breuior est quam satis sit, nec longior. Vult autem, vt è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio. Eius generis est illud pro Milone: Ego cum tribunus plebis Republica oppressa me senatui dedissem, quem extinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles bonis viris, qui omnem authoritatem Ouidianis armis abiecerant; mihi vnquam bonorum præsidium defuturum putarem. Debet autem periodus sensum

Ambitus mediocris quatuor fere membris constat.

sensum concludere; sit etiam aperta, vt intelligi possit: & non immodica, vt memoria contineri possit. Quid pręstare debeat period*o*.

De numero, qui est in membris, & eiusmodi ea esse debeant. Cap. XLVII. *Quinct. li. 9. ca. 4.*

QVid sit membrum, quid incisum, quid ambitus, in tea dictum est. Illud etiam est explicatum, aliud esse circumscripte, aliud membratim dicere. Illic enim circumscribitur verborum comprehensio, donec in clausula tantum consistat: hic in singulis membris oratio insistit. Quod in pronunciando magnoperè reficit spiritum, vnde fit, vt oratio, quam membris carpimus, longior multo esse possit, quam ea quæ constat circuitu. ita vt aliquādo ad quindecim, aliquando ad viginti membra excurrat. Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium, & quæ sequuntur. Nihil autem tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minimè apparet, & valet plurimum. Spondeum hic Cicero vehementer commendat. Nam etsi, quod est de longis duabus, hebetior videtur & tardior: habet tamen stabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum: in incisionibus verò multo magis, & in membris: paucitatem enim pedum, grauitatis suæ tarditate compensat.

Ci. in ora. Quinct. li. 9. ca. 4.

Oratio quę membris constat, valde reficit spiritum.

Oratio quę membris carpitur, longissime aliquando excurrit.

In quo scribendi genere circumscriptè, in quo sit membratim dicendum.

Cap. XLVIII.

IN historia, laudationibus, totoque eo genere, quod Græci Ἐπιδεικτικὸν, *nominant, quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoq; more, illa circumscriptione & ambitu dicenda sunt, vt tanquam in orbem inclusa currat oratio. Itaque posteaquam est cognita hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, nemo, qui aliquo*

In Epidictico genere omnia sunt circumscripte dicēda.

qui aliquo esset in numero, scripsit orationem eius generis, quòd esset ad delectationem comparatum, remotumq; à iudicijs, forensiq́ue certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumq́ue sententias. Genus autem hoc orationis nec totum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omninò repudiandum. Si enim semper vtare, cùm satietatem affert, tum quale sit, ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit praeterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primum videndum erit quo loco, deinde quamdiu retinenda sit, tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si ad laudandum est aliquid ornatius, vt Cicer. in Accusationis secundo de Sicilia laude dixit: aut exponenda narratio, quae plus dignitatis desiderat, quam doloris, vt in quarto Accusationis idem Cicero de Syracusarum situ dixit. Est etiam apta prooemijs maiorum caussarum, vbi solicitudine, miseratione, commendatione res eget. Sapè etiam in amplificanda re concessu omnium funditur numerosè volubiliter oratio. Id autem tum valet, cum is qui audit ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, vt insidiantem obseruet, sed iam faues, processumq́ue vult, dicendiq́ue vim admirans, non inquirit, quod reprehendat. Haec autem forma perorationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nā cum locis supradictis ea fuerimus vsi, tota dictio est ad incisa & membra transferenda. Incisim autem & membratim tractata oratio, in veris causis plurimum valet, maximeq́ue his locis, cùm aut arguas, aut refellas.

In veris causis, nec assumenda est omninò numerosa oratio nec omninò repudianda.

In amplificanda re numerose funditur oratio.

Perorationes hoc genere orationis constant.

Qua ratione paretur hæc facultas apte, ac numerose dicendi. Cap. XLIX.

Hæc autem facultas apte, atque numerose dicendi non est tanti laboris quandi videtur. Nec ideò hac tractatur à summis viris, vt oratio, quæ ferri debet ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Satis enim in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio, vt ex tempore etiam apte, numeroseque dicat. Ante enim circumscribitur mente sententia, confestimq; verba concurrunt: quæ mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, vt suo quodqúe loco respondeat. Quod si antipater Sidonius solitus est versus Hexametros, aliosqúe varijs modis ac numeris fundere ex tempore, tantumqúe hominis ingeniosi ac memorijs valuit exercitatio, vt cum se mente ac voluntate cōiecisset in versum, verba sequerentur: quantò id facilius in oratione, exercitatione, & consuetudine adhibita consequemur? Nihil est enim tam tenerùm, neque tam flexibile, neque quod tam facile sequatur, quocunque ducas, quam oratio. Ex hac versus, ex eadem dispares numeri conficiuntur: ex hac hæc etiam soluta varijs modis, multorumq; generum oratio. Et vt mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, sic orationis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, & animorum motum facile mutatur, & vertitur. Neminem itaque Paeon aut Creticus ille, aut Dichoreus conturbet, ipsi occurrent orationi, ipsi, inquam, se offerent, & respondebunt non vocati, consuetudo modo adsit scribendi hoc modo atque dicendi. Vt enim musici accurate primò, & cogitare suæ artis præscripta & formulas obseruāt, at vbi vs⁹ accessit, sine cogitatione etiam, & cura eadem illa incredibili celeritate efficiunt: sic vbi orator

Cic. in or.

Non est tā ti laboris, quanti videtur hæc facultas numerose dicendi.

Antipater Sidonius solitus est versus ex tempore fundere.

Nihil est tam tenerū & flexibile, quam oratio.

hoc modo scribere initio consueuerit, sine vllo labore postea similiter scribet, ac dicet.

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. L.

Cic. in ora.

Quinct. li. 9. cap. 9.

Hic locus est apud Ci. in ora. nam Corneliana non extat.

QVantum autem sit apte dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris benè structam collocationem dissoluas, permutatione verborum; corrumpetur enim tota res: vt hac Ciceronis in Corneliana: Neque me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos & Lælios multi, venalitij mercatoresque superarunt: immuta paululum, vt: Multi superarunt mercatores, venalitijq́ᵹ, perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neque vestis, aut cælatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosq́ᵹ multi Eunuchi è Syria, Ægyptoq́ᵹ vicerunt. Verba permuta sic, vt sit: Vicerunt Eunuchi è Syria, Ægyptoq́ᵹ. Adde tertium: Neque enim ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his vrbem Italiamque referserunt, ab aliquo video persacilè Deliaco aut Syro potuisse superari: fac ita, potuisse superari ab aliquo Syro aut Deliaco. Videsne vt ordinis verborum paulùm commutatò, ijsdem verbis stante sententia, ad nihilum omnia recidunt, cum sint ex aptis dissoluta? Aut si alicuius inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paulum commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffluens ac solutum. Age sume de Gracchi apud censores illud. Abesse non potest, quin eiusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Quantò aptius si ita dixisset: Quin eiusdem hominis sit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo vnquā noluit, nemoq́ᵹ potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt. Res autem sic habet, vt breuissimè dicam quod sentio. Compo-

sitè, &

site, & aptè sine sententijs dicere insania est; sententiosè autem sine verborum & ordine, & modo, infantia: sed huiusmodi tamen infantia, vt ea qui vtantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerunque prudentes: quo, qui est contentus vtatur. Eloquens verò, qui non approbationes solùm, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, vt ei turpe sit quicquam, aut spectari, aut audiri libentius. Hæc Cic. in Oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis: cùm Theophrastus, qui diuinitate loquendi nomen inuenit: cùm Isocrates, quem eloquentiæ patrem Cicero appellat: cùm Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: cùm Cicero, qui primus cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquauit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerint: eam nobis summa debemus industria, summo etiam studio comparare.

Eloquens omnibus debet rebus excellere.

Aristoteles aureũ fundit orationis flumẽ.

Demostheni summa vis eloquẽtiæ conceditur.

De tribus generibus dicendi. Cap. LI.

PErspicuum est aliud dicendi genus in paruis causis, aliud in modicis, aliud in grauibus desiderari. Nec solum variæ causæ varium dicendi genus efflagitant: sed diuersæ orationis partes diuersam quoque orationis formam postulant. Quod cùm ita sit, quot sint genera dicendi, & in quibus tum caussis, tum orationis partibus ea sint adhibenda dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræquè debet florere excellens & perfectus orator: Vnum subtile, acutum & tenue: Alterum, vehemens, copiosum, & graue: Tertium est interiectum, intermedium, & quasi temperatum, in quo neque est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cùm autem oratoris tria sint officia, docere, mouere, & delectare: subtile in probando, modicum in delectan-

Cic. in ora.

Quinct. lib. 9. cap. 4.

Tria sunt genera dicendi, subtile, temperatum & vehemens.

Cic. in ora.

Quinct. li. 10. cap. 12.

Genus subtile in probando, modicum in delectãdo, vehemens in flectẽdo, versatur.

do, vehemens in flectendo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorum libera & soluta, non tamen vaga, vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare. Diligentia etiam coagmentandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus remouendus. Ponentur tamen acuta, crebraq; sententiæ, ornamenta verborum & sententiarum cum tropis perecundè parceq; adhibebuntur: translationes tamen poterunt esse crebriores; nec tam crebræ tamen, quàm in genere dicendi amplissimo. Genus temperatum vberius est aliquantò & robustius, quam hoc humile, de quo dictum est: summissus autem quam illud, de quo dicetur, amplissimum.

Quę dicendi ornamẽta conueniãt generi teperato.

Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumque est in hac oratione suauitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in genere neruorum vel minimum, suauitatis autem est vel plurimum. At illud amplum, graue, copiosum, ornatum, vim profectò habet vel maximam; modò enim perfringit, modò irrepit in sensus, inserit nouas opiniones, euellit insitas. Hic orator & defunctos excitabit, vt Appium Cæcum. Apud hunc & patria ipsa reclamabit, aliquemq; (vt apud Ciceronem in oratione contra Catilinam in senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget vt: Quæ Charibdis tam vorax? &, Oceanus medius fidius ipse, &c. hic iram, hic misericordiam inspirabit: hic dicet, Te vidit & fleuit, & appellauit; & per omnes affectus tractatur.

In orat. pro Cæl.
Orator. 1.
Philip. 2.

Orator vtatur his tribus generibus vt res exiget.

His tribus generibus vtetur orator vt res exiget, nec pro caussa modò, sed pro partibus caussæ. Magni igitur iudicij, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi temperator huius tripartitæ varietatis.

Nam &

Nam & iudicabit quid cuique opus sit, & poterit, quocunque modo postulabit causa, dicere. Ad causas tenues, cuiusmodi est caussa pro Cæcinna, summissum: ad graues, qualis est Rabirij, vehemens: ad mediocres, ex quo genere est pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum est. In eadem etiam oratione ad conciliandum quidem, mediocre: ad docendum vero atque probandum, subtile & enucleatum: ad mouendum graue debet adhiberi. Est enim eloquentis proprium, parua summissè, modica temperatè, magna grauiter dicere. Multum etiam refert quæ sit persona eius qui dicit, & eorum qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec verò locus aut tempus, & auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. In omnibus etiam rebus videndum est, quatenus. Etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quam parum: vnde fit vt eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint. Nunc quoniam omnia conformandæ & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt, ordine, vt instituimus, ad memoriam transeamus.

Ad caussas tenues genus dicēdi tenue, ad graues graue, ad mediocres tēperatū accommodādum est.

Eloquentis propriū est parua summissè, modica temperatè, magna grauiter dicere.

Genus orationis ad personę, loci & temporis rationē aptari debet.

De memoria, Cap. LII.

Memoriæ artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Cùm enim celebri & frequenti conuiuio interesset, de triclinio egressus est, eo egresso, triclinium supra conuiuas corruit, atque ita contudit, vt cum eos humare vellent sui, non possent obtritos internoscere vllo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator vniuscuiusque sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum vide-

Simonides Chius memoriæ artē instituit.

3. De orat. Quinct. li. 11. cap. 2.

tur, iuuari memoriam signatis animo sedibus. Quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cùm in loca aliqua post tempus reuersi sumus, non ipsa agnoscimus tantum, sed etiam quæ in ijs fecerimus, reminiscimur? personæqúe subeunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum reuertuntur.

Memoria iuuatur signatis animo sedib9.

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap. LIII.

Artificiosa memoria eloquentię pars est.

ETiamsi memoria eloquentiæ cum alijs artibus sit communis, tamen artificiosa memoria oratoriæ artis merito pars existimatur. Nesciretur enim quanta vis eius esset, quanta diuinitas, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non enim rerum modo, sed etiam verborum ordinem præstat, nec ea pauca contexit, sed propè infinitum, ita vt in longissimis actionibus prius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficiat. Non immeritò igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cum exemplorum, legum, sapienter dictorum, beneqúe factorum velut quasdam copias quibus abundare, quasque in promptu semper habere debet orator, incredibilis eius vis repræsentet.

Memoria est eloquētiæ thesaurus.

De artificio memoriæ. Cap. LIV.

Artificium memoriæ constat locis & imaginibus.

Cuiusmodi loca esse debeant.

ARtificium igitur memoriæ a veteribus traditum locis constat & imaginibus. Itaque ijs qui hanc ingenij partem exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis interuallis, vt ædium ferè magnarum, aut alterius ædificij. Hæc animo diligenter sunt affingenda, vt sine cunctatione ac mora partes eorum omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adiuuet. Tum ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent, no-

tent, no-

rent, notatis. Ita fiet, vt res ordine teneantur. Exempli gratia, si sit de nauigatione, re militari, & agricultura dicendum, nauigationis anchora, rei militaris gladius vel spiculum, agriculturæ spica, vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ: Deindè, cum repetenda fuerint memoria, incipies ab initio loca recensere, & quod cuiq; crediderís, reposces. Imago enim cuiusque admonebit, vt quamlibet multa sint, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit, vt ordinem rerum locorum ordo conseruet, res autem ipsas rerum effigies notent. Vtendum est autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere celeriterq; percutere animum possint: loca quæ assumpserit egregiè commoditerq; notare oportebit, vt perpetuò hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutandæ, ac loca perpetuò remanere debent.

Ordinem rerum, locorum, ordo, res ipsas, imagines notãt.

Cuiusmodi debeant esse imagines.

Quid conferat hoc memoriæ artificium. Cap. LV.

VT ad quædam prodesse hæc non est negandum, vt si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diuersæ ordine complectendæ: sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè prosunt. Singulorum enim verborum imagines memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Nam est autem inutile, quo faciliùs hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non iuuabit, ijsdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis vnam maximamq; artem memoriæ quærat, exercitatio est & labor.

Singulorũ verborum imagines memoriæ mandare, & inutile est & infinitum.

Exercitatio est maxima memoriæ ars.

Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie, potentissimum est. Quantum autem natura studioq; valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem vnum intra annum optimè locutum esse Persicè constat: vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille diues, qui cùm Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, vt qua quisque apud eum lingua postulasset, eadem sibi ius redditum ferret: vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quamlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat vt de pronunciatione dicamus.

Themistocles, Mithridates, Crassus, Cyrus, & Theodectes, memoria plurimum valuerunt.

De pronunciatione & eius vtilitate. Cap. LVI.

Pronunciationis laus.

PRonunciatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo vna dominatur. Sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpè superare. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpè fructum tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt iam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cum rogaretur quid in dicendo esset primum: huic secundas, huic tertias. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cùm sit autem in duas diuisa partes, vocem, gestumq;, quorum alter oculos, altera aures mouet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus; prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

Actio est quasi corporis quædam eloquentia.

Pronunciationis duæ sunt partes.

De voce. Cap. LVII.

VOcis mutationes totidem sunt quot animorum, qui ma-

qui maximè voce mouentur. Aliud enim vocis genus iracundia postulat, acutum, incitatum, crebrò incidens: Aliud miseratio ac mœtor, flexibile, plenum, interruptum, flebili voce: Aliud metus; demissum & hæsitans & abiectum: Aliud vis; contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis: Aliud voluptas; effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum; Aliud molestia sine commiseratione; graue quiddam & vno pressu ac sono obductum. Ac vocis quidem bonitas optanda est (non est enim in nobis) sed detractio in nobis est. Ergo bonus orator variabit & mutabit, omnesq; sonorum, tum intendens, tum remittens, persequetur gradus. Nec modò in diuersis rebus, sed etiam in iisdem partibus, iisdemq; affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas cùm gratiam præbet, ac renouat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

Animus maximè voce mouetur.

Bono orator omnes sonorum gradus variat.

De gestu. LVIII.

VOcem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic vtendum est, vt nihil in eo supersit. Status erit erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata eaq; rara, nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione: brachii proiectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis supplosione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia: In eo autem ipse dominatus est oculorum. Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi, hæc est vna pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere. Nam oris non est nimium mutanda species, ne

Nihil in gestu debet superesse.

Quæ sint vitanda in gestu.

In ore & præcipuè in oculis, est maxima vis actionis.

Oris ne nimiũ mutetur species.

aut ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significabimus aptè cùm genere ipso orationis. Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

Actio est quasi corporis sermo.

QVoniam in his tribus libris breuiter, vt vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod eius officium, atque finis, dictum est: & de singulis eius partibus, earumq́ vi & præceptis est disputatum, illud solum nunc superest, vt omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quam copiosè loquens sapientia cohortemur. Ex qua illi profectò maximos & vberrimos fructus percipient, qui eam ad Dei Opt. Max. cultum ac venerationem diligentissimè contulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia consecrentur, quam illi, qui vt hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus cogitationesq́ nostræ semper euigilent, vt tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia parenti vitæ nostræ deseruiant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij sine vlla exceptione ornamenta debentur.

FINIS.

TABVLÆ RHETORICÆ CYPRIANI SOARII

Sacerdotis è Societate JESV.

Siue

TOTIVS ARTIS RHETORICÆ ABSOLVTISSIMVM COMPENDIVM.

A

LVDOVICO CARBONE
ſtaciario, Sacræ Theologiæ in almo Gymna-
ſino olim publico profeſſore, ſingulari
cio, & induſtria ſelectum.

Ingratiam ſtudioſæ iuuent

TABVLÆ RHETHORICÆ CYPRIANI SOARII

Sacerdotis è Societate JESV.

QVID SIT RHETORICA, QVOD EIVS officium, & finis. Cap. I.

Rhetoricæ

DEFINITIO: *Est Ars, vel doctrina benè dicendi.*

Quid sit ars. — *Ars est, quæ constat quibusdam rebus, id est præceptis cognitis, quæ unum finem spectant, & nunquam fallunt.*

Quomodo facta sit ars. — *Cùm alij temerè, alij callidius dicant, potuerunt notari ea, quibus alij melius dicunt, ex quibus ars fieri potuit.*

Quid sit benedicere. — *Est optimis sententijs, Verbisque lectissimis dicere.*

Officium, est appositè dicere ad persuadendum.

Finis, est persuadere dictione.

De dignitate & utilitate eloquentiæ. Cap. II.

Quia semper floruit & dominata est in omni libero populo.

Quia nihil est jucundiꝰ auditu oratione orna- verbis, & sententijs.

uia nihil est tam magnificum, ac potens quã s hominum oratione conuertere.

Elo-

Eloquentia
- *Vtilis, quia.*
  - *Consilia maximis de rebus explicat.*
  - *Languentes animos excitat.*
  - *Effrenatos coercet, & cupiditatem frangit.*
  - *Hortatur ad virtutem, reuocat à uitijs.*
  - *Laudat bonos, vituperat malos, & consolatur mœstos.*
- *Et quo major est ejus vis, ne quis ea abutatur, eò magis est cum probitate conjungenda.*

De materia Rhetoricæ. Cap. III.

Artis materia.
- *Est ea, in qua omnis ars versatur, ut medicinæ morbi, & vulnera.*
- *Quæ in omni arte est terminata, excepta Dialectica & Rhetorica, quæ nullis terminis septæ tenentur.*
- *Quare materia Rhetoricæ sunt omnia, quæ in disputationem cadere possunt, & quæuis quæstio ad dicendũ proposita.*

De quæstione. Cap. IV.

Quæstio
- *Est duplex.*
  - *Altera, quæ dicitur infinita, propositum: græcè, thesis; cum aliquid generatim quæritur: ut, an philosophia sit perdiscenda.*
  - *Altera finita, quæ controversia, latinè, dicitur: græcè, hypothesis, cum quæstio contrahitur ad*
    - *Personas, loca, tempora, & negotia: ut*
    - *An Socrates fuerit jure damnatus ab Atheniensibus.*
- *Propositi duo sũt genera.*
  - *Alterum cognitionis, cujus finis est scientia: vt. an Sol sit major terra.*
  - *Alterum actionis, quod refertur ad aliqui desficiendum: ut, quibus officijs amicitia sit colenda.*
- *Causarũ tria sũt genera.*
  - *Quæ transferuntur etiam ad causas.*
  - *Iudicij.*
  - *Deliberationis.*
  - *Exornationis, sive laudationis*

De exornatione, deliberatione, & judicio. Caput V.

Partes							
Exornationis.	Laus, & vituperatio.	Tēpus.	Præsens Preteritum.	Finis.	honestas Turpido.	Motus.	Delectatio.
Deliberationis.	Suasio. Dissuasio.	Tēpus.	Futurū	Finis.	Vtilitas Detrimētum.	Motus.	Spes, Reformidatio.
Iudicij.	Accusatio, Defensio.	Tēpus.	Preteritum.	Finis.	Punitio, Impunitas.	Motus.	Sævitia, Clementia.

Quomodo hypothesis ad thesim revocanda sit. Caput VI.

Consultatio, id est, quæstio infinita, est quasi pars causæ, id est quæstionis finitæ; quia in ea continetur.

Quò fit, ut quæstio uniuersa totas causas sæpè contineat:

Vt ecce: quæstio hæc finita. { *An Aristotelis Philosophia sit perdiscenda, continet hanc.* *An Philosophia sit perdiscenda, quæ est infinita.*

Vnde id, de quo est tota quæstio, traducendum est ad perpetuam seu infinitam quæstionem:

Nisi cum de vero ambigitur, quod conjectura quæri solet.

Finita revocatur ad infinitam: quia { *Orationes, quæ latissimè vagantur, sunt ornatiores:* *Et quæ de universo genere dicuntur, valent ad judicium ferendum de singulis:* *Et quæ de universo genere probantur, de parte etiam probari necesse est:* *Vnde excellens orator, semper, cum potest, controversiam à personis & temporibus avocat:*

De partibus Rhetoricæ. Cap. VII.

{ *Inventio, quæ est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddunt.*

Disposi-

Eloquentiæ partes sũt quinque:

- *Dispositio, est rerum inventarum in ordinem distributio.*
- *Elocutio, est idoneorum verborum ac sententiarum ad inventionem accommodatio.*
- *Memoria, est firma animi, rerum ac verborum, ad intentionem perceptio.*
- *Pronunciatio, est ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio.*
- *Judicium non est sexta pars, sed tribus primis est permixtum: quia non invenit, qui non judicat.*
- *Sunt ergo quinque oratoris opera:*
  - *Invenire,*
  - *Disponere,*
  - *Eloqui,*
  - *Memoria.*
  - *Complecti,*
  - *Pronuntiare.*

Quibus rebus eloquentia comparetur. Cap. VII.

Eloquentia comparatur

- *Quatuor rebus?*
  - *Natura, id est donis à natura tributis.*
  - *Arte, id est præceptis.*
  - *Exercitatione.*
  - *Imitatione.*
- *Natura præstat ex parte*
  - *Animi, celeres motus, ad*
    - *Inveniendum,*
    - *Explicandum,*
    - *Exornandum, & memoria mandandum aptos.*
  - *Corporis,*
    - *Latera firma,*
    - *Canoram vocem,*
    - *Solutam linguam,*
    - *Oris & totius corporis conformationem.*
- *Quæ naturæ dona arte perfici ac limari possunt.*
- *Unde, si quis his donis non sit ita instructus, tamen dicendi studium non spernat, cum etiam in re præstantissima mediocritas honori sit.*

De Arte. Cap. IX.

Vnde orta est ars & quid efficiat.

Ars orta est ex animadversione naturæ, id est eloquentia naturalis. Quare non eloquentia ex arte, sed ex eloquentia ars orta est:

Ars sola non efficit eloquentem: quia cum omnes artem habere possint, omnes possunt esse eloquentes, quod non ita est.

Ars ergo perficit, quæ sũt à natura, dum
- *Monet, quo omnia sint referenda, quæ ad finem faciunt:*
- *Indicat, an recta sint, quæ habent à* — *Natura. Studio; Exexcitatione:*
- *Efficit ne fortuitò dicamus, & ut semper parati simus.*
- *Est itaque ars certior dux, quam natura;*

De Exercitatione. Cap. X.

Exercitationis

Effectus: perficit, & conservat, quæ ars expolivit in natura.

Vtilitas: sine ea nihil est egregium, nihil perfectum: sine qua nemo eloquentiam assequetur.

Ratio, sive modus.
1. *Sumatur causa tractanda similis earum, quæ ad Oratorem deferuntur.*
2. *Non dicatur exemplò: quia perversè dicendo, discitur perversè dicere.*
3. *Sumatur igitur spatium ad cogitandum, ut accuratius dicatur.*
4. *Sed præstat scribere, cum stylo sit optimo dicendi effector:*

Est autem Exercitatio triplex.
- *Alia orationis.*
- *Alia actionis.*
- *Alia memoriæ.*

De Imitatione. Cap. XI.

Vtilitas: quia sine ea nemo satis proficere potest.

Proponatur aliquis summus in arte imitandus, quem tota mente intueamur.

Imitationis. Ratio, siue modus.
- *Quæ sunt in eo summa, diligenter prosequamur.*
- *Qui hanc similitudinem assequi volunt, crebrò de magnis rebus scribant, & dicant.*

Imitatio est duplex:
- *Altera orationis, de qua dictum est:*
- *Altera actionis, qua omnis deformitas in agendo removetur.*

De Inventione. Cap. XII.

Oratoris munera sũt duo:
- *Primum, invenire ea, quæ valeant ad fidem faciendam: quæ speciatim fit in proposito.*
- *Alterum,* *Mouere amplificando, quod fit in causis: Motus autem quatuor sunt species.*
  - *Molestia,* / *Metus,* — de malo: *Præsenti:* / *Imminenti.*
  - *Voluptas,* / *Cupiditas,* — de bono: *Præsenti.* / *Venturo.*

Est itaque
- *Molestia, opinio recens præsentis mali.*
- *Voluptas, opinio recens præsentis boni.*
- *Metus, opinio impendentis mali.*
- *Cupiditas, opinio venturi boni.*
- *Opinio autem, est imbecillis assensio.*

Quid Inventio, Argnmentum & Argumentatio. Cap. XIII.

Quid sit
- *Iuventio est excogitatio argumenti,*
- *Argumentum est, probale inuentum ad faciendam fidem.*
- *Fides, est firma opinio, quæ argumentatione gignitur.*
- *Argumentatio, est argumenti explicatio, quæ apud oratores est fusior, quam apud dialecticos.*
- *Argumenta sumuntur ex locis.*
- *Locus, est argumenti sedes: seu nota, quæ indicatur, quid in rebus peruestigare debeamus.*

Quotuplicia sunt argumenta? Cap. XIV.

Argumenta alia sunt.
- In eo ipso de quo agitur, & ideò insita dicuntur: ut si probes eloquentiam esse expetendam, quia est ars bene dicendi.
- Extinsecus assumuntur, quæ remota vocantur: ut si idem probes, quia Aristoteles id dixit.

De numero Locorum. Cap. XV.

Loci
- Intrinseci, sunt sexdecim:
  - A definitione,
  - Partiũ enumeratione,
  - Notatione,
  - Conjugatis,
  - Genere, & forma,
  - Similitudine, & dissimilitudine.
  - A contrarijs,
  - Adjunctis,
  - Antecedentibus,
  - Consequentibus,
  - Repugnantibus,
  - Causis, & Effectis.
  - A comparatione.
    - Majorum,
    - Minorum,
    - Parium.
- Extinseci sunt sex:
  - Præjudicia,
  - Fama,
  - Tormenta,
  - Tabulæ,
  - Jusjurandum,
  - Testes.

De Definitione. Cap. XVI.

Definitio
- Quid sit:
  - Est oratio, quæ id, quod definit explicat quid sit, ut ista oratio.
  - Doctrina bene dicendi, quæ explicat, quid sit Rhetorica.
- Quomodo fiat.
  - 1. Invenitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & alijs rebus: ut doctrina, vel ars in definitione Rhetoricæ.
  - 2. Invenitur aliquid, quo, id quod definitur, ab alijs differt, ut est, benedicere, in allata definitione.
  - 3. Latius definit orator, quam dialecticus; & verbis non solum proprijs, sed etiam translatis.

Est autem definitio oratori necessaria: quia sæpè explicanda est res, de qua quæritur.

Argumentum à definitione hoc modo ducitur.	*Si vis probare jus ciuile esse utile, ipsum definias hoc modo:* *Jus civile est cognitio æquitatis:* *At cognitio æquitatis est utilis: igitur & jus civile.*

De partium distributione. Cap. XVII.

Partium distributio est, cum aliquod genus, sive totum in suas partes distribuitur: ut, virtus, sive honestum, in quatuor partes, id est, in justi. prud. fort. & temper.

In argumento à partium distributione sumendæ sunt omnes partes, ita ut nulla relinquatur.

Vt si velles probare calliditatem non esse virtutem, diceres, calliditas non est justitia, nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia, igitur nec virtus.

De Notatione. Cap. XVIII.

Notatio seu Etymologia verborum originem inquirit.

Ea sæpè oratores, & Poëtæ utuntur: hoc modo:

Consul est, qui consulit patriæ: non igitur Piso consul, qui eam evertit.

De Conjugatis. Cap. XVIIII.

Conjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem: ut sunt, quæ orta ab uno varie commutantur: ut sapiens, sapienter, sapientia.

Argumentum ducitur hoc modo: Cùm esset causa consularis & senatoria, opus erat auxilio consulis & senatus.

Item; pietas laudanda, igitur & qui piè agit.

De Genere & forma. Cap. XX.

Quid sit.	*Genus, est quod sui similes communione quadam, specie autē differentes, duas aut plures continet partes.* *Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur: ut virtus est genus, partes sunt prudentia, &c. unde*

Formæ

Forma, est pars generi subjecta.
A genere sic sumitur argumentum: virtutis laus in actione consistit, igitur & prudentiæ laus in actione consistet.
A forma; quod justitia est, utique virtus est.

De Similitudine, & Dissimilitudine. Cap. XXI.

Similitudo.
- Est quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile.
- Ab ea sumitur argumentum hoc modo: Vt morbo affecti cibi suaxitatem non sentiunt; ita avari gustum laudis non habent.
- Ex dissimilitudine, seu differentia, hoc modo: si barbarorum est, in diem vivere; nostra consilia sempiternum spectare debent.

De Contrarijs. Cap. XXII.

Contrariorum quatuor sunt genera.

Adversa, quæ inter se maximè distãt: vt	Bellum pax Virtus, vitium.	Argum.	Bellum est Perniciosum, igitur pax expetenda. Virtus sequenda, igitur vitium fugiendũ.
Privãtia sũt, habit⁹ & ej⁹ privatio: vt	Vita & mors. Lux & tenebræ.	Argum.	Nõ sunt ultores mortis, qui vitam non restituunt, si possint.
Quæ inter se conferuntur, seu relata: vt	Datum acceptum. Dux miles.	Argum.	Si in accepto est laus, erit etiam in dato. Si dicere est honestũ, ergò & docere.
Negãtia quorũ unũ negat alterum; vt	Hoc est Hoc non est	Argum.	Est probus, quare non est improbus.

De adjunctis. Cap. XXIII.

Sũt ea, quæ cum re sunt coniuncta: vt — Tempus, locus, apparatus, colloquia, rubor, pallor, & cæt.

Adjuncta.

Latissimè patent, quæ sumuntur ab { *Animo, ut virtus, vitia.* / *Corpore, ut pulchritudo, deformitas, &c.*

Argumentum. Vesperi visus est cum gladio stipatus, &c. ergo occidit. Est in credibili virtute, constantia, & gravitate præditus, igitur fœdera non rupit.

De antecedentibus & consequentibus. Cap. XXIV.

Antecedentibus ea, quæ sic antecedunt consequentia, ut cùm ipsis necessariò cohæreant: in quo ab adjunctis distinguuntur.

Argum. Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necessariò consequuntur ut dies est, igitur ortus est Sol: Luculentam accepisse plagam, declarat cicatrix.

De Repugnantibus, Cap. XXV.

Repugnantia, neque certa lege, neque numero inter se dissident: qua ratione à contrarijs, & dissimilibus discernuntur: ut amare, nocere, & lædere repugnant.

Argum. amat illum, igitur non insectatur convitijs, nō lædit.

De Causis, Cap. XXVI.

Caussa

Est, quæ sua vi efficit id, cujus est causa: ut ignis, ardoris: cruditas, morbi.

Est quadruplex.

- *Finalis, cujus gratia fit aliquid: ut hominis beata vita.*
  Argum. Homo est factus ad contemplandum, ergo non ad pastum.
- *Efficiens, à qua aliquid est: Sol diem efficit.*
  Argum. Senectus caret poculis, quare & temulentia.
- *Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & ab alijs distinguitur. Argum. Animus hominis est immortalis, igitur ad æternitatem beatæ vitæ aspiret.*
- *Materia est, ex qua, & in qua res sunt: ut statuæ æs. Argum. Corpus est mortale, ergo ab eo animus est sevocandus.*

De effectis. Cap. XXVII.

Effecta.

Sunt ea quæ orta sunt de causis: ut dies à Sole.

Sunt numero totidem, quot caussarum genera, cum quævis caussa suum habeat effectum.

Cognoscuntur per suas causas: quoniã qualibet causa suum ostendit effectũ: ut bellum est effectus pacis, quæ est finis belli, dies, Solis; homo, corporis & animi.

Argumentum sumitur hoc modo: Virtus parit laudem, ergò sequenda; voluptas infamiam gignit, igitur fugienda.

De Comparatione. Cap. XXVIII.

Hic locus tractatur tripliciter.

A comparatione majorum: si non convenit majus, neq; minus conveniet. Vt clari cives Saturnini & aliorum sangvine non se contaminarunt, imò honestarunt; igitur nec ijs, qui Catilinam, qui fuit civium interfector, occiderit.

Minorum: si, quod minus videtur convenire, tamen convenit cõveniet etiam id, quod magis: Vt, surgunt de nocte latrones, ut homines jugulent, tu, ut teipsum serves, non expergisceris?

Parium; qui locus nec elationem, nec submissionem habet: ut, Non licuit Mamertinis fœderatis imperare navim, ergò nec Taurominitanis fœderatis imperare licebit.

De Argumentis remotis. Cap. XXIX.

Argumenta.

Remota, sive assumpta dicuntur sine arte, non quod sine arte tractentur, sed quod ea non parit oratoris ars.

Quæ Cicero nomine testimonij complectitur: sed Quinctilian. divisit in præjudicia, testes, & cæt.

Quæ, ut ex se arte carent, ita eloquentiæ viribus sæpè allevanda, & refellenda sunt.

Olim oratores cum causas in judicijs agebant, quæ ad hoc genus rerum pertinebant, meditata habebant: nunc, judicijs ad jure consultos translatis, cognoscenda sunt, ad Oratorum scripta intelligenda,

De præjudicibus & testibus. Cap. XXX.

- *Præjudiciorũ vis õnis trib⁹ generibus*
  - *Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt judicatæ, quæ exempla rectius dicuntur.*
  - *Iudicijs, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est: ut in Miloniana.*
  - *Aut, cum de eadem causa est pronunciatum.*
- *de testib⁹*
  - *Olim oratores multa pro testibus, & contra testes dicebant: ut patet in orat. pro Flacco.*
  - *Nunc judiciorum mutata ratio facit, ut ne is labor sit necessarius.*

De Usu & utilitate locorum. Cap. XXXI.

Qui vult in dicendo excellere, habeat locos paratos & expeditos.

Vbi res ad dicendum proponitur, inspiciendi sunt diligenter omnes loci, unde argumenta sumuntur.

Quæ ei facilè occurrent, qui locos cogitatione sepserit, & studium ac diligentiam adhibuerit.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. XXXII.

Hac argumentorum copia non est imprudenter utendum, & non solum inuenienda, sed etiam judicanda sunt.

Si quidem non semper, nec in omnibus causis, ex ijsdem argumenta moventia sunt.

Vnde levia, aliena, & inutilia resecanda sunt: habeatur igitur cum judicio delectus.

Et quia ijdem loci valent ad faciendam fidem, & motum, & non facilè, quæ ad movendum affectus conferunt, cognoscuntur, de affectibus movendi dicendum est.

De Affectibus. Cap. XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus permovẽdis, quod amplificatione fit.

Amplificatio est gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum, conciliat in dicendo fidem.

Quæ verborum & rerum genere fit: de verbis dicetur cum de elocutione agetur.

Rerum amplificatio ſumitur ex locis, qui valent ad fidem faciendam: à definitionibus conglobatis, à conſequentium frequentatione, &c.

De locis unde ſumũtur amplificationes, à cap XXXIV. ad XL.

Amplificationes ſumuntur

- *A definitionibus conglobatis, cum aliquid varijs modis definitur: ut hiſtoria eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, & nuntia vetuſtatis.*
- *A conſequentium frequentatione, cum plura conſequentia conglobantur.*
- *A contrariarum rerum conflictione: ut, inertes homines fortiſſimis inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrioſos ſobrijs, dormientes vigilantibus.*
- *A diſſimilium & inter ſe pugnantium rerum conflictione: ut, in 2. Philip. O tecta ipſa miſera, &c. Eundem læderes & laudares, & virum optimum, & hominem improbum eſſe diceres.*
- *A cauſis conglobatis, & in his, quæ ſunt orta de cauſis, cum multa cauſæ & multa effecta conglobantur.*
- *A ſimilitudine, & exemplo, cum multa ſimilia frequentantur, & exempla conglobantur.*

Quæ ſint ad amplificandum adhibenda. Cap. XL.

Si cauſa patitur adhibẽtur magna quorum alia sũt magna.

- *Natura, ut*
  - *Divina, cæleſtia:*
  - *Quæ habent cauſas occultas;*
  - *Quæ ſunt admirabilia in terris.*
- *Vſu hominum: ut ſunt ea, quæ vel multum* { *Proſunt,* / *Obſunt,* } *hominibus.* †
- † *Horum tria ſũt genera; nam homines moventur, aut*
  - *Caritate erga* { *DEVM, Parentes, Patriam,* }
  - *Amore erga* { *Fratres, Conjuges, Liberos,* }
  - Dicitur probis { *Retinendis, Amiſſis, Periculo amittendi.* }
  - *Honeſtate virtutis, & maximè* { *Iuſtitiæ.* / *Liberalitatis.* }

Quid

Quid in amplificatione servandum. Cap. XLI.

† Vnde

In amplificatione nihil nimis enucleandum est; minuta est enim omnis diligentia: hic autem loc⁹ grandia requirit:

Vnde judicio est opus, ut videamus quo genere quaque in causa utamur agendi. †

In exornatione tractantur loci, qui { *Admirationem, Expectationem, & voluptatem,* } **Moveant.**

In deliberatione. { *Bonorum, & Malorum, Vbi exempla plurimum valent.* } *Enumerationes.*

In Iudicijs ab { *Accusatore, quæ ad iracundiam. Reo, quæ ad miserationem pertinent. Sed interdum ille ad misericordiam: hic ad iracundiam movet,*

Cur quędam inventionis præcepta, ad causarum genera dentur accommodata, & de dignitate exornationis. Cap. XLII.

Etsi ex supra dictis locis omnis ad omnem orationem manat Inventio:

Tamen facilitatis causa seorsum præcepta de singulis generibus dantur.

Est latum & spatiosum, quod non solum ad homines laudandos sed etiam animalia, & anima carētia adhibeatur.

Nullum est genus hoc uberius ad dicendum, aut quod utilius civitatibus esse possit.

Conficitur hoc genus magis ad motus animi leniter tractandos, quàm ad fidem faciendam.

Proprium enim laudis est, res amplificare, & ornare.

Ante vitam a { *Patria, Parentib⁹, Majoribus,* } *si* { *Respondit eorum virtuti. Nobilitavit genus suis factis.*

Genus exornationis

- Huc pertinent oracula, responsa, & signa, quæ futurum claritatem indicarunt.
- Cap. 43.
- In vita à bonis.
  - Externis, ut sunt.
    - Educatio,
    - Opes, divitiæ,
    - Potentia, Si
    - Propinqui,
    - Gratia, &c.
      - Habuit, quod benè usus sit, nō superbè, &c.
      - Non habuit, vel patienter tulit, vel amisit.
  - Corporis, ut sunt.
    - Forma, quæ præcipuè laudatur, cū sit virtutis signum.
    - Valetudine, &c.
    - Viribus,
      - Sed horum levior est laus, quæ à virtute proficiscitur.
  - Cap. 44.
  - Animi, seu à virtute; quæ vel est.
    - Virtus cognitionis: vt
      - Prudentia, quæ est rerum expetendarum, & fugiendarum scientia.
      - Sapientia, quæ est rerum divinarum humanarumque scientia, cujus comites sunt.
        - Dialectica,
        - Eloquentia.
      - Huc pertinent studia omnium bonarum artium.
  - Ca. 45.
  - Actionis, cujus partes sunt
    - Justitia quæ dat cuique suū,
      - Religio in DEUM.
      - Pietas in parentes.
      - Fides in rebus creditis.
      - Lenitas, amicitia.
    - cujus partes sunt. Fortitudo, quæ labores, & pericula cū ratione suscepit.
    - Temperantia, quæ libidines frænat.
    - Verecundia, quæ est virtutū custos.
  - Ca. 46.
- Sumitur laus à loco virtutis,
  - Si cuique virtuti propria laus à proprio officio & munere sumpta tribuatur.
  - Si res gestæ laboriosæ cū periculo sine spe præmij, & aliorum causa sumptæ laudentur.
  - Si adversi casus patiēter & sapienter tolerati.
- Cap. 47.

Cap. 47. Si sumantur laudanda, quæ sint. { Novitate magna, Magnitudine præstantia, Genere ipso singularia. }
Si cum aliis præstãtibus viris fiat comparatio.

A tempore post vitam considerantur, { Genus ipsum mortis, & Quæ mortem consecuta sunt: vt { Habiti honores. Decreta virtutis præmia. Res gestæ, hominum judicio comprobatæ. Filiorum institutio, artium inventio, & instituta. } }

De laude Vrbium. Cap. XLIX.

Laudantur vrbes, à { Conditoribus. Vetustate. Viris illustribus, & eorum gestis. A situ & munitione. }

De deliberatione. Cap. L.

Præcepta de exornatione tradiæ conferunt etiam ad sententiam dicendam: quia quæ laudantur, suaderi solent.

In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referũtur in consilio dando.

Insuadendo & dissuadendo tria spectanda sunt. { Quid sit, de quo deliberetur. Qui sint, qui deliberent. Quis sit, qui suadeat. }

De re, de qua deliberatur. Cap. LI.

De re, { Aut certum est posse fieri; & tunc potest esse dubium de { Tempore, & Modo. } Aut in certum, & tunc solemus prius ostendere. { Etiam si fieri possit, non debere. Deinde, non posse fieri. } }

In suadendo tres sũt partes: {
1. Fieri posse & facile: quia difficilia sunt perinde ac si fieri non possent.
2. Esse honestum.
3. Esse utile, ubi etiam magnitudo demonstratur, in qua etiam necessitas apparet. }

In his, qui deliberant. Cap. LII.

Diversi sunt deliberantium animi, sive plures, sive singuli deliberent, quia †

† In
- *Pluribus multum interest, an*
  - *Senatus,*
  - *Populus,*
  - *Romani, an Galli deliberent.*
- *Singulis, an*
  - *Cato,*
  - *Cicero,*
  - *Cæsar ideò †*

† Intuēda sunt,
- *Sextus,*
- *Dignitas,*
- *Ætas, Et maxime mores.*
  - *Duo enim sunt hominū genera:*
    - *Alterum agreste, quod antefert utilitatem honestati:*
    - *Alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.*

De prima parte suadendi. Cap. LIII.

Honestas
- *Mirabiles sui amores excitaret, si oculis cerneretur: sed ob vitiatam naturam cohortatione est opus.*

- *Honestatem apud*
  - *Homines honestos facilè est persuadere, at apud.*
  - *Turpes non ita unde non sunt apertè objurgādi: sed moveri possunt.*
    - *A laude, et Vtilitate, futura.*
    - *Vulgi opinione.*
    - *Objiciendo metum, quo homines levissimi facile terrētur.*
- *Interdū quęritur, q.d sit honesti⁹: sed*
  - *Officium, quod scientia & cognitione continetur, post ponitur.*
  - *Officio, quo hominum societas & conjunctio conservatur: cuj⁹ partes sunt, officium erga.*
    - *DEVM.*
    - *Patriam.*
    - *Parentes.*
    - *Et sic deinceps.*

De utilitate. Cap. LIV.

Vtilitatis partes pro
- *Eo, qui suadet, sunt*
  - *Facile, Magnum,*
  - *Iucundum,*
  - *Sine periculo.*
- eo, qui dissuadet, sūt
  - *Difficile, Paruum,*
  - *Injucundum,*
  - *Periculosum.*

Solet etiam quæri, vt vterum vtilius. †

† Cum

† Cũ utilitatis species cum honestate certat: Qui
- *Vtilitatem defendit, enumerabit*
  - *Commoda pacis, opum, potentiæ, & res quarum fructum utilitate metimur.*
  - *Item, quæ incommoda cõtrariorum.*
- *Honestatẽ tuetur, numerabit*
  - *Majorũ exempla, cum periculo gloriosa.*
  - *Posteritatis memoriam augebit.*
  - *Vtilitatem ex laude nasci ostendet, & cum dignitate esse conjunctam.*

Exercitatio defendendi utilitatem contra honestatem est utilis in scholis: quia iniquorum ratio cognoscenda est, ut melius æqua tueamur.

De eo, qui suadet. Cap. LV.

Suadere, & dissuadere, est viri
- *Sapientis,*
- *Honesti, &*
- *Diserti,*

qui possit
- *Mente providere,*
- *Auctoritate probare,*
- *Oratione persuadere.*

Cujus viri
- *Vita illustris,*
- *Clarum genus,*
- *Ætas, & dignitas*

Expectationem afferunt: sed vidẽdum est, ne quæ dicuntur ab eo, qui dicit, dissentiant. †

† At his cõtraria,
- *Summissiorem quendam modum postulant.*
- *Nam, quæ in aliјs libertas est, in aliјs licentia vocatur.*
- *Et quibusdam sufficit auctoritas: quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.*

Quædam in deliberatione servanda. Cap. LVI.

- *Ad consilium dandum, caput est, nosse remp.*
- *Ad dicendum probabiliter oportet noscere mores civitatis.*
- *Qui, quia mutantur, etiam orationis genus mutandum erit.*
- *In Senatu*
  - *Sine majori apparatu dicendum.*
  - *Sapiens enim est consiliũ: & aliјs dicendi dandus est locus.*
  - *Vitanda est ingeniј ostentationisq́; suspicio.*

- *Concio*
  - *Omnem orationis* — *Vim, Cravitatem, Varietatemq́;, desiderat.*
  - *Et ejus maxima pars ad animorum motus admovenda est.*
- *Ad persuadendum vim maximã habent exempla,*
  - *Aut recentium, quo notiora sunt.*
  - *Aut veterum, quo plus auctoritatis habent.*
- *De his, quæ judiciis accommodata sunt nihil est dicendum.*
  - *Quia eorum muta est ratio, & ita minus sunt necessaria.*
  - *Et ex supra dictis locis intelligi possũt.*
  - *Et ex iis, quæ de partibus orationis dicentur.*

Finis Tabularum Libri Primi.

TABULÆ LIBRI SECUNDI.

DE DISPOSITIONE. Cap. I.

- **Dispositio.**
  - *EST oratori maximè necessaria: non secus ac Duci exercitus instructio, ne confuse, & perturbatè dicat.*
  - *Est autem dispositio, rerum inventarum distributio.*
  - *Cujus in infinita quæstione ordo est ferè idem qui expositus est locorum.*
  - *In definita adhibenda sunt etiam, quæ ad motum animorum pertinent: quò fit ut utamur,*
    - *Exordio, in quo fit motus.*
    - *Narratione, &* / *Confirmatione,* — *quæ docent.*
    - *Peroratione, qua fit motus.*

De Exordio. Cap. II.

- **Exordium.**
  - *Est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem:*
  - *Quod tribus maximè rebus fiet, scilicet, si auditorem,*
    - *Benevolum,*
    - *Attentum,*
    - *Docilemq́ue fecerimus.*

Auditor.

Auditor.

Benevolè audiet, si captabitur benevolentia †

à persona — *Nostra, Auditorum. Adversariorum.* — *Quod fiet narrando* — *Merita, Officia, Virtutes, Et cõtraria in adversarios cõferẽdo.*

Attentè, si de — *Magnis, Necessarijs, Vtilibus rebus, etiam ipsis auditoribus, nos esse dicturos promittemus.*

Intelligenter, si — *De qua re sumus dicturi ostendemus. Proposuerimus, & breviter distribuerimus. Definiverimus.*

De generibus causarum. Cap. III.

Caussarum genera pro quorum ratione variè exordicendũ est, sunt quinque:

Honestum, quod per se conciliat animũ auditoris.

Dubium, vel anceps, in quo opus est benevolentia.

Obscurum, quod docilitatem requirit.

Humile, quod attentionem postulat.

Admirabile, quod est præter hominum opinionem, sub quo etiam turpe continetur, quod insinuationem postulat.

Quæ latenter animum auditoris occupat.

Qua utimur.

- *Si causa, vel persona sit turpis, quorum alterum, alterum juvabit.*
- *Si animi auditorum adversariorum oratione sint occupati, vel fatigati.*
- *Si sint defessi, quos recreabimus.* — *Spe brevitatis. Si promittemus adversariorũ argumẽta cõfutaturos. Si urbanitatem opportunã abhibebimus.*

Cujusmodi Exordia esse debeant. Cap. IIII.

Bona erunt exordia, si

Accurata & acuta,

Instructa sententijs, & apta verbis,

Sint causarum propria.

Summantur ex ijs causæ locis, qui valeant ad leniter alliciendum & incitandum auditorem, quo maximè exordia spectant.

De vitijs Exordij. Cap. V.

Exordiorũ vitia sunt septé.

- *Vulgare, quod in plures causas potest accommodari.*
- *Commune, quod etiam in contrariam partem causæ potest conuenire.*
- *Commutabile, quod potest ab aduersario leuiter mutatum, ex contraria parte dici.*
- *Longum, quod pluribus verbis, ultra quam satis est producitur.*
- *Separatum, quod non ex ipsa causa ductum est, nec tanquam membrum est ei annexum.*
- *Translatum, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat.*
- *Contra præcepta, quod nihil eorum efficit, quorum causa de exordijs præcepta traduntur.*

De Exordio in genere judiciali. Cap. VI.

In hoc genere.

- *Curandum est, ut exordia ex visceribus causæ sumantur.*
- *Laudacio, & conciliatio judicis ad utilitatem causæ conjunguntur.*
- *Allegatur pro honestis, dignitas: pro humilibus, justitia: pro læsis, seueritas: pro infelicibus, miseria, &c.*
- *Interdũ removetur metus, interdũ verò adhibetur.*
- *Non est ostentanda cura in principio.*
- *In honestis, & paruis, atque frequentibus causis non adhibetur exordium.*

De Exordio in exornatione, & deliberatione. Cap VII.

In hoc genere.

- *Exordia sunt maximè libera, & ex re vicina; & longè remota duci possunt.*
- *Sæpè nulla, aut brevia esse debent, cum non supplex, sed hortator veniat orator.*
- *Cum principio utetur, proponat.*
  - *Qua mente sit dicturus,*
  - *Quibus de rebus,*
  - *Quid velit,*
  - *Hortetur ad se breviter dicentem audiendum.*

De Nar-

De Narratione. Cap. VIII.

Narratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei. †.

† Quæ tribus rebus constat:

- *Brevitate: erit Brevis, si*
  - *Constat simplicibus verbis.*
  - *Semel unaquæq; res dicatur.*
  - *Resecentur, quæ, nec cognitioni, nec utilitati detrahãt.*
  - *Brevitas tamen non sit inornata & indocta.*
- *Prospicuitate: erit perspicua, si*
  - *Verbis usitatis utemur.*
  - *Ordo temporum servetur.*
  - *Non interruptè narrabitur.*
- *Probabilitate: erit probabilis, si*
  - *Quæ narrantur, personis, locis, & rebus convenient.*
  - *Cujuscunq; eventi causa ponetur: & testata dici videbuntur.*
  - *Cùm opinione, lege, religione erit conjuncta.*
  - *Probitas narrantis.*
  - *Antiquitas, orationis veritas, & vitæ fides significabitur.*
- *Per hæc efficietur, ut auditor.*
  - *Intelligat,*
  - *Meminerit,*
  - *Credat.*
- *Sit etiã jucũda, & suavis talis erit, si continebit.*
  - *Admirationes,*
  - *Expectationes,*
  - *Motus animorum,*
  - *Colloquia personarum,*
  - *Dolores, lætitias, &c.*

Quando Narratione utendum sit. Cap. IX.

In

- *Judicijs non est opus narratione, si res sit nota, vel adversarius narravit, nisi fortè malè narrasset.*
- *Exornatione, nulla narratio necessariò sequitur exordium: sed aliqua in censendis factis potest incidere.*
- *Deliberatione, nulla est narratio, cum narratio sit præteritorum: extrinsecus tamen in deliberatione multa narrari possunt.*

Privata deliberatio certè nunquam narrationem exigit. In concionibus sæpè illa, quæ ordinem rei docet, est necessaria.

De Confirmatione. Cap. X.

Confirmatio.

Est in qua firmamenta caussæ afferuntur; dum quæ contra nos sunt, refellimus, & nostra confirmamus.

Confirmatio & confutatio, natura, tractatione, & utilitate sunt conjuncta.

Tota spes vincendi, & ratio persuadendi in hac parte est sita, cùm in ea nostra confirmemus, & contraria solvamus.

Vtrumque commodè fieri potest, cùm causæ constitutio, sive status cognoscitur.

Quid sit status. Cap. XI.

Status

Est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur.

Vt si intentio accusatoris sit, conjurasti cum Catilina: depulsio defensoris, non conjuravi: oritur quæstio, an conjuraverit.

Quæ quæstio vocatur constitutio, & status.

Dicitur status, quod ibi sit primus caussæ congressus, vel quod in eo causa sistat.

Quot sint status. Cap. XII.

Cùm tria sint, quod in omni disputatione quæruntur; sit nec ne, quid sit, quale sit.

†Tres etiam sunt stat9,

An sit: an clodius insidiatus sit Miloni: ubi opus est conjectura; & ideo conjecturalis dicitur.

Quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum: ut fuit ne Cæsar tyrannus, an Rex: qui dicitur status desinicionis.

Quale sit, & dicitur qualitatis: ubi quæritur de { *Vtilitate, Honestate, Æquitate, Et de contrariis.*

Qualitatis partes sunt dua.

Absoluta, cum id, quod factum est, nulla ratione extrinsecus petita, recte factum esse demonstratur.

Assumptiva, cùm aliquid necessariò foris assumitur, ut probetur rectè factum.

De ra-

De ratione, firmamento, & judicatione. Cap. XIII.

In statibus

Ratio dicitur ea, quæ affertur à reo depellendi criminis caussa, sine qua non haberet quid defenderet.

Firmamentum, quod affertur contra ad labefactādam rationem: sine quo accusatio stare non potest.

Ex utriusqúe conflictione & concursu oritur quæstio quædam.

Judicatio est quæstio illa, quæ oritur ex ista conflictione: sic dicta, quæ in judicium veniat.

Ad judicationem omnis ratio totius orationis conferenda est: ac propterea reperienda est.

In conjectura est disceptatio: quia cum negatur factum, non redditur ratio.

Vnde in causis conjecturalibus, eadem est prima quæstio, & disceptatio extrema.

Quæ, & quot quæstiones oriantur ex scripto, & quo statu contineantur. Cap. XIV.

Ex scripti interpretatione quatuor modis oritur cōtentio, vel

Cum defenditur non dicere, quod adversarius vult, dicitur ambiguum.

Cum scripto opponitur voluntas scriptorū: discrepantia scripti & voluntatis.

Cum scripto, contrarium scriptum affertur: scriptura contraria.

Cum ex eo, quod est scriptum, aliud non scriptum deducitur, quod ratiocinatione fit: ducitur ratiocinatio.

Hæc quatuor controversiarum genera semper in qualitatis statum cadunt.

Quomodo status tractentur. Cap. XV.

Judicatione constituta, eam sibi ob oculos proponat orator. Quo omnes argumentationes ex locis repertæ conÿciantur. Quos locos, qui habebit in mente defixos, omnia videbit, quæ in re proposita dici possint.

Argumenta ita collocabit, ut firmissima in principio, quæ excellunt in extremo loco, mediocria in medio ponantur: vitiosa nullibi.

De Argumentatione, Cap. XVI.

De argumentatione.

Argumentatio est argumenti explicatio, vel artificiosa expolitio: cujus partes sunt. { Ratiocinatio, Inductio, Enthymema, Exemplum.

Quæ conficitur ex locis: si certa aut probabilia sumpseris, quibus efficias, ut quod dubium, aut minus probabile est, probabile videatur.

Pro certis hæc habem⁹.
- *Primum, quæ sensibus percipiuntur: ut quæ videmus, audimus.*
- *Deinde, quæ communi opinione, & sententia sunt comprobata.*
- *Prætereà, quæ legibus cauta sunt: quæ in mores recepta.*

Et denique id, quod est probatum, cui adversarius non contradicit.

Probabilium genera sunt tria.
- *Vnum firmissimum, quod ferè semper accidit: ut liberos à parentibus amari.*
- *Alterum velut propensius: eum qui valet, in crastinum perventurum.*
- *Tertium, tantum non repugnans: ut in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit.*

De Ratiocinatione. Cap. XVII.

Ratiocinatio, quam Græci syllogismũ, & Epichirema vocant, constat.
- *Propositione, per quam locus ponitur, ex quo tota vis ratiocinationis emanat.*
- *Propositionis confirmatione.*
- *Assumptione, qua quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur.*
- *Assumptionis approbatione:*
- *Complexione, qua, quod conficitur ex omni argumentatione, breviter exponitur.*

Quot sint

Quot sint partes ratiocinationis. Cap. XVIII.

Parum refert, sive tripartitam, sive quinque partitam dicas.

Commodior est tamen illa partitio, qua in tres partes distributa est: ita ut propositio, & assumptio cum suis probationibus duas faciant partes.

Si probationes seorsum sumantur, erit quinque partita.

Dum propositio & assumptio sunt notæ, conficitur ratiocinatio missis confirmationibus.

Non semper incipiendum est à propositione, sed etiam à complexione, & assumptione, ut vitetur similitudo satietatis mater.

De Enthymemate. Cap. XIX.

Enthymema,

Est imperfectus syllogismus: vel syllogismi pars.

Vnde, si una ratiocinationis pars auferatur, fiet enthymema: ut eloquentia est ars, igitur expetenda.

Optimum enthymema illud est, quod fit expugnantibus, & quod etiam solum enthymema quidam per excellentiam vocant.

Vt quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris?

Enthymema, latinè commentum, & commentatio: quo nomine bipartita significatur argumẽtatio: sic dicta, quod in animo maneat pars præterita.

De Inductione. Cap. XX.

Inductio

Est oratio, quæ ex rebus non dubijs captat assensionem auditorum: qua assensione facit, ut dubia propter similitudinem rerum, quibus assenserit, probentur.

Vel est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit, quò vult.

Fit interrogatione & responsione oratorijs, hoc modo.

Quod pomum generosissimum? puto, quod optimum.

Et equus? qui velocissimus.

Et plura in eundem modum: deinde id, cujus gratia illa posita sunt.

Hic modus argumẽ- mentan-

tādi est poëtis frequēs, quo Socrates plurimum usus est. — Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellit, erit generosissimus.

Sed sunt duo diligenter cavenda. — Primum, ut quæ sumuntur ejusmodo sint, ut sit necesse concedi. Deinde, id cujus confirmandi causa fit inductio, sit ijs, quæ sumuntur simile.

De Exemplo. Cap. XXI.

Exemplum — *Est inductio imperfecta: vel inductio Rhetorica.*
In quo, ab uno simili argumentamur ad aliud.
Vt, Milo non est condemnandus quod hominem necaverit, cum nec Horatius condemnatus fuerit.
Differt ab enthymemate & ratiocinatione, quia in his semper aliquid universale sumitur, aut concluditur: ab inductione, quia ab una tantum re simili procedit.
Vnde fit, ut sit quartum argumentationis genus.

De Epicheremate. Cap. XXII.

Græci interdum argumentationem vocant Epicherema.
Et nonnunquam eam, quam Cicero ratiocinationē appellat.
Aliquando verò Epicherema vocatur brevis ratiocinatio, cujus omnes partes in unam conferuntur: ut si dicas:
Sine causa servus Dominum accusat? Quæ argumentatio addendo alias partes, ad ratiocinationem reducitur.

De Sorite. Cap. XXIII.

Sorites — *Multas argumentationes acervatim convolvit, & amplectitur; unde nomen accepit: latine, acervalis.*
Vt, quod est bonum, est expetendum; quod expetendum, approbandum: quod approbandum, laudabile: ergo quod bonum, erit laudabile.
In hoc argumento, quod Dialectici à primo ad ultimum vocant, quasi per quosdam gradus & varias ratiocinationes ad complexionem venitur.

De Dilemmate. Cap. XXIIII.

Dilemma

Est, in quo utrum concesseris, reprehenditur: ut, si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas; si autem exorabiles, summa levitas.

Dicitur dilemma, quod ita utrinque premat, ut ex altera parte capiat adversarium: unde cornutus etiam syllogismus solet vocari; Cic. comprehensionem appellat.

Si verum sit, non potest reprehendi: si falsum, diluitur, aut conversione, aut alterius partis infirmatione.

Est itaque dilemma ratiocinatio imperfecta, quæ ducitur a duabus partibus contrariis, cui si addatur assumptio, fiet ratiocinatio perfecta.

De Confutatione. Cap. XXV.

Confutatio aliquando sumitur pro tota actione defensoris: aliquando pro ea parte orationis. qua dicta ab adversario dissolvuntur, quæ proprie reprehensio dicitur.

Est autem reprehensio, qua adversariorum confirmatio aut { *Diluitur, aut* / *Infirmatur, aut* / *Elevatur.* }

Hæc eodem inventionis fonte utetur, quo utitur confirmatio, iisdem scilicet locis.

Quæ cōtra ab adversario dicūtur, tollūtur, aut {
Totum quod sumptum est, negando: aut
Dicenda sumpta esse dubia, vel falsa, pro veris, & certis: aut
Non effici ex sumptis, quod concluditur.
Postea singula solvenda sunt. }

Quomodo argumētationes oratoriæ sint tractandæ. Cap. XXVI.

Argumentatio

In oratione interdum sunt ratiocinationes breviter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones.

Quod, ut reprehendendum non est, ita cavendum est, ne syllogismorum & enthymematum turba sit conferta, & eodem semper conclusa oratio.

Adhibeatur ergo in argumentando varietas, & jucunda quædam distinctio, & verborum, ac sententiarum exornatio.

De Peroratione. Cap. XXVII.

Peroratio constat

Amplicatione

Augendi locus proprius est in Peroratione: sed & alibi adhibetur, ut post rem cōfirmatā, vel reprehēsam.

Omnes affectus hic concitandi sunt: etiam alibi, sed brevius.

Hic omnes eliquentiæ fontes aperiendi, ut non solum benevoli auditores se dedant: sed etiam repugnātes trahantur.

Juvant ad hoc efficiendum, quæ de amplicatione, lib. 1. dicta sunt.

Caput est, ut orator prius in se motus excitet.

Valeant etiam ad incitandum rerum absentium imagines, ita repræsentatæ, quasi oculis cernantur.

Enunciatione

Quæ nonnunquam laudatori suasori non sæpè, accusatori sæpius, quam reo est necessaria.

Cujus duo sunt tempora: alterum si diffidas memoriæ auditorum, alterum si frequentatis firmamentis, causa vim habitura sit majorem.

Repetitio fiat per capita, ne videatur altera oratio.

Repetantur cum pondere verborum & sententiarum, ita ut non sit recta, sed variata repetitio.

In enumeratione vitanda est ostentatio memoriæ.

Finis Tabularum Libri Secundi.

TABULÆ LIBRI TERTII.

DE ELOCUTIONE. Caput. I.

Hoc libro agitur de elocutione, in qua Orator debet excellere.

Unde ac eloquendo, Græcè Rhetor, latinè eloquens nominatur: & eloquendi vis ei soli conceditur.

Eloqui

Eloqui autem est omnia, quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes proferre.

Hoc maximè arte docetur: hoc studium & exercitationem & imitationem requirit: hoc, maximè orator est oratore præstantior.

Eloquẽs autem is dicitur, qui ita dicit ut
- *Probet, quod est necessitatis,*
- *Delectet, suavitatis,*
- *Flectat, victoriæ.*

Quæ in Elocutione spectanda sint. Cap. II.

In Elocutione spectatur, ut dicamus
- *Latine, Plane,* — *Sed de ratione puri dilucidiq; sermonis non est hic præcipiendi locus traditur enim doctrina puerili.*
- *Ornate, & ad id quòd agitur apte cõgruẽter.* — *Harum partiũ.*
  - *Altera dici postulat ornate.*
  - *Altera hãc habet vim ut oratio.*
    - *Sit jucunda.*
    - *In sensus influat,*
    - *Pluribus rebus sit instructa.*

De Ornatu. Cap. III.

Oratio.
- *Ornatur genere primum & quasi colore quodam succo.* — *ut sit*
  - *Gravis,*
  - *Suavis,*
  - *Erudita,*
  - *Liberalis,*
  - *Admirabilis. Polita.*

  — *Sensus & dolores habeat, quantum opus sit. Quod non est singulorum articulorum, sed in toto hæc spectantur corpore.*
- *Genus dicẽdi eligendum est, quod*
  - *Maximè teneat eos, qui audiunt.*
  - *Quod non solum delectet:*
  - *Sed etiam satietate delectet.*
- *Sed volenti ornate dicere,*
  - *Sylua rerum primum ac sententiorũ comparanda est.*
  - *Rerum enim copia verborũ copiam gignit.*
  - *Et si est in rebus honestas, in verbis etiam est splendor quidam.*

De ornatu orationis. Cap. IV.

Omnis oratio cōficitur ex verbis: quorum ratio, vel
- *Simpliciter, vel cō jūctè cōsideratur*
- *Vnde ornatus est vel in*
  - *Singulis verbis, vel in cōjunctis & cōtinuatu: vel*
  - *Propriis & una cum reb⁹ natis, aut novatis, & quasi factis.*

De Verbis simplicibus. Cap. V.

Verba simplicia natura alia sunt.
- *Cōsonantiora, ut moderatio, quā modestia:*
- *Grandiora, ut optimus, quam bonus:*
- *Nitidiora, ut bos quā vacca.*
- *Alia his contraria.*

- *Vt n. syllabæ è literis melius sonantib⁹ clariores sunt, ita verba ex syllabis, magis vocalia.*
- *Et quo plus quæque spiritus habet, eo pulchrior.*
- *Et Quod facit syllabarum, idem verborum copulatio: ut unum alii junctum meli⁹ sonet.*

Ex simplicibus optima creduntur, quæ
- *Maximè exclamant, aut sono sunt jucundissima.*
- *Et honesta turpibus potiora sunt: sordidis in oratione erudita non est locus.*
- *Clara verò & sublimia, materia modo cernenda sunt.*
- *Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi, & humilia circa res magnas, apta sunt circa res minores.*
- *Sed hæc aurium judicio ponderanda sunt: in quo etiam consuetudo bene loquendi valet.*

Verba quæ orator ad orationem ornandam affert,
- *Aut sunt inusitata,*
- *Aut novata,*
- *Aut translata.*

De Verbis inusitatis. Cap. VI.

- *Verba prisca, & vetusta, & ab usu intermissa.*

Quæ sunt

Inusitata sunt { *Quæ sunt Poëtarum licentia liberiora, quàm oratorum.*
Quo ornamento unicè Virgilius usus est.
Habet etiam in oratione Poëticum verbum dignitatem, si raro, & suo loco adhibeatur: ut effare, soboles, nuncupari, & alia, quibus grandior & antiquior oratio videri potest.

De verbis novis. Cap. VII.

Nova verba sunt, quæ ab eo, qui dicit, gignuntur, { Quæ sunt, aut { *Similitudine, ut Syllaturit, Fimbriaturit, ad similitudinem verbi, proscripturit.*
Imitatione: ut, tinnio, rugio, clangor, & similia.
Inflexione: ut, à bibo, bibosq; mimographus.
Adjunctione: ut, versutiloquus, expectorare: Græcis magis concessum est, verba fingere, sed tamen aliquando audendum est.
Si quid durius finxeris, præmunies, dicendo, ut ita dicam; si licet dicere quodammodo, &c.

De Tropis. Cap. VIII.

Tropus { *Est verbi, vel sermonis à propria significatione in alienam cum virtute mutatio,* } *Vt cum dicimus.* { *Lætas segetes, Verbum, Lætus, ab homine ad segetes transfertur.*
Tropi sunt numero 11. In uno verbo, septem, metaphora, synecdoche, &c. In oratione quatuor, Allegoria periphrasis, &c.

De Metaphora. Cap. IX.

Metaphora. { *Quæ latinè, translatio dicitur, fit; cùm verbum transfertur è loco, in quo propriũ est, in eum, ubi non propriũ, aut trãslatũ melius ꝓprio est. Fit ergo, aut* { *Necessitatis causa, cùm deest verbum proprium: ut gemmare vites: homo durus, & asper.*
Aut quia est significantius: ut, incensum ira, lapsus errore.
Aut quia decẽtius & ornatius: ut lumen orationis, flumen eloquentiæ.

Causa

Caussa, cur delectemur trāslatis verbis, cùm adsunt propria, est quod translatio sit similitudo ad unum verbum cōtracta similitudine autem mirificè capiuntur animi.

Translatio & similitudo differunt, quod hæc comparat aliquid rei, quam volumus exprimere: fecit, ut Leo: hæc pro seipsa ponitur: homo est Leo.

Quotuplex sit translatio. Cap. X.

Metaphora est quadrupl.

Cùm ab animali ad animal fit translatio: ut si dicas hominem latrare.

Cùm inanima pro inanimis sumuntur: ut concentu virtutum nihil est suavius.

Cùm pro rebus animalibꝰ inanima: ut duo fulmina belli Scipiadas.

Cùm inanimata, pro inanimis: ut accipiens sonitū saxi de vertice Pastor.

Quæ sint in Metaphora animadvertenda.

Sed mira sublimitas in translatione est, cùm rebus sensu carentibus actum, & animos damus.

Quid gladius in acie Pharsalica agebat: Fugienda est dissimilitudo: qualis est in hac: cæli ingētes fornices.

Ne longè simile ducatur: non syrtim patrimonij sed potius scopulum dixerim: non Charybdim, sed voraginem bonorum.

Ne sit humilis: ut saxa verruca: nec major quàm res postulat: tempestas commessationis; nec minor.

Non sit frequens & immodicus usus, qui potius obscuret orationem quam illustret: continuus, in allegoriam & ænigma migrat.

Quod si vereare ne sit durior, mollitur, dicendo, ut ita dicam: debet enim translatio esse verecunda; ut precario, non vi venisse videatur.

Non omnia, quæ Poëtis conceduntur, etiam oratoribus concessa sunt: unde orator non diceret, aves pennis remigare, Pastorem populi, &c.

De Sy-

De Synecdoche. Cap. XI.

Synecdoche, seu intellectio fit cum significatur.

Ex parte totum: ex puppi navis, ensis ex mucrone.

Ex uno plures: Romanus prælio victor: hostis habet muros.

Ex forma, seu spcie genus; Sabellicus sus, pro quovis.

Ex materia res universa; pinu, navis, auro, aurea pecunia; ferro, gladius.

Ex toto pars: fontemq́; ignemq́; ferebat.

Ex pluribus unus: oratores usi sumus.

Ex genere pars illa subjecta: ut ales, pro aquila.

Ex antecedentibus consequentia: ut aratra jugo referunt suspensa juvenci.

Vt translatio permovendis animis, & variandis, ac sub oculis subijcendis rebus, inservit:

Ita Synecdoche ad variandum sermonem: sed omnia liberiora poëtis, quam oratoribus.

De Metonymia. Cap. XII.

Metonymia seu denominatio, demõstrat.

Per caussas effecta: ut dona laborata Cereris: Platonem legi, id est ejus scripta.

Ex effectis causas; cum scelus comprehensum dicimus, pro scelerato: mortem pallidam: timorem mæstum.

Ex eo quod continet, id quod continetur: sic moratæ urbes: seculum felix: Roma pro Romanis.

Ex possessore res possessa, Ardet Vcalegon, id est, ejus domus:

Ex signo, res: toga, pro pace: fasces, pro magistratu. Hanc Rhetores hypallagen vocant.

De Antonomasia. Cap. XIII.

Pronominatio ponit aliquid pro nomine: ut eversor Carthaginis, pro Scipione: Romanæ eloquẽtiæ princeps, pro Cic.

Epitheton, latinè appositum, non est tropus: quia nihil vertit. Necesse est enim, ut id, quod est appositum, si a proprio diviseris, per se significet, & faciat antonomasiam, quod non facit epitheton.

Apposi-

Antonomasia, seu

Apposito frequētius & liberius utuntur poëtæ, modo conveniat verbo cui apponitur, quam oratores; unde illi dicūt dentes albi, humida vina: quæ apud oratores redundant.

Quod si epitheton aliquid efficiat, ut in his: O abominādum scelus, O deformem libidinem; non redundant.

Exornatur autem translatis: ut, cupiditas effrænata: insanæ substructiones, & aliis adjunctis tropus: turpis egestas: tristis senectus.

Vnde sine appositis nuda & incompta est oratio, sed ne oneretur multis; quia fit longa & impedita.

De Onomatopœja. Cap. XIV.

Onomatopœja Nomi.

Onomatopœja, est fictio nominis.

Apud Græcos inter maximas habetur virtutes: Latinis vix permittitur.

Verum, qui primi sermonem fecerunt, multa finxerunt nomina: ut mugitus, sibilus, murmur.

At nunc rarò, & cum magno judicio hoc genere est utendum, ne novi verbi assiduitas odium pariat.

Sed si quis commodè, & rarò utatur, exornat orationē.

De Cathachresi. Cap. XV.

Catachresis, seu abusio

Est, qua verbo simili & improprio pro certo, & proprio utimur.

Vt, vires hominis breves, longum consilium: gravis oratio pro magna: minutus animus, pro parvo. Sic, Pyxides, cujuscunque materiæ sunt.

Abutimur verbis propinquis, non solum cum res carent nomine, ut cum parricidam, matris interfectorum vocam⁹; sed etiam cum habēt, ut, equum ædificant: oculis perlegūt.

Hoc differt, abusio à translatione, quod sit licentior, & audacior, licet non sit impudens.

De Metalepsi. Cap. XVI.

Metalepsis, id est

Transumptio, ex alio in aliud veluti viam præstet: post aliquot aristas mirabor mea regna: per aristas spicas, & per has segetes, & annos intelligimus. Tropus rarissimus, & maximè improprius.

De Al-

Allegoria

Ironia

Periphrasis

Hyperbaton

De Allegoria. Cap. XVII.

Allegoria

Latinè, inversio, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam contrarium; temp⁹ est equũ spumantia solvere colla.

Habet usum frequentem in oratione, sed plerumq; apertis permiscetur verbis, ita ut non sit perpetua allegoria.

Genus permistum est frequentissimum.

Illud verò speciosissimum genus orationis, in quo similitudinis, allegoriæ, & translationis gratia permista est.

Cavendum est: ut, quo genere caperis translationis, eodẽ finias: unde non incipies ab incendio, & finies tẽpestate.

Servit allegoria etiã in quotidiano sermone frequẽtissimè.

Allegoria, si sit obscura, fit vitium, quod dicitur ænigma: quo tamen poëtæ interdum, oratores perarò utuntur.

De Ironia. Cap. XVIII.

Ironia

Quam illusionem vocant, non solum aliud sensu, & aliud verbis ostendit, sed etiam contrarium, quæ cognoscitur, aut
- *Pronunciatione,*
- *Aut Persona,*
- *Aut rei natura.*

De Periphrasi. Cap. XIX.

Periphrasis

Est, cum pluribus verbis, id quod uno, vel paucioribus dici potest, explicatur, id est, circuitus loquendi: ut, tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris incipit, &c.

Apud poëtas frequentissimus, & apud oratores non rarus; sed semper tamen astrictior.

Cui contrarium est vitium, quod perissologia dicitur: obstat enim quicquid non adjuvat.

De Hyperbato. Cap. XX.

Hyperbaton

Hoc est transgressio, quæ verborum perturbat ordinẽ: aut
- *Perversione: ut mecum, tecum, quibus de rebus: maria omnia circum: aut*
- *Transjectione ut, orationem in duas divisam esse partes.*

Transiectio, quæ rem non reddit obscuram, prodest ad continuationes, de quibus dicetur postea: in quibus debet oratio numerum quendam poëticum habere.

Poëtæ etiam verborum divisionem faciunt : ut septem subjecta trioni : quod, oratio, non recipit.

De Hyperbole. Cap. XXI.

Hyperbole { *Est ementiens superjectio, vel augendo, vel minuendo: ut, fulminis ocyor alis : vix ossibus hæret.*
Sed tam in augendo, quam in minuendo servetur mensura quædam : nam licet sit ultra fidem, non tamen debet esse ultra modum. }

De ornatu, qui est in verbis conjunctis. Cap. XXII.

Cōtinuatio verborum duas res habet, s. { *Collocationem.*
Et modum quendam, sive numerum. }

Conformatur autem oratio { *Verbis, & sentētijs, de quibus pri° dicetur : deinde de collocatione: postremò de modo, & forma, id est; de numeris.* }

De Figuris. Cap. XXIII.

Figura { *Est conformatio quædam orationis remota à communi, & primum se offerente ratione.*
Differt a tropis, quia fieri potest in proprijs verbis, quod in tropos non cadit : ut, si verba propria geminentur.
Coeunt tamen frequenter in eandem sententiā tropus & figura : ut si duo verba similiter desinētia essent translata. }

De generibus figurarum. Cap. XXVI.

Quotuplex sit figura { *Vt omnis oratio versatur in sensu & verbis, ita & figuræ : Vnde duplex est figura : altera verborum, altera sententiarum.*
Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione.
Inter has duas figuras hoc interest; quod verborum conformatio tollitur, si verba mutentur, sententiarum verò permanet, quibuscunque verbis utaris. Vt si esset repetitio cum interrogatione, sublata repetitione, potest manere interrogatio. }

Inter auctores parum convenit de figurarum numero, & nominibus, & aliqui aliquas inter verborum, alij inter sententiarum figuras rejiciunt.

Nos meliorum scriptorum sententiam explicabimus.

Quot modis fiant figuræ. Cap. XXV.

Figuræ verborum tribus modis fiunt, scilicet.

- *Adjectione: ut occidi, occidi non Spurium Melium: ubi, verbum figuratè geminatur.*
- *Detractione: ut, abijt, excessit, erupit, evasit, ubi detrahitur, &c.*
- *Similitudine vocum: ut, cum gratiæ causâ nihil faciar; omnia tamen sunt grata, quæ facis.*

De figuris, quę fiunt per adjectionem. Cap. XXVI.

Repetitio, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: ut, nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.

Conversio superiori contraria, cum in idem verbum conijcitur sæpius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur: cum in principio & fine eadem verba repetuntur.

Conduplicatio est verborũ geminatio: quæ interdum habet vim, alias verò leporem: & pluribꝰ modis fit.

- *Aut enim adjungitur idẽ: vivis, vt vivis.*
- *Aut idem quod erat in principio, in extremo etiam ponitur.*
- *Aut continenter idem, non in eadem sententia: penè par; non par, &c.*
- *Aut post aliquam interjectionem.*
- *Possunt etiam, vel media respondere primis, vel ultimis.*
- *Interim tota sententia repetitur.*

Traductio est ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, quo non offendit, sed concinniorem reddit orationem: ut, qui nihil habet in vita jucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere.

Ex eodem genere exornationis est, cum idem verbũ modò in hac, modò in altera reponitur: cum rem studiosè curas; quæ multas tibi dabit curas;

Polypto-

Polyptoton, latinè casuum commutatio, cum idem in multis casibus ponitur.

Fit autem, aut in uno verbo, aut in pluribus: & per casus intelliguntur etiam verborum tempora.

Vt pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc verba, prohibuit, eripuit, aspersit. Vnde casuum commutatio, non est eadem cum traductione.

Synonymia est, cum verba idem significantia congregantur. Abiit, excessit, erupit, evasit.

Interdum etiam orationes eosdem sensus facientes acervantur: perturbatio mentis, offusa caligo, &c.

Polysyndeton, cum oratio conjunctionibus abundat: ut, tectumque, laremque, armaque.

Gradatio repetit quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat in prioribus resistit: vel est, cum gradatim sursum versus reditur: ut, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit. Rarior est hæc figura, cum habeat artem affectatam.

De Figuris verborum, quæ fiunt per detractionem.
Cap. XXVII.

Hæ figuræ novitatis, brevitatisque causa maximè petuntur.

Synecdoche, cum verbum subtractum satis ex cæteris intelligitur: ut, sermo nullus, scilicet, nisi de te.

Differt ab aposiopesi, in qua incertum est, quod tacetur, aut certè longiore sermone explicatur.

Dissolutio, cum demptis conjunctionibus dissolutè plura dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententiis: ut Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati commendata est.

Dissolutionis & Polysyndeti, fons unus est: quia acriora faciunt quæ dicuntur, & vim quandam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est, quod incisum.

Adjunctio est, in qua ad unum verbum plures sententiæ referuntur:

runtur, quarum unaquæq; illud desideraret, si sola poneretur: alias Zeugma dicitur: Quod verbum, vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur. Vicit pudorem libido, timorem audacia: rationem amentia.

Disjunctio est, cum eorum, de quibus dicimus, unum quodq; certo clauditur verbo, ut, Homerum Colophonij civem esse dicunt suum: Chijsuum vendicant: Salaminij repetunt.

Sinœciosis, quæ duas res adversa colligat: ut, tam deest avaro, quod habet, quam quod non habet.

De figuris verborum tertij generis. Cap. XXVIII.

Tertium figurarum genus	*Similibus,* *Paribus,* *Contrarijs vocibus, in se aures, & animos excitat.*

Annominatio græcè paronomasia, cũ paulũ immutata verba atq; deflexa in oratione ponũtur, quæ fit.	*Adjectione: emit morte immortalitatem.* *Detractione: non exigo, ut immoriaris legationi, sed immorare.* *Commutatione: reprimi, non comprimi.* *Translatione: homini navo an vano.*

Hæc figura est levis, ni sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cum in eadem constructione verborum duo, aut plura sunt verba, quæ similiter ijsdem casibus efferuntur, etiamsi dissimilia sunt, quæ declinantur.

Nec tantum in fine deprehenditur: sed respondent, vel prima inter se, vel medijs, vel extremis, quomodocunque accommodentur.

Vt in eadem oratione hæc verba: audendum, audiendum: projectus, paratus: prætor, imperator: audacia, impudentia.

Similiter desinens, est similis duarum sententiarum vel plurium finis, id est, cum orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur: ut, non modò ad ejus salutem extinguendam: sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt à superiori, quod ibi possunt esse dissimilia, quæ declinantur: hîc non ita: Illa solum in his, quæ declinantur: hæc alijs partibus, ut in adverbijs.

Compar, græcè Isocolon, cum orationis membra constant ferè pari numero syllabarum: extrema hyeme apparuit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit.

Contrapositum, vel contentio græcè antitheton, cum singula singulis, vel bina binis apponuntur.

Vt, vicit pudorem libido: timorem audacia: rationem amentia: non nostri ingenij, vestri auxilij est.

Nec semper contrapositum subiungitur

Commutatio, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt à priore, posterior contraria priori proficiscatur. Non vt edem viuo, sed vt viuam edo.

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum; quæ fit duobus modis: vel enim tollitur verbum non ponendo aliud: vt, ciuis, si ciuis appellari potest: vel magis idoneum ponendo: vt omni officio, vel potius pietate.

Correctio verò sententiæ non est huius loci.

Dubitatio est, cum orator quærere videtur: vtrum de duobus, aut quid de pluribus potissimum dicat.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cauendum sit. Cap. XXIX.

Qui parcè, & cum res postulat his figuris vtitur, iucundiorem facit orationem.

Qui immodicè & sine iudicio eas adhibet, gratiam varietatis amittit.

Danda ergo opera est ut,	*Nec multæ sint supra modũ.* *Nec eiusdem generis*	*Aut iunctæ.* *Aut frequẽtes.*

Quod intellige de his, quæ nobiles sunt, atque insignes, non de illis, quæ sunt valde vsitata, & vulgata, quæ si sint crebriores aures non offendit.

Ridiculum etiam est: neglecto rerum pondere, & viribus [illegible] tentiarum inania verba in hos modos de[illegible]

Figuræ enim sunt [illegible]

Sciendum est, quid quisque locus in orando postulet, quid persona, & tempus.

Major pars harum posita est in delectatione: vbi ergo atrocitate aut miseratione pugnandum est, quis ferat contraposita, similiter cadentia, &c. vbi verborum cura derogat affectibus.

De figuris sententiarum. Cap. XXX.

Sententiarum Figura est exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem, & quidem maiorem habet.

Quo genere, quia excelluit Demosthenes, idcircò oratorum princeps est iudicatus.

Schemata vocant Græci, quæ non tam in verbis pingendis pōdus habent, quam in illuminandis sententijs.

Nec aliud est dicere, quā aliqua specie illuminare sententias.

Interrogatio figuræ est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed

- *Instandi: quousque abutere patientia nostra?*
- *Interrogamus etiam, quod negari non potest.*
- *Aut, vbi respondendi difficilis est ratio: Quomodo? Qui fieri potest?*
- *Inuidiæ & miserationis caussa.*
- *Conuenit etiam indignationi, & admirationi.*
- *Interdum est acrius imperandi genus: non arma expedient? &c.*
- *Aliquando nosmetipsos interrogamus. Quid agam.*

Responsio est, cum aliquid interroganti, ad aliud, quia sit vtilius, sit, occurritur, aut augendi criminis gratia, aut declinandi. An fustibus vapulasti? & innocens quidem. An hominem occidisti? Respondetur, Latronem.

Subiectio est, cum orator vel interrogat seipsum, vel respondet sibi: vel cum alium rogauerit, non exspectat responsum. Et domus tibi deerat? at habebas.

Anteoccupatio, vel præsumptio, & prolepsis, cum id quod obijci posset, occupamus. Præsumptione etiam verborum vis confirmatur: Quanquam illa non pœna, sed probibi[illegible] fuit: ac reprehensione, quam alij correctionem vocant.

Corre-

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit.

Dubitatio est, cum quærimus unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omninò dicendum sit. Quo me vertam nescio.

Communicatio, cum ait ipsos adversarios consulimus. Tu denique Labie ne quid faceres?

Aut cum judicibus deliberamus: Nunc ego judices jam vos cõ (sulo, &c.

Prosopopœia est personarum ficta inductio: qua & aduersariorum, & nostros cum aliis sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicendi concessũ est.

Vrbes etiam populi vocem accipiunt. In quibus hoc modo mollior fit figura. Etenim si mecum patria ita loqueretur, &c.

Formas quoque fingimus sæpè: vt fama virtutis, &c.

Apostrophe, est auersus a iudice sermo: siue aduersarios inuadimus, siue ad inuocationem conuertimur; siue ad inuidiosam implorationem: O leges Porciæ, legesque semproniæ.

Hipotypesis, seu descriptio, qua ita res aliqua describitur, vt cerni potius quam audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut fiunt, sed etiam quæ futura sunt, aut fuerint, exprimuntur.

Aposiopesis, vel præcisio, & interruptio, ostendit affectũ vel iræ vel solicitudinis. Quos ego: sed motos præstat cõponere fluctus.

Ethopœia est, imitatio vitæ vel morum alienorum, ornamentum aptum ad animos conciliandos & permouendos.

Emphasis, cum ex aliquo dicto aliquid latens eruitur: vel cum plus significatur, quam dicitur. Iacuitque per antrum immensu[m] unde intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, qua diu suspenduntur auditorum ani[mi] ... aliquid inexpectatum subiungitur: aut ad al[iquid] ... [illegible] descenditur.

[Per]missio, vel præteritio, cum dicimus n[os] ... [illegible] dicere, quod tunc maximè d[icimus] [illegible]

Licentia est, cum orator, aut vereri aut metuere debet, tamen aliquid pro suo iure dicit; quod minimè offendit. Vide quam non reformidem, &c.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum, caussæ fiducia, videmur pati, atque concedere: verùm esto, eripe hæreditatē propinquis, &c. Sunt qui concessionem dictorum esse velint. Sit fur, sit sacrilegus, at bonus imperator, & felix.

Concessio iuncta Ironiæ magnam vim habet.

I, sequere Italiam ventis pete regna per vndas.

Parenthesis, vel interclusio. declinatio breuis à proposito: At longior digressio, quæ multis pars caussæ videtur, inter figuras quorundam iudicio numeranda non est: sed à Cic. numeratur.

Ironia, quæ à Quinct. & Cicer. inter sententiarum exornationes numeratur: differt ab ea, quæ est tropus, quod hæc fit totius voluntatis fictio. Nouum crimen C. Cæsar, & cæt. tropus verò, breuior & apertior.

Distributio, cum aliquid in partes plures distribuitur: quarum vnicuiq; ratio deinde sua subiungitur.

Vel est cum in plures res, aut personas certas, negotia quædam dispertiuntur, neque fit vlla mentio subiectæ rationis.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere ac concedere alicuius voluntati: & cum relinquimus ipsis iudicib⁹, vel aduersarijs aliquid existimandum; aliqui permissionem factorum, concessionem dictorū esse putant.

Deprecatio, vel obsecratio, cum operam alicuius imploramus. Per dexteram te istam oro.

Optatio, quæ voti alicuius præbet significationem. Vtinam mihi facultatem caussa concederet.

Execratio, quæ malum alicui precatur: Dij te perdant.

Epiphonema, rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, Tan[illegible] molis erat Romanam condere gen[t]em.

[illegible] matio est, quæ conficit significationem doloris, aut in[di]gnationis alicujus per hominis, aut rei cujuspiam compellationem. [illegible] serunt me, & cæt. O tempora, O mores.

Sunt & illa jucunda, quæ simplicem, & minus præparatam ostendūt oratione. & minus suspectos faciunt.

- *Vt est, quasi pœnitentia ducti: sed quid ego ta gravem personam introduxi?*
- *Vel cum prærere quid nos dicamus, fingimus quid reliquum est? &, nunquid omisi.*
- *Et cum aliqua veluti ignoramus: Sed earu rerum artificem quem?*
- *Et cum deponimus aliquid apud memoriam auditorum, & postea reposcimus.*
- *Hæc omnia dant orationi varios veluti vultus: Gaudet ergò res varietate, ut oculi vario rerum aspectu.*

Et hæc de tropis & ornamentis, tum verborum, tum sententiarum.

De Collatione. Cap. XXXI.

Collocatio erit optima, Si { *Junctam orationem efficiet,* / *Coherentem,* / *Lenē & æquabiliter fluētem* } *In ea necessaria sunt.* { *Ordo, &* / *Junctura.* }

De Ordine. Cap. XXXII.

Ordinis observatio est inver- { *Singulis,* / *Conjūctis.* } { *In quibus hæc sūt cavēda,* }

- *Ne minora majoribus subjiciantur, sed semper crescat oratio: unde non dices, sacrilegus, & fur.*
- *Est & ordo naturalis: unde potius dices, diem ac noctem: ortum & occasum, quam contra.*
- *Quædam ordine permutato fiunt superuacanea: ut fratres gemini & gemini fratres.*
- *Verbo, sensum claudere, si compositio patiatur optimum est: sed si asperum, potius decori orationis consulatur.*
- *In oratione enim cum ve-*

sit dimensa, transferri possunt in locum ubi magis ... [illegible] gruunt

De Junctura. Cap. XXXIII.

Vt junctura concinna, & elegans sit, assequemur.

Si verba extrema ita cum consequentibus jungemus, ne asperè concurrant, neve vastius diducantur.

Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut s, & x: ars studiorum, Rex Xerxes.

Hiulcam reddunt orationem vocalium concursus: ut, si longæ uniantur: viro optimo obtemperare, sed minus peccabit, qui longis breves subjiciet.

Sed in hoc diligentia non sit nimia: nam & Plato, & Demosthenes, & Cic. sæpe in oratione habet vocalium concursionem.

Nam hiulca nonnunquam decent, faciuntq; ampliora quædam, & non ingratam negligentiam hominis, magis de re, quàm de verbis laborantes indicant.

Vnde nimia vocalium concursio est quidem vitanda; at modica & suo loco posita, non est reprehendenda.

Videndum est, ne syllabæ ultimæ verbi prioris, sint primæ posterioris.

Ne monosyllaba multa continuentur: & itidem brevia verba & nomina: & contra, neque longa, quæ tarditatem afferunt.

Nec multa similiter cadentia, & desinentia continentur: similiter, nec verba verbis, & nomina nominibus subjiciantur.

Verborum junctura maximam desiderat diligentiam: ita tamen ne fiat operosè: quia esset infinitus & puerilis labor.

Stylus exercitatus efficit facilem juncturam & aurium judicium.

De modo & forma verborum. Cap. XXXIV.

Dicendi imperitus, quæ dicit, spiritu, non arte determinat. ... ita eligat

Inane,
Inconditum,
Curtum,

De origine orationis numerosæ. Cap. XXXV.

Princeps, dicitur fuisse Tharsymachus, cujus tamen nimis numerosa fuerunt scripta.

Isocrates, ita rem temperavit, ut multi eum hujus concinnitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodectes versum in oratione v tant esse, numerum requirunt: de quo Theophrastus accuratius præcipit.

Romani tempore Ciceronis agnoverunt numerum, de quo diligentissimè Cicero præcepit.

Cur numerosa oratio inventa. Cap. XXXVI.

Aures, aut potius animus aurium judicio, naturalem quandam in se continent vocum omnium dimensionem.

Vnde breviora & longiora judicant: moderata expectant: mutila, & quasi decurata ac immoderatius excurrentia sentiunt, quibus offenduntur.

Cum ergo aliquid fortuito, cõcluse apteq; diceretur, notari potuit id, quod casu cecidisset: notatio autem parit.

Vt ergo poëtica, & versus inventus est terminatio aurium, & observatione prudentium: sic etiam in oratione, licet multò serius notatum est, certos esse concursus conclusionesque verborum.

De incisis, membris, & periodis. Cap. XXXVII.

Inclisum est sensus, non expleto numero conclusus: plerumq; pars membri: Domus tibi deerat? at habebas, &c.

Fiunt incisa etiam singulis verbis; Diximus, testes dare volumus.

Membrum, est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, per se nihil efficiens: O callidos homines: O rem excogitatam: ingenia metuenda: quem quæso: &c.

Tunc ergò incipit corpus esse, cum venit extrema conclu-

quæso nostr [illegible] &c

Contemperetur membris omnis paulò longior circuitꝰ: tamen illud est { Cæsim, Membratim, & Circumscriptè } dicere.

Circumscriptio est, cum ab initio ad finem usque quasi in orbem inclusa vertitur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisq; sententijs.

Membratim dicimus, cum in singulis mẽbris liberior insistit oratio.

Incisim dicimus, cum in singulis incisis insistit orator.

Quomodo in his adhibendus sit numerus, dicetur, si priꝰ de pedibus, quibus numerosa temperatur oratio: dixerimus.

De Pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes duarum syllabarum.
- Spondeus —— dicunt, mores.
- Pyrrhichius ∪ ∪ novus, tulit.
- Choreus —∪ semper, scribit.
- Iambus ∪— legunt, reos.

Pedes trium syllabarum.
- Molossus, ——— conservant.
- Trochæus, vel tribrachus ∪∪∪ facimus:
- Dactylus —∪∪ litora.
- Anapæstus ∪∪— peragunt.
- Bachius ∪—— amores.
- Antibachius ——∪ audisse.
- Creticus, vel Amphimacrus —∪— possident.
- Amphibrachus ∪—— petebat.

Cicero ex alijs pedibus tres tantum ponit, pæonas duos, & dochimum.
- Pæon primus —∪∪∪ aspicite.
- Pæon ultimus ∪∪∪— facilitas.
- Dochimus ex bachio & jambo ∪——∪— Perhorrescerent.

De numero Oratio. Cap. XXXIX.

Numerum oratorium Græci, Rythmum poëticum, Metrum, vocant.

Quod etsi uterq; pedibus constet; tamen multis mo-

Quid

numerum oratorium & Poëticum: & inter poëma & orationē.

In rythmo nihil refert sit ne dactylus, an anapæstus, cum eodem temporum spatio constent: in versu unus pes pro alio poni non potest.

In versu semper idem est cursus, ut in heroico carmine dactyli & spondei; in oratione nullus est certus numerus: ibi est aliquid certum, hic non ita.

Vnde omnis hæc claudicans, nec fluctuans, & æqualiter constanterq; ingrediens numerosa habetur oratio: & numerosum putatur, non quod totū constat è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit.

Vnde difficilior est in oratione, quam in versu numerius.

In oratione maximum vitium est, si versus efficiatur, & diligenter cavendum: quamvis oratio numerosè cadere debeat.

In qua parte ambitus debeat esse numerus, & qui pedes maximè probentur. Cap. XL.

In toto verborum ambitu numeri tenendi sunt, non solum in fine, ut quidem putant; licet aures finem maximè expectent.

Vnde à principio verborum comprehensio ita fluere debet, ut ad eternum veniens ipsa consistat.

Aristoteles heroum numerum grandiorem judicat, quam soluta desideret oratio: Iambus vulgari sermoni congruit.

Trochæus ob brevitatem dignitatem non habet.

Pæona probat, ut orienti, mediæ, & cadenti orationi aptissimum.

Ita ut oratio non sit humilis & abjecta, sed elata, & plena.

Cicero censet omnes pedes in oratione esse permistos: vitium enim esset, si iisdem semper uteremur.

Sed Creticum, Dochimum, dichoreum, & Pæonas cæteris anteponit: modo ne Dochimus iteretur.

In heroo verò dactyli, & anapæsti, & spondei pede impunè progredi licere censet: duos duntaxat pedes, aut paulò plus, ne in

mus.

In his quæ demissio & humili sermone dicentur, sit Jambus frequens: Pæon in amplioribus: in utroque dactylus.

In oratione ergò perpetua, ita numeri sunt miscendi, ut non animadvertatur quadrandæ orationis industria.

Quo fit, ut nullus sit pes, qui aliquando in orationem non veniat.

De initio Periodi. Cap. XLI.

Clausulæ diligentius, quam cetera omnia consideranda sunt: quod in his perfectio, & absolutio judicetur.

Proximam diligentiam initia postulant: nam & ad hæc intentus est auditor.

Optimè hæc nascuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè dactylo & pæone priore, certico, anapæsto, qui par est dactylo, licet ordine contrarius.

Infinita versuum, initijs orationum non conveniunt, licet Livius hexametri exordio cœperit.

Dochimus quovis loco aptus est, modo semel ponatur: quia iteratus, numerum facit apertum.

De fine Periodi. Cap. XLII.

In extremo circuitu, duo, aut tres pedes sunt ferè notandi.

Quos aut choreos, aut spondeos, aut alternos esse oportebit: vel dichoreos.

Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quo maximè usus est Demonsthenes.

Pæona alterum cadenti orationi aptissimum esse docuit Aristot. quod & Cicer. placet: sed aptiorem judicat certicum.

Qui sive geminetur, sive spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis: cui etiam optimè jungitur Anapæstus: est etiam Dochomus stabilis & severus in clausulis.

Jambus trocheus, aut etiam dactylus proximus à postrem[o] numorosè concludit, si sit extremus choreus aut spondeus. S[...] malè concluderent, si quis eorum in extremo locatus esset: cum proc[...]

Clausulæ versuum non conveniunt orationi: cavendum est etiam, ne verbis plurimarum syllabarum utamur in fine, quod etiam in carminibus est permolle.

Cum ergo clausulæ maximè appareant, variandæ unt, ne aurium satietate repudientur.

De media Periodo. Cap. XLIII.

Si primi & ultimi pedes fuerint modo jam dicto dispositi, medij poterunt latere: modò circuitus non sit brevior, quam aures expectent, aut longior, quam vires patiantur.

Cavendum ergò est, ne verba pigra, aut longa sint, aut brevium contextu, sonum penè puerilium crepitaculorum reddant.

In medijs ergò sunt quidam conatus, qui leviter intersistunt, ut currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit.

Pæonem, dochimum, mediæ orationi aptum esse dixit Cicer. in qua parte aliqui creticos, & bachios laudant.

Si orationem ferri celerius volumus, crebros trochæos & jambos inferamus; si lentius, spondeos: si moderatius, pedibus utemur, qui brevius & longis temperantur.

De his quæ suaptè natura sunt numerosa, Cap. XLIV.

Quæ dicuntur interdum suaptè natura numerosa sunt, etiamsi nihil factum est de industria.

Vt cum sunt casus in exitu similes, & cum paribus paria referuntur. Est enim Judices, hæc, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum, &c.

Quod fit idem referendis contrarijs: in quo Cicero frequens est. Semper enim antitheta necessitate ipsa numerum oratorium faciunt.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa. Cap. XLV.

In primis; ne apertè verba transjciantur, quo melius aut cat, aut voluatur oratio.

[D]einde, ne inania quædam verba quasi complementa nume-

[illegible] ùue se[illegible]

His vitiis declinatis, multa numerosè componendi laborem minuunt. Sunt enim multę figurę, quibus numeri possint variari.

Sunt etiam multa quæ idem valent; ex quibus exercitati illud eligunt, quod comprehensioni maximè quadrat.

De magnitudine ambitus. Cap. XLVI.

Habet Periodus membra, minimum, duo; sæpè etiam tria.

Is ambitus mediocritatem habet, ut ait Cicer. qui quatuor ferè membris constat. Nam aures implet, nec brevior est, quam satis sit, nec longior.

Vult autem, ut è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar, quod sit, constet ferè plena comprehensio.

Debet periodus sensum concludere: sit etiam aperta, ut intelligi possit, & non immodica, ut memoria contineri queat.

De numero, qui est in membris: & cujusmodi ea esse debeant. Cap. XLVII.

In oratione circumscripta est verborum comprehensio, donec tandem in clausula consistit.

Cùm verò membratim dicim9, in singulis membris oratio insistit: quod in pronunciando magnoperè reficit spiritum.

Vnde fit, ut oratio, quam membris carpimus, longior multò esse possit, quam quæ constat circuitu.

ita, ut aliquando ad 15. & 20. membra excurrat: Cicer. pro Mil. Occidi, occidi non Spurium Melium, &c.

Nihil autem tam debet esse numerosum, quam hoc quod minimè apparet, & valet quam plurimum.

Spondeum hic Cic. vehemẽter cõmendat: nam, licet videatur tardior, habet tamen stabilem, & dignitatis non expertẽ gradum.

In incisionib9 multò magis, & in membris: paucitatem enim pedum, gravitatis suæ traditate, compensat.

In quo scribendi genere circumscriptè, & in quo sit membratim dicendum. Cap. XLVIII.

In historia, laudationibus & toto genere epidictico, sive demonstrativo, delectationis caussa comparato, circumscriptione utendum est; ut tanquam in orbe inclusa currat oratio.

Hoc orationis genus, nec totum assumentum, ad contentiones & causa [illegible] veras, n[illegible] omninò repudiandum.

Quia [illegible] et: & ab imperitis quale sit etiam co[illegible]

Sed quomodo adhibenda est interdum numerosa oratio: sic videndum est quo loco, quamdiu retinenda.

Adhibenda est, si quid sit laudandum ornatius, ut fecit Cicer. lib. 2. accus. Aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris.

Est etiam apta procemijs majorem causarum; ubi solicitudine, miseratione, commendatione res eget.

Sæpè etiam in amplificanda re funditur numerosè & volubiliter oratio: quod tum valet, cum ab oratore jam obsessus est is, qui audit: quia jam favet.

Hæc forma perorationes quidem includit; sed in reliquis partibus retinenda non est diu. Nam cum supradictis locis ea usi fuerimus, tota dictio ad incisa & membra transferenda est.

Incisim autem & membratim tracta oratio, in veris caussis plurimum valet, maximè cum arguas, & refellas.

Qua ratione paretur facultas aptè & copiosè dicendi. Cap. XLIX.

Numerosè dicēdi facultas non est tanti laboris, quanti esse videtur.

Nec enim necesse est, ut oratio demetiendis pedibus, ac prependendis syllabis consenescat.

Satis in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio; ut ex tempore etiam numerosè dicat.

Circumscribitur enim mente sententia confestimq; verba concurrant, quę mens statim dimittit, ut suo quodq; loco respōdeat.

Nam si nonnulla exercitatione extemplò versus conficiunt, quantò facilius oratio soluta numerosa fieri poterit? cum nihil oratione flexibilibus; ut facile sequatur quocunque ducas: veluti mollissima cera.

Neminem ergò pedum varietas cōturbet, qui sponte sese offerent, modò exercitatio adsit: ut patet in arte musica, &c.

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. L.

Quanti momenti sit apte dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene instructum collocationem dissoluat, permutatione verborum: Ut si periodum aliquam Cicer. pervertas.

Aut si alicujus inconditi arripias dissipatā aliquam sententiā, eamq; ordine verborū paululum commutato, in quadrū redigas.

Verùm composite & apte sine senten[illegible] dicere [illegible] insania est, sententiose autem, sine verborum o[illegible]

Quare, cum hanc eloquentiæ partem Aristoteles Theophr[illegible]is, Demonsthenes, & Tullius tanti fecerint, eam nobis de[illegible]mus summa industria comparare.

De tribus dicendi generibus. Cap. LI.

Aliud dicẽdi gen⁹ desideratur.	In parvis causis. In modicis. In gravissimis.	Nec solum variæ causæ varium dicendi genus efflagitant: Sed etiam ejusdem orationis diversæ partes.

Unde quot sint dicendi genera, & in quibus causis & orationis partibus adhibenda sint, dicendum est.

Tria sunt dicendi genera in quibus perfectꝰ debet florere orator.	Unum subtile, acutum & tenue, Alterum vehemens, copiosum, & grave, Tertium interjectũ, & quasi temperatũ.

Cum tria sint orationis officia.	Docere.	Subtile, in probando.
	Movere.	Vehemens, in flectendo.
	Delectare.	Modicum, in delectando versatur.

In genere subtili orationis forma.

Debet esse à vinculis numerorum libera & soluta.

Non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut licentior videatur errare.

Diligentia etiam coagmentandi verba, prætermittenda est, & omnis insignis ornatus removendus.

Ponentur tamen acutæ, crebræque sententiæ.

Ornamenta verborum & sententiarum, cum tropis verecundè parceque adhibebuntur.

Translationes poterunt esse crebriores, non tamen ita crebræ, ut in genere amplissimo.

Genus temperatum.

Uberius est aliquantò, & robustius, quàm humile, de quo dictum est.

Sũmissius tamet, quàm illud, de quo dicetur, amplissimum.

Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt; plurimumque est in hac oratione suavitatis.

In hoc, verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum.

In hoc genere neruorum vel minimum, suavit[illegible] autem est vel plurimum.

[illegible]nus

Vim habet vel maximam: modò enim perfri[illegible] modò irrepit in sensus, &c.

Hic orator defunctos excitabit, patriam i[illegible] facit aliquam alloquentem, &c.

Hic amplificationibus extolle[illegible]

[illegible]que eri[illegible]

His tribus generibus utetur orator.
Ut res exigit.
Ne pro caussa modò.
Sed pro partibus caussæ.

Hujus tripartitę varietatis moderator, magni debet esse judicij, ut possit quocũq; modo caussa postulat dicere.
Ad caussas tenues, ut est causa pro Cęcinna; summissum genus accommodabit.
Ad graves; qualis est Rabirij vehemẽs.
Ad mediocres, ut est caussa pro lege Manilia temperatum:

In eadẽ esset oratione ad
Conciliandũ, mediocre:
Docẽdum, & probandũ, subtile, & enucleatum.
Ad movendũ grave adhiberi debet.
Est enim eloquentis proprium
Parva sũmisse.
Modica tẽperatè.
Magna graviter dicere.

Variãdum est etiã dicendi genꝰ pro ratione personæ.
Quæ dicit, quæ audit, cum non eadem sit cujusque auctoritas, fortuna, & nomen.
Pro ratione locorum ac temporum.
In omnibus etiam rebus videndum est, quatenꝰ: & magis offendit nimium, quam parum.
Unde sit eloquentiæ fundamentum, sicuti & aliarum rerum sapientia.

De Memoria. Cap. LII.

Memorię inventor dicitur Simonides qui optrita convivarum corpora ex loco, quo quisque cupuisset, discrevit.

Quo facto notatum est, memoriam signatis animo sedibus juvari.

Quod etiam quisq; suo experimento credere potest: qui cum in loca post tempus redimus, reminiscimur eorum, quæ ibi facta sunt.

An memoria sic eloquentiæ pars. Cap. LIII.

Licet memoria sit eloquentiæ cum alijs artibus communis: tamen artificiosa memoria oratoriæ pars existimatur.

Nesciretur enim quanta vis ejus esset, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset.

Non enim solum rerum, sed etiam verborum ordinem præstat, & propemodum infinita cumplectitur, ut potius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficiat.

Non immeritò igitur thesaurus eloquentiæ dicitur.

De artificio memoriæ, Cap. LIV.

[illegible]moriæ artificium a vete[illegible]um con[illegible]at,
Locis, &
Imaginibus.

Qui vo-

Qui volunt hãc ingenij partem excolere, de locis hæc obſervent.
- Loca multa animo capiant ſpatioſa. [lis.
- Multa varietate ſignata, explicata modicis intervallis.
- Ut ædium fere magnarum, aut alterius artificij.
- Quæ ſunt diligenter animo affigenda, ut ſine cunctatione occurrant.
- Loca quæ ſumpſeris egregie commoditerque notare oportebit, ut perpetuò hærere poſſint.

De Imaginibus,
- Quæ fuerunt ſcripta, vel cogitatio, locis commendanda ſunt, ſignis, quæ eorum memoriam excitent notata.
- Imagines dictis locis ordine ſunt collocandæ.
- Cùm memoria repetenda fuerit, ab initio loca recenſenda ſunt, & quod cuique credideris repoſcendum.
- Nam ordo locorum, ordinem rerum conſervat: & res ipſas, imagines notant.
- Utendũ eſt imaginibus aliquid agentibus, & acribus, inſignitis, quę occurrere & celeriter percutere animum poſſint.
- Quę imagine pro rerum varietate ſubinde mutandę ſunt, locis permanentibus.

Quid conferat memoriæ artificium. Cap. LV.

Prodeſt memoria artificioſa ad multa rerum nomina audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diverſas complectendas.

At ad ſingula perpetuæ orationis verba perdiſcenda, nihil ferè prodeſt: quia ſingulorum verborum imagines memorię mandare inutile eſt, & infinitum. [tes diſcere.

Si longior oratio memorię mandanda fuerit, proderit per par-

Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recordatio exciret memoriam.

Invabit, ijſdem, quibus ſcripſerit charitis, ediſcere.

Maxima tamen memoriæ ars, eſt exercitatio, & labor.

Quantum ſtudio naturaque valeat memoria multorum exemplo, ut Themiſtoclis, Mithridatis, & Cyri conſtat.

De Pronunciatione & ejus utilitate. Cap. LVI.

Ut pronunciatio à voce, ita actio à geſtu dicitur.

Quæ una pars indicendo dominatur.

Sine qua ſummus orator eſſe in numero nullo poteſt: mediocris, hac inſtructus ſummos ſæpè ſuperavit. Ut meritò Demoſthenes huic parti prima's ſecundas, & tertias dederit. Eſt etian actio, quaſi quidem co[illegible] eloquentia.] Per quos du[illegible]
[illegible] autẽ in du[illegible] [illegible] aures movet. ſenſ9 o[illegible]
[illegible] oculos. anim[illegible]

De Voce. Cap. LVII.

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce moventur. Ut cunq; ergo orator se affectum videri & animū audientis moveri volet, ita certū vocis admovebit soni.

Iracundia postulat vocis genus acutū, incitatū crebro incidēs.

Miseratio & mœror, flexibile, plenū, interumptū flebili voce.

Metus, dimissum, hæsitans, abjectum.

Vis, contentum, vehemens, imminens, quadā incitatione gra(vitatis.

Voluptas, effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Modestia, sine commiseratione, grave quiddam, & uno pressu ac sono obductum.

Ac quidem vocis bonitas optanda, sed tractatio in nobis est.

Prius ergo orator variabit, & mutabit, omnesq; sonorum tum intendens, tum remittens, prosequetur gradus.

Nec modò in diversis rebus, sed etiam in ijsdem partibus ijsdemque affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cum gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De Gestu. Cap. LVIII.

Vocem subsequi debet gestus, & animo, simul cum ea parere.

Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit.

Status erectus & celsus.

Rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, & rara.

Nulla mollitia cervicum; nullæ argutiæ digitorum.

Trūco magis toto se orator moderabitur, & virili laterū flexi(one.

Brachij porrectione, in cōtentionibus; cōtractione, in remissis.

Pedis supplosione in cōtentionib9, aut incipiēdis, aut finiēdis.

Sed in ore sunt omnia: in quo dominatus est oculorū: quoniā omnis actio est animi, & imago animi vultus est, indices oculi.

Hęc unica pars corporis: quot animi sunt motus, tot significationes & communicationes potest efficere.

Non est oris species nimis immutanda: ne, aut ad ineptias aut ad pravitatem aliquam deferatur.

Oculorum igitur remissione, conjectu, hilaritate motus animorum significabimus aptè cum genere ipso orationis.

Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congru-

Est enim actio quasi sermo corporis

Tabularu libri ter

Finis

, qui max
ctum vider
ovebit son
bro incidẽs
flebili voce
(vitatis
atione gra
emissum
x uno pręs-

nobis est.
orum tum

artibus ijs-
nutatione
enovat au-

ea parere,

& rara
ione.
terũ flexi-
remissis.
finiẽdis.
quoniã
s oculi,
ignifica-

ceptias

tus a

ongru-

rporis

nic nie brakuje
Kar. Estreicher

Owszem, brakuje
karty A2
Estreicher

Gratias agamus domino Deo nostro

S A Mary:

... edi ... ete.

Ave Regina Caelo

me ave

Gratias agam domin

Gratias Gratias agamus
domino Deo nost

Gratias agimus tibi
propter magnam

Transmor...
Praetereo
Quid dicam

gratias agamus

Gratias

Magnaminghers